

PRINCIPPROGRAM

PRINCIPPROGRAM

ANTAGET VID
KRISTDEMOKRATERNAS
RIKSTING 2015

Innehållsförteckning

KAPITEL 1. Kristdemokraternas värdegrund.....	5
--	----------

KAPITEL 2. Människan – ängel eller best?.....	25
--	-----------

2.1. Demokrati.....	26
2.2. Författning.....	31
2.3. Rättssamhälle och kriminalpolitik.....	35
2.4. Säkerhet och försvar.....	41
2.5. Europeiska unionen (EU).....	47

KAPITEL 3. Människan – unik eller ett djur bland alla andra?	55
---	-----------

3.1. Äldre och unga.....	58
3.2. Hälsa och sjukdom.....	61
3.3. Medicinsk etik.....	64
3.4. Personer med funktionsnedsättning.....	68
3.5. Kultur.....	71
3.6. Religion och livsåskådning.....	74
3.7. Skola, utbildning och forskning.....	77
3.8. Jämställdhet.....	84

KAPITEL 4. Människan i samhället – sig själv nog eller i behov av andra?	89
---	-----------

4.1. Familjen.....	91
4.2. Social omsorg.....	95
4.3. Föreningsliv.....	98

4.4. Boende och samhällsbyggande	100
4.5. Integration och migration	105
4.6. Utvecklingssamarbete och frihandel i en global ekonomi.....	108
4.7. Mänskliga rättigheter i utrikespolitiken.....	111

**KAPITEL 5. Ett medmänskligt samhälle – går solidaritet
och effektivitet att förena? 115**

5.1. Social marknadsekonomi.....	117
5.2. Skattepolitik och rättvisa.....	120
5.3. Kommunikationer	122
5.4. Företagande och näringsliv.....	126
5.5. Arbetsmarknad.....	128
5.6. Regionalpolitik	132
5.7. Naturens näringar	134

**KAPITEL 6. Framtidens samhälle – förbrukat
eller förvaltad? 137**

6.1. Naturresurser och miljö.....	140
6.2. Naturvård, biologisk mångfald och djurskydd.....	142
6.3. Jakt, fiske och viltvård.....	144
6.4. Genteknik.....	145
6.5. Energi.....	147

ORDLISTA150

KAPITEL 1. Kristdemokratins värdegrund

KRISTDEMOKRATI ÄR DEMOKRATI byggd på kristen människosyn och värdegrund. Med kristna värden avses de allmänt giltiga värden som inspirerats och förvaltats av den kristna traditionen. Kristdemokratien är värdeorienterad. Med detta menas en politik som har människovärdet och de etiska grundvärdena i centrum.

Människosynen utgår från att människan till sin natur är rationell eller förnuftig, vilket ger henne frihet och möjlighet att välja mellan ont och gott. Hon är moraliskt medveten och råder över sina egna handlingar. Det gör henne moraliskt ansvarig. Värdet ger henne rättigheter och ansvaret ger henne skyldigheter.

Människan är ett mål i sig. Ingen annan människa får äga henne eller på ett kränkande sätt använda henne som ett medel. Denna människosyn brukar beskrivas som att människan är en person, vilket innebär att varje människa är en unik och oersättlig individ och har samma absoluta och okränkbara värde oavsett kön, ålder, social position, funktionsvariationer, sexuell identitet, etnisk eller religiös tillhörighet. Människovärdet är knutet till existensen, inte till olika stadi-er eller situationer i den enskilda människans livscykel eller till hennes förmågor eller egenskaper. Det faktum att människan i olika livsstadier och situationer eller på

grund av någon skada inte kan handla rationellt upphäver inte hennes rationella natur.

Varje människa är således en unik person i och med att hon existerar, och som person är hon född in i ett sammanhang av andra personer med ett ömsesidigt beroende. Människan har såväl kroppsliga och själsliga som andliga behov. Kristdemokratisk politik tar sin utgångspunkt i denna helhetssyn på människan. Detta kallas för *personalism*. Utifrån en personalistisk människosyn vill vi värna alla människors liv, frihet och värdighet. Vi vill solidarisera oss med de svaga och förtryckta. Vi vill bygga demokratin på denna människosyn och värdegrund.

Demokrati som beslutsmetod garanterar i sig inte att människovärdet och att mänskliga fri- och rättigheter respekteras. Med demokrati som statsform och politisk metod följer yttrandefrihet och alla medborgares lika möjlighet till inflytande, men med majoritetsbeslut kan också en minoritet förtryckas och fri- och rättigheter kränkas. Därför behöver alla samhällen en gemensam värdegrund. Vi anser att de värden, rättigheter och skyldigheter, som inspirerats och förts vidare av den kristna traditionen, är oundgängliga som grund.

Med den enskilda människans ansvar för sitt liv, sina resurser, beslut och handlingar följer ett förvaltarskap.

Ansvar att förvalta gäller såväl de egna som de gemensamma tillgångarna. Ett vitalt och solidariskt samhälle med ett gott förvaltarskap kräver att vi alla odlar viktiga medborgerliga dygder och karaktärsegenskaper. Det handlar om rättvisa, måttfullhet, mod och praktisk klokskap, men även om omsorg och kärlek. Vi kommer aldrig någonsin att helt och fullt kunna leva i enlighet med dessa dygder, men vi behöver dem för att vi som människor ska spurras till ett gott förvaltarskap av våra talanger och tillgångar.

Förvaltarskap över gemensamma resurser rör såväl materiella som andliga värden. Miljön och naturresurserna måste förvaltas ansvarsfullt, så att goda livsbetingelser inte äventyras och så att kommande generationer också får del av dem. Människan bör därför ingripa i naturen med försiktighet och klok urskiljning. Andliga och kulturella värden utgör ett rikt arv, som behövs för att bevara och vidareutveckla en civiliserad identitet och samhörighet. All politik måste ta hänsyn till det känsliga samspelet i naturen. En socialt och ekologiskt ansvarsfull marknadsekonomi byggt på ett fritt företagande ger goda politiska förutsättningar för ett gott förvaltarskap. Förvaltarskapsprincipen hjälper oss att tänka långsiktigt och att därmed värna de nödvändiga livsbetingelserna. *Förvaltarskapsprincipen* är en god politisk ledstjärna för det gemensamma bästa och för ett gott samhälle.

Kristdemokraterna vänder sig emot de avigsidor i konsumtionssamhället som lett till en materialistiskt inspirerad slit- och slängfilosofi med en oansvarig hushållning och förgiftning av luft, vatten och mark som följd. Vi vänder oss också emot en panteistiskt färgad natursyn, ekosofismen, där människan varken tillåts ingripa i naturen eller förvalta den, utan reduceras till en länk i kretsloppet utan ett specifikt värde.

Enligt kristdemokratiskt synsätt ska samhället byggas underifrån. Människor, som till sin natur är sociala varelser, formar gemenskaper med frihet och förvaltarenskap, rättigheter och skyldigheter utifrån särskilda ändamål. Det börjar med gemenskaper som uppstår naturligt, såsom familjer, släkt och vänner. Också det civila samhällets övriga gemenskaper som grannskap, intresseföreningar, fackföreningar och trossamfund kan rationellt motiveras utifrån sin ändamålsenlighet. Vi kallar dem för *naturliga gemenskaper*. De utgör stommen i samhället och kompletteras med lokala och regionala gemenskaper till den statliga nivån. Därefter kommer internationella organisationer och samarbeten mellan länder.

Varje naturlig gemenskap har ett värde i sig. Värdet ger dem rättigheter och skyldigheter gentemot sina medlemmar men också gentemot andra gemenskaper och nivåer. Dessa naturliga gemenskaper har också rättigheter att utifrån sina ändamål förverkliga allmänt

giltiga och grundläggande värden. Dessa värden behöver inte vara identiska för alla gemenskaper. Frihet är emellertid ett grundläggande gemensamt värde för såväl varje människa som varje naturlig gemenskap. För till exempel en familj innebär ”frihet” att kommunen eller staten inte ska gå in och bestämma i familjens ställe. Däremot spelar de offentliga nivåerna en viktig roll som stöd och för konfliktlösning mellan naturliga gemenskaper på lägre nivåer.

Det en gemenskap på ett ändamålsenligt sätt kan sköta ska den också få sköta. De överordnade gemenskaperna har en skyldighet att stödja där så behövs och detta stöd måste också respektera de enskilda människornas rättigheter och gemenskapernas eget kompetensområde. Varje nivå är således i första hand kompletterande till de lägre och ska inte ersätta eller beröva dem vare sig dess uppgifter eller frihet. Om en överordnad gemenskap vill överta en funktion från en underordnad ligger bevisbördan för bättre ändamålsenlighet på den överordnade gemenskapen. Detta kallas *subsidiaritetsprincipen*.

Människan är en gemenskapsvarelse. Hon utvecklas och mår bäst av att leva i en gemenskap som präglas av omtanke, ansvarstagande och solidaritet. Solidaritet kan definieras som den medmänsklighet och kärlek, som utgår från den gyllene regeln – allt vad du vill att människor ska göra mot dig ska du också göra mot dem. Denna solidaritet sträcker sig bortom de naturli-

ga gemenskaperna. Det är en strävan efter social rättvisa, det vill säga en ambition att utjämna strukturella orättvisor och skapa en rättvis fördelning av samhällets goda. Alla räknas och omfattas av samhällsgemenskapen. Detta kallar vi för *solidaritetsprincipen*.

Kristdemokratin vänder sig mot såväl individualismen som kollektivismen. Människan är beroende av nära gemenskap med andra. I den lilla gemenskapen får människan chansen att bli sedd och bli kompletterad. Det är i samspelet med andra som individen utvecklas till en unik personlighet. Den liberala individualismen betonar individen på bekostnad av de naturliga gemenskaperna. Människor har emellertid inte ansvar bara för sig själva utan även för sina närmaste och för andra människor. Socialismen betonar kollektivet framför den enskilda människans frihet. Personer, familjer, civilsamhället och minoriteter hotas av kollektivismen och av sådana demokratiska beslut som inte respekterar personers, familjers och naturliga gemenskapers rättigheter och skyldigheter.

Vi lever i en ofullkomlig värld. En värld där människan ständigt finns i ett spänningsfält mellan ont och gott. Tanken om människans ofullkomlighet pekar därför på något typiskt mänskligt. Alla människor begår misstag. Vi kallar detta för *ofullkomlighetstanken*. Ibland väljer vi till och med att göra det vi vet är orätt. Vi begår fel. Vi

erkänner det ibland och förnekar det ibland. Längtan efter makt, status eller pengar kan förblinda så att vi gör saker som vi egentligen inte borde göra. En vana att handla fel kan också döva samvetet.

I människans ofullkomlighet ligger också en stor potential. Hon kan välja det goda och hon kan välja att utveckla och förvalta sina förmågor. I denna valmöjlighet ligger det oanade drivkrafter att förändra människors villkor i positiv riktning bort från fattigdom, sjukdom och okunnighet. För att kunna förändra människors villkor till det bättre, krävs på det personliga planet en karaktärsutveckling, där dygd och duglighet i kombination med moralisk medvetenhet och integritet leder till att vi väljer det goda.

Insikten om människans ofullkomlighet klargör behovet av medborgerlig samverkan och maktindelning och lägger en viktig grund för en utvecklad och realistisk syn på demokratin. I de politiska sammanhangen ger ofullkomlighetstanken dessutom insikten att inget politiskt parti ensamt står för den kompletta sanningen. Detta ger en ödmjuk inställning till politikens möjligheter.

För kristdemokraterna som politisk rörelse leder ofullkomlighetstanken och avståndstagandet från alla former av utopier till en öppenhet för debatt och kritik om möjligheterna att förverkliga de politiska idealen. Denna prövande attityd innebär att kristdemokratin är en samhällskritisk och reformerande kraft och intar en

öppen hållning för samarbete med olika demokratiska och politiska rörelser. Sökandet efter samförstånd istället för konfrontation är ett kännetecken för kristdemokratin.

Insikten om människans ofullkomlighet är en spärr mot utopiska föreställningar och drivkrafter. Utopism kan beskrivas som en romantisk vision om det perfekta politiska systemet, till exempel kommunismens tro på det egendomslösa samhället. Tron på möjligheten att nå det fullkomliga samhället leder ofta till en farlig fanatism oavsett om den är kollektivistisk eller individualistisk.

Alltför sällan diskuteras frågor om vad som gör den enskilda människan till en god medborgare eller hur man får ett gott samhälle. Det handlar om etikens respektive karaktärens grundläggande betydelse för samhällsgemenskapen. Ett gott samhälle kan inte kännetecknas av att människor bekämpar varandra. Det handlar istället om att skapa ett så gott samhälle som möjligt för hela gemenskapens skull, både för att det är rätt i sig men också för att alla vinner på att arbeta för det gemensamma bästa. För det behövs medborgare som kan skilja goda handlingar från dåliga och som vågar ta ställning. Målet är *det gemensamma bästa* och det förverkligas utifrån gemensamma värden.

Behövs politik?

Behövs verkligen politik? Behövs partierna? Ordet ”politik” kommer av grekiskans ord för stadsstat, och har i västerlandets historia betecknat gemensamma angelägenheter för medborgare i en stad eller ett land. Politik innebär statskonst, det vill säga konsten att ta ansvar för, leda och försvara ett samhälle genom lagar och förordningar, myndigheter och rättsväsende. I vår tid handlar det om allt från vägar och skolor till relationer med andra länder. Gemensamma angelägenheter berör alla och allmän beskattning behövs för att finansiera dem. Visst förekommer det att politiska beslut fattas om sådant som mår bäst av att inte styras av politik. Därför behövs också politiska samtal och beslut för att avgränsa politikens område och inskränka den politiska makten.

Allt är inte politik. Alla människor och alla naturliga gemenskaper ska ha frihet och rättigheter att fullfölja sina livsmål. Goda förutsättningar för ett levande civilt samhälle, vid sidan av det offentliga, är mycket viktiga. Människor ska bestämma över sina egna liv; familjer till exempel över sin egen barnomsorg; fackföreningar och arbetsgivare över sina verksamhetsområden och avtal. Politiker måste motstå frestelsen att i onödan lägga sig i. Politikens uppgift är istället att genom lagar och regler skapa förutsättningar för människor att forma ett bra liv och en värdig tillvaro.

Religion är inte politik. Politik är heller inte religion. I många kulturer är emellertid religionen bärare av den människosyn och etik, som genomsyrar samhället. I det avseendet är i vår del av världen kristendomen den tongivande förmedlaren av den människosyn och de grundläggande värden, som motiverar mänskliga rättigheter och skyldigheter. Kristdemokratins etik och människosyn kan förklaras och försvaras såväl teologiskt som filosofiskt. Det kan ske genom den kristna idétraditionen men också genom den filosofiska personalismen och naturrätten. Båda sätten är legitima, men i ett sekulariserat samhälle som också präglas av trosmässig mångfald söker kristdemokratien en gemensam grund med förnuftiga skäl för det gemensamma bästa oavsett trosuppfattning. Det är således möjligt att motivera människosyn och grundvärden med samma innebörd utan att referera till Gud eller den kristna traditionen. På samma sätt är kristdemokratins etiska grund för politik oberoende av personlig trosuppfattning när det gäller livsåskådning eller religion. Politiken rör människors gemensamma angelägenheter medan religionen dessutom rör människornas relation till Gud. Det finns således en distinktion mellan politik och trosliv. Samtidigt finns det alltid en risk att människor gör politik av sin religion eller gör religion av sin politik.

Politik kan bedrivas utan partier. Föräldrar kan engagera sig i hur skolan ska fungera; uppprop kan göras om

väginvesteringar och demonstrationer kan genomföras på gator och torg. Men alla berörda kan inte vara med och besluta om allt av gemensamt intresse. I moderna demokratier har vi valt att i allmänna val välja personer, som genom politiska partier representerar sina väljare, den representativa demokratin. Partiernas roll är att utifrån sina värderingar väga olika intressen mot varandra och därmed att stå för en ansvarsfull helhets-syn. De politiska företrädarna måste inse sina begränsningar och koncentrera sitt arbete på områden där dess värden och styrsystem behövs eller är överlägsna till exempel marknadens, det civila samhällets och familjens. Det innebär bland annat att säkerställa de långsiktiga spelreglerna för samhället.

Kristdemokratin bildar front såväl mot anarki som mot alla slags totalitära tendenser. Anarkismen, som vänder sig mot alla former av offentligt styre och auktoritet, kan idag spåras i militanta rörelser till vänster, till höger och i vissa extremt liberala riktningar. Om majoritetsbeslut får legitimera brott mot mänskliga fri- och rättigheter inom västerländska demokratier är detta ett uttryck för ett totalitärt förhållningssätt.

Hör etik ihop med politik?

För att ett samhälle ska kunna fungera behövs att invånarna omfattar vissa gemensamma värden. Varje civiliserat samhälle utgår från en sådan värdebas, en etik,

som klargör hur man bör uppträda mot varandra. I alla samhällsbyggen har etik successivt kodifierats till lagar som medborgarna haft att rätta sig efter. Etiken har blivit till lagstiftning ungefär som naturliga stigar blivit till allmänna vägar. Etiken bildar således ett sammanhang med politiken. Orsaken till att vi kristdemokrater betonar etikens grundläggande betydelse för politik är det faktum, att etik är och fungerar som en närande jordmån för rätt och lagstiftning.

Begreppet rättvisa förekommer ofta i den politiska retoriken och kan fungera som ett exempel. Om rättvisa överhuvud taget ska kunna skipas mellan medborgare eller mellan det offentliga och medborgarna, måste det ske utifrån en gemensam bas av värden. Traditionellt menas att "rättvisa" som dygd är en förmåga att erkänna och garantera andras rättigheter. Men allt tal om rättvisa är bara tomma ord inför planlösa beslut, om det inte finns en medvetenhet eller kunskap om vilka allmänt giltiga värden alla människor har rätt att förverkliga och har ansvar för att även andra får förverkliga. Om stat, landsting/regioner och kommuner ska garantera att rättvisa skipas, måste politiker veta vilka värden det är som ska garanteras alla människor. Om barnen ska vara i centrum för politiken måste politiker veta vilka grundläggande värden det är som ska garanteras barnen, till exempel liv, hälsa, kunskap, sanning, frihet, naturliga gemenskaper etcetera. Saknas denna kunskap om vär-

den blir orden om rättvisa och rättigheter innehållslösa. Politik utgår ifrån människosyn och värden. Det är viktigt att partierna tydligt redovisar vilken etik och vilka värden man utgår från.

Inga politiska beslut tas utan att människosyn och etik spelar en grundläggande roll. Lagstiftning är ett uttryck för samhällets etik, som i sin tur byggs upp av värden, rättigheter och skyldigheter. Värden kan identifieras genom att fråga efter det som verkligen är värdefullt för den enskilda människan, för alla människor och för samhället. Gemensamma eller allmänt giltiga värden är livet, människovärdet, hälsa, kärlek, sanning, frihet, kunskap, den goda miljön etcetera. De är värden i sig. En rättighet innebär anspråk att få förverkliga och uppleva ett värde. Det handlar om rätten till ett meningsfullt liv, att bemötas med värdighet och respekt, uppleva kärlek, att få ta del av sanning, få tillägna sig kunskap och att få uppleva en ren miljö. En skyldighet påtalar ett ansvar för värdena och rättigheterna till dem. Det kan gälla att respektera liv och andras människovärde, att visa kärlek, att hålla sig till sanning och hederlighet, tillägna sig kunskap och att värna miljön.

I den kristdemokratiska idétraditionen är samvetet och samvetsfriheten viktiga. Samvetet är en central del av personligheten. Det handlar om vår förmåga att uppfatta och handla utifrån vad som är moraliskt gott och ont, vad som är rätt och vad som är orätt. I traditio-

nell etik och naturrätt är samvetet kopplat till allmänt giltiga värden som till exempel liv, hälsa och sanning.

Ska lagstiftning och juridik bygga på etik?

Det finns en etisk grund för rätten, som inte kan avskaffas genom politiska beslut och som finns i människan oavsett kultur. Denna grund för rätten återfinns i den kristna etiken och naturrätten. Båda har präglat västerländsk rättsuppfattning. Den har under historiens gång manifesterats från Magna Charta till en lång rad rättighets- och frihetsdeklarationer i Europa, USA och FN. Det är en realistisk etik, som innehåller allmänt giltiga värden, vilka alla människor har rättighet att uppleva och realisera samt ansvar och skyldighet att låta andra uppleva och förverkliga. Lagstiftning är ett uttryck för ett samhälles etik, och strävan ska vara att såväl ett samhälles lagstiftning som dess etik ska överensstämma med de allmänt giltiga värdena.

Etik förutsätter ömsesidighet. Om var och en själv ska bestämma värden och vad som är rätt eller fel kan egentligen de beslut som var och en fattar varken ifrågasättas eller tillbakavisas. Orsaken är att det inte finns en måttstock att värdera utifrån. Alla uppfattningar tycks vara lika riktiga eller felaktiga. Men detta går inte ihop med de flestas erfarenhet och övertygelse att en del moraliska ståndpunkter har mer fog för sig än andra. Att till exempel ljuga, misshandla eller tortera en människa är

moraliskt fel oavsett var i världen det äger rum, har ägt rum eller kommer att äga rum. Kristdemokratisk politik utgår ifrån en realistisk etik, som är allmänt giltig och oberoende av enskilda individer eller traditioner.

Vi kristdemokrater vänder oss emot den politik, som enbart baseras på nyttoetiken (utilitarismen). Enligt denna etik skulle det rätta kunna beräknas med hjälp av den kalkylerbara nyttan. Enligt detta synsätt är det ibland fel att döda ett oskyldigt människoliv och ibland är det rätt. Allt beror på effekterna. Något människovärde i sig finns inte. Vi vänder oss även mot den rättspositivism som vilar på antagandet att enbart den av riksdagen fastlagda rätten äger legitimitet. Likaså vänder vi oss mot den så kallade värdenihilismen som hävdar att det inte finns några allmänt giltiga värden. Svenska filosofer, statsvetare, jurister och politiker har i stor utsträckning under 1900-talet präglats av den så kallade Uppsalaskolan. Detta har påverkat utformningen av till exempel det svenska statsskicket och det svenska rättssystemet samt bidragit till den i vår mening felaktiga uppfattningen om statens neutrala roll inom etiken och om rättens enbart instrumentella karaktär för politiken. Kristdemokraternas utgångspunkt för rätten och demokratin är diametralt motsatt denna värdeneutrale eller värdenihilistiska inställning.

Kristdemokratins framväxt och egenart

De moderna kristdemokratiska partierna har vissa rötter i 1800- och det tidiga 1900-talets kristligt sociala partier såsom tyska Zentrum, italienska Partito Popolare och det holländska antirevolutionära partiet. Dessa partier, inte minst i Syd- och Centraleuropa, var ofta inspirerade av den katolska socialläran, var icke-socialistiska reformistiska partier med brett väljarstöd ur alla samhällsklasser, inte sällan med stöd från den kristligt sociala fackföreningsrörelsen. Värdeorienteringen, värnandet om familjen, rätten till fria skolor och stöd för småföretagandet är, tillsammans med en medvetet social välfärdspolitik, drag som dagens partier ärvt från denna tid. Emellertid var dessa partier ofta konfessionella till sin karaktär i så motto att katoliker röstade på ett parti, protestanter på ett annat. Under mellankrigstiden försökte dessa partier i det längsta bjuda motstånd mot kommunism, fascism och nazism. Åtskilliga kristligt sociala politiker arresterades eller drevs i landsflykt.

Med det tredje rikets fall uppstod ett politiskt vakuum i länder som Tyskland, Italien och Beneluxländerna. En del politiska partier var komprometterade. Antingen var de nazister, fascister alternativt kommunister eller så hade de samarbetat med dessa partier. Andra partier hämtade sig från förföljelse och landsflykt. Det uppstod en stark reaktion mot nazism och fascism

men även mot den makthungriga och snabbt växande kommunismen. Dessa totalitära samhällssystem hade i Tyskland och Italien uppstått ur svaga och havererade demokratier under depressionen och ur ett feodalt och förlegat privilegiesamhälle som Tsarrysland. Såväl som i närmast oreglerade kapitalistiska demokratier som i de totalitära diktaturerna hade sekulariseringen fört med sig värdeförskjutning och värderelativism. Människovärdet hade under början av seklet försvagats i västvärlden och kom att förtrampas och förnekas i diktaturerna.

I och med att katolska och protestantiska väljargrupper övervann de konfessionella hindren och gick samman växte kristdemokratiska partier snabbt fram som en ny och självständig politisk kraft i de befriade länderna i Europa. I deras efterkrigsanalys identifierades i nazismen, fascismen och kommunismen, men också i mellankrigstidens kapitalism, en gemensam orsak till människovärdets urholkning och etikens förfall. Det var den filosofiska materialismens människosyn och etik. Det går inte att bygga ett gott samhälle med en människosyn där den enskilda människan inte är någonting värd. Det går inte att bygga ett gott samhälle där etiken är att makt går före rätt. Gemensam blev nu ambitionen att återuppbygga Europa på de kristna värden som övergivits under den sekulariseringsprocess som pågått sedan upplysningstiden.

Krigsförbrytare ställdes inför rätta och dömdes för brott mot mänskligheten trots att de följt sitt lands lagar. Med FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna fick ett naturrättsligt synsätt och människovärdet en världsvid renässans. Kristdemokratin påvisade politikens och rättssamhällets sårbarhet utan en hållbar etik och värdegrund. Med personalismen, förvaltareprincipen, ofullkomlighetstanken, subsidiaritetsprincipen, betoningen på naturliga gemenskaper, klassförsoning och samhällsgemenskap, social marknadsekonomi och internationell solidaritet visade kristdemokratin sin politiska särart och ideologiska styrka. Kristendomen och det kristna arvet utgjorde en självklar utgångspunkt och inspirationskälla för de kristdemokratiska partier som ledde Europas återuppbyggnad. Kampen stod mot människoförakt, rasism, klasskamp, planekonomi, laissez faire-liberalism och egoism. Fronterna var mot såväl vänster som höger.

Samtidigt med händelseutvecklingen i efterkrigstidens Europa växte stora kristdemokratiska partier fram i Latinamerika. Först efter Berlinmurens fall har kristdemokratiska partier i ökad omfattning vuxit fram i Öst- och Centraleuropa. Med norska Kristelig Folkeparti som främsta förebild bildades i Sverige ett kristdemokratiskt parti först 1964. Sverige hade inte deltagit i kriget, vilket bevarade den partipolitiska strukturen men också den positivistiska rättstraditionen. Från

början präglades partiets politik mycket av en protest mot den tilltagande sekulariseringen i samhället, som innebar att staten och olika institutioner som till exempel skolan skulle vara neutrala i den etiska undervisningen. Kristendomsämnet togs bort i skolan. Den kristna etiken försvagades samtidigt som den filosofiska materialismen växte sig allt starkare i samhället. Partiets namn var först Kristen Demokratisk Samling (KDS), men ändrades 1987 till Kristdemokratiska Samhällspartiet med förkortningen KdS, i samband med en revision av partiprogrammet. År 1996 ändrades partinamnet till Kristdemokraterna. Kristdemokraterna är med i det kristdemokratiska Europapartiet EPP samt dess parlamentsgrupp i Europaparlamentet. Partiet är även medlem i den kristdemokratiska Internationalen CDI.

KAPITEL 2. Människan – ängel eller best?

MÄNNISKAN EXISTERAR I spänningsfältet mellan gott och ont. Hennes inneboende förmåga att skilja på rätt och fel ger henne samtidigt en stor potential och stora möjligheter att skapa ett gott samhälle. Hon har möjlighet och förutsättningar att utveckla sina personliga resurser och sin personlighet. I detta ligger tydliga drivkrafter att förändra människors villkor i en positiv riktning bort från fattigdom, okunnighet och kränkande behandling.

Människans ofullkomlighet innebär att för mycket makt inte får läggas i en enskild människas, grupps eller partis händer. Det krävs alltid någon form av balansskapande maktdelning. Ofullkomlighetstanken ger också en realistisk grund för synen på demokratin som arbetsform. Ingen person, parti eller grupp vet allt om hur ett samhälle ska skötas, men genom samarbete kan det gemensamma bästa främjas.

Rätt makt på rätt plats, det är den kristdemokratiska subsidiaritetsprincipens innebörd. Principen är en maktfördelningsprincip och därmed ett arbetsverktyg som hjälper oss att analysera var makten ska ligga. Subsidiaritetsprincipen är således ingen renodlad decentraliseringsprincip, utan både en när- och fjärrprincip. Det beror på vilken uppgift som ska utföras. I synen

på maktfördelning mellan enskilda, familjer, grupper, kommuner, regionala nivåer, statliga och överstatliga nivåer har principen fundamental betydelse.

Subsidiaritetsprincipen innebär att det som en liten gemenskap själv klarar av att hantera ska den också själv ansvara för och besluta om. De större gemenskaperna ska stödja de små gemenskaperna att bevara denna kompetens. De uppgifter som de mindre gemenskaperna inte på ett ändamålsenligt sätt klarar av ska de större gemenskaperna ta ansvar för. På så sätt är subsidiaritetsprincipen också en stödprincip.

Denna princip innebär att bevisbördan vilar på dem som vill beröva en mindre gemenskap på lägre nivå dess funktion och därmed dess frihet och ansvar. De måste bevisa att gemenskapen på den lägre nivån är ur stånd att fullgöra sin uppgift på ett tillfredsställande sätt och att den högre nivåns gemenskap kan göra det mycket bättre.

2.1. Demokrati

Kristdemokratin bygger på idén om alla människors absoluta och okränkbara värde. Den moderna demokratin är den bästa styrelseformen när den utgår från denna människosyn och värdegrund. Det innebär att medborgarna måste visa tolerans gentemot varandra och respekt för de människor man inte är överens med. Värderingen ger skäl för empati och solidaritet, för ett

engagemang och ansvar som sträcker sig utöver egenintresse, familjeband, kön, etnicitet, religion och så vidare. På denna värdegrund byggs den mellanmännsliga tillit, som i sin tur är en förutsättning för att konflikter ska kunna lösas på fredlig väg. Om inte denna värdegrund ständigt poängteras, prövas och vårdas riskerar den att undergrävas och förtvina. Därmed bereds plats för maktmissbruk, elitism och i förlängningen någon form av diktatur.

Den moraliska grunden för demokratin bildas och formas i de sociala sammanhang som formar ett samhälle. Givetvis är hemmet och familjen, skolan, religiösa samfund, föreningar, organisationer och folkrörelser av största betydelse. En demokratisk stat är beroende av att det finns ett värdevitalt samhälle med levande och medvetandegjorda moraluppfattningar hos enskilda och grupper, samt att de moraluppfattningar som där finns ger grund och stöd för demokratin.

Det ideal som kristdemokraterna framhäver är en demokrati där varje medborgare ges möjligheter till deltagande, inflytande och delaktighet, inte bara vid valtillfället utan kontinuerligt. För det krävs att arbetsformerna inom det representativa politiska systemet, den offentliga förvaltningen och partierna utvecklas så att det aktiva deltagandet uppmuntras och att verkligt inflytande kan uppnås. En fungerande demokrati förutsätter jämställdhet mellan kvinnor och män.

Det är också av största vikt att uppmuntra och förstärka medborgarnas egna demokratiska ansvarsstagande. Denna känsla för det gemensamma samhället bör bygga på vissa medborgerliga karaktärs-egenskaper. De dygder som vi vill lyfta fram som betydelsefulla går tillbaka till den klassiska och den kristna kulturen i västerlandet. Det handlar om de klassiska fyra kardinaldygderna rättvisa, måttfullhet, mod och praktisk klokskap. Rättvisa rör relationer människor emellan. Var och en försvarar sina men respekterar också andras rättigheter. Måttfullhet innebär att förnuftet bör råda över alltför vidlyftiga önsningar. Mod betyder en moralisk styrka att våga möta faror och stå upp mot oförrätter. Det handlar om civilkurage och integritet, vilket innebär att uppriktigt både söka och stå för sanning och rätt, inte minst när det är inopportunt. Sådant civilkurage hör ihop med och vinner stöd av samvetsfrihet. Den kristna traditionen har förstärkt och kompletterat innehållet i de klassiska dygderna med dygden kärlek som berikar samhällsgemenskapen, inte minst med oegennyttig solidaritet och barmhärtighet.

Den viktigaste av de fyra kardinaldygderna är praktisk klokskap. Med den avses en kritisk urskiljningsförmåga att avgöra vad som är rätt och fel i olika val-situationer. Praktisk klokskap är överordnad de andra tre, eftersom vare sig rättvisa, måttfullhet eller mod kan

praktiseras utan klok urskiljning. Denna kardinaldygd stämmer väl överens med vad som också kallas för kritisk rationalism, vilket innebär en vilja att sätta sig in i olika frågor, ifrågasätta, engagera sig, ta ansvar, ta initiativ och försöka förstå också hur andra resonerar.

Dygder är inget man får sig givet, utan de förvärvas, odlas och tränas upp under livet. Ett demokratiskt livaktigt samhälle förutsätter att vi odlar några viktiga dygder. Inte för att vi någonsin till fullo kan leva i enlighet med dem, utan för att vi som människor behöver idéer och ideal.

En förutsättning för ett fungerande demokratiskt samhälle är att demokratiskt fattade beslut följs och att lagar efterlevs. Lag och god moral behöver emellertid inte i alla lägen vara samma sak. En lag kan vara demokratiskt stiftad, men ändå inte stämma med de grundläggande moraliska värden, rättigheter och skyldigheter samma demokrati vilar på. Civil olydnad kan därför vara moraliskt försvarbar om människovärdet eller grundläggande fri- och rättigheter hotas eller kränks. En sådan handling måste dock alltid av respekt för den demokratiska ordningen vara utan våld och skadegörelse och ske i syfte att skapa dialog. Den civilt olydige måste alltid vara beredd att ta sitt straff.

Ett vitalt civilt samhälle är av största vikt för en levande demokrati och ett mänskligt samhälle. Därför måste stat och kommun främja det engagemang som finns i för-

eningar och folkrörelser, i religiösa samfund och i andra sociala rörelser. Ett pluralistiskt samhälle förutsätter att stat och kommun ger olika grupper möjlighet och frihet att ansvara för verksamheter, genom församlingar och föreningar, som är centrala för dem. Skolan har ett stort ansvar för att förbereda de uppväxande medborgarna för ett deltagande i demokratin. För det krävs att elevernas kunskaper om demokratin utvecklas. Skolan måste vara en demokratisk miljö som tillåter olika åsikter och visar hur oenighet kan hanteras på ett konstruktivt sätt.

Kommunal demokrati förutsätter kommunal självstyrelse. Den kommunala självstyrelsen ska vara stark och tydligt reglerad i grundlagen. De regionala och kommunala nivåerna ska ha egen beskattningsrätt. Andra former av invånarinflytande bör finnas och utvecklas.

För att ge rimliga förutsättningar för en majoritet att bedriva en långsiktig politik ska mandatperioderna vid allmänna val vara fyraåriga. Valsystemet ska vara proportionellt och därmed utformat så att varje röst i princip tillmäts lika värde. Valhemligheten ska skyddas. Ett starkt inslag av personval bör finnas. Rösträtt ska tillkomma myndig svensk medborgare samt i kommunala val alla folkbokförda som uppnått svensk myndighetsålder.

Folkomröstningar ska kunna användas både på nationell och lokal nivå. Möjlighet ska finnas för en stark

opinion att få gehör för önskemål om folkomröstning på kommunal, regional och nationell nivå.

Ett starkt skydd för yttrande- och meddelarfriheten samt anonymitetsskyddet, liksom för mötes- och föreningsfriheten, är av stor vikt för en levande demokrati. Grundlagsskyddet av yttrandefriheten och den därmed sammanhängande tryckfriheten innebär att det allmänna inte får ingripa mot yttrandefriheten, annat än i de fall och den ordning som föreskrivs i grundlagen. Lagstiftningen på området bör så långt möjligt vara oberoende av använd teknik.

Offentlighetsprincipen, det vill säga tillgången till allmänna handlingar, är central för en öppen och vital demokrati. Sekretessmöjligheten ska nyttjas restriktivt.

2.2. Författning

Våra grundläggande författningar – regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen – som vanligen kallas grundlagen, utgör den skrivna och rättsligt bindande normen för vår demokrati. Grundlagen ska vara djupt förankrad i den svenska och västerländska kulturtraditionen och därmed också grundad på en samhällssyn som präglas av kristen etik och humanism.

Grundlagen ska uttrycka en värdegrund som bygger på alla människors absoluta och okränkbara värde och personliga värdighet, och med detta som en given ut-

gångspunkt skapar en balans såväl mellan den offentliga maktutövningen och de enskilda människorna som mellan de olika nivåerna av beslutande organ i samhället. Grundlagen ska vara den fasta grunden för alla offentliga normer och beslut.

Grundlagen ska säkerställa de rättigheter som alltid ska finnas för den enskilda människan och skydda dessa rättigheter från övergrepp. Den ska alltså garantera och skydda de mänskliga rättigheterna. Sådana rättigheter är framför allt rätten till liv, personlig frihet och integritet, åsiktsfrihet, religionsfrihet, yttrandefrihet, tryckfrihet, mötesfrihet, föreningsfrihet, demonstrationsfrihet och rätten till egendom. Fri- och rättighetsskyddet ska vara relaterat till förhållandet mellan det allmänna och den enskilde såväl som mellan enskilda.

Rätten till egendom är en mänsklig rättighet och därför ska en regel finnas i grundlagen som garanterar fullgod ersättning vid olika former av inskränkningar i äganderätten.

Grundlagen ska även säkerställa att ingen diskrimineras på grund av kön, ålder, funktionsvariationer, etniskt ursprung, religion, sexuell identitet, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, ekonomisk eller social ställning.

Intrång i den fredade sfär som varje person bör vara garanterad innebär att den personliga integriteten kränks. Den personliga integriteten ska ha ett starkt

grundlagsskydd och det offentliga måste tillämpa stor försiktighet och respekt för den personliga integriteten vid hantering av personuppgifter.

En realistisk människosyn säger att alla människor är ofullkomliga. Därför kräver en fungerande demokrati en klar maktindelning mellan den lagstiftande, den verkställande och den dömande makten. Gränserna mellan dessa maktcentra ska tydliggöras i grundlagen. Domstolarnas ställning ska vara stark och självständig. Den enskilda människan får därigenom en starkare ställning i sina mellanhavanden med stat och kommun, och balansen mellan den enskilda människan och den offentliga maktutövningen säkerställs.

Det måste finnas effektiva medel mot maktmissbruk och maktkoncentration. En obunden och kompetent revision på statlig och kommunal nivå måste av detta skäl finnas.

Det ska finnas en effektiv lagprövningsrätt. En författningsdomstol ska därför finnas för att stärka demokratin och kontrollera maktutövningen hos riksdagen, regeringen och kommunerna. Den ska i första hand behandla frågor som rör grundlagen eller har anknytning till denna. En viktig uppgift för domstolen ska vara att pröva om lagar och andra författningar står i överensstämmelse med grundlagen. En annan viktig uppgift ska vara att pröva klagomål angående riktigheten av allmänna val och därmed sammanhängande frågor.

Regeringsformens portalparagraf pekar ut den kommunala självstyrelsen som ett medel att förverkliga demokratin. I grundlagen ska det finnas bestämmelser om hur den kommunala beslutskompetensen ska utövas. För att sådana skrivningar ska ha rättsliga verkningar för förhållandet mellan stat och kommun krävs en tydlig lagprövningsrätt, som medger att kommunerna kan hävda utövandet av sitt av grundlagen fastlagda kompetensområde gentemot regering och riksdag. På detta sätt blir den kommunala självstyrelsen ett uttryck för subsidiaritetsprincipen. Denna princip bör finnas inskriven i svensk grundlag som riktlinje för den vertikala maktindelningen.

Samtidigt som kommunerna ges en vidsträckt bestämmanderätt inom sitt kompetensområde måste de enskilda människorna kunna lita på att deras lagliga rättigheter respekteras av kommunala organ. Finansieringsprincipen måste respekteras när staten ålägger kommunerna nya uppgifter. Så kallat lagtrots av kommuner i enskilda fall ska beivras på ett effektivt sätt.

Den som stadigvarande, med permanent uppehållstillstånd, vistats i Sverige en längre tid bör i princip kunna bli svensk medborgare. Barn som föds i Sverige ska få svenskt medborgarskap om minst en av föräldrarna har permanent uppehållstillstånd. Internationaliseringen och flyktingströmmar innebär att människor i allt högre grad bor och arbetar i fler än ett land under

sin levnadstid. Detta innebär att allt fler känner djup samhörighet och anknytning till mer än ett land. Efter- som medborgarskapet i grunden är en fråga om säkerhet, trygghet, rättigheter och skyldigheter, men även om identitet och kulturellt/etniskt ursprung bör möjlighet till dubbelt medborgarskap finnas.

Monarkin har en stark folklig förankring och är en viktig identitetsskapande del av det svenska samhället. Den betyder mycket för svensk kultur, historia och nationell sammanhållning. Sverige ska därför fortsätta vara en konstitutionell monarki.

2.3. Rättssamhälle och kriminalpolitik

Den kristdemokratiska rättspolitikerna bygger på en kristen människosyn och värdegrund. Den utgår ifrån den realistiska insikten att människan är ofullkomlig och att brott mot medmänniskor och mot samhället alltid kommer att finnas. Samtidigt måste strävan från samhällets sida vara att begränsa brottsligheten så långt som möjligt.

Rättvisa handlar om det rätta handlandet i relation till våra medmänniskor. Rättvisa är ett grundvärde, som i en samhällsgemenskap förutsätter en balans mellan alla människors intressen, rättigheter och skyldigheter. Denna rättvisabalans rubbas när någon begår ett brott och handlar orätt. I många fall har gärningsmannen med uppsåt låtit sin handlingsfrihet gå ut över andras

rättigheter att förverkliga grundläggande värden. Det är då det offentliga uppgift att skipa rättvisa och att återställa balansen så långt det är möjligt.

Alla människor har ett personligt ansvar för sina medvetna handlingar. Omgivningen har samtidigt en skyldighet att visa civilkurage och stödja varje person att göra det rätta. Det måste finnas en samsyn mellan människors uppfattning om vad som är rätt och fel och rättsordningens. Ett effektivt tillrättaförande av brottsförövare bör dessutom ha inslag av såväl allmänprevention som individualprevention.

Allmänpreventionen, det vill säga att samhället gör klart att på brott följer straff, ska innefatta snabba och förutsägbara reaktioner som är förankrade i en human och tydlig lagstiftning. Samhället ska ställa sig på brottsoffrets sida. Övergrepp och kränkningar av medmänniskors integritet och egendom kan aldrig tolereras. Respekten för lagarna ska därför upprätthållas med fasthet och förövare av brott ska skyndsamt lagföras.

Individualpreventionen, det vill säga avsikten att avhålla från nya brott, ska innefatta en mångfald av insatser från samhällets sida. Den som är dömd för brott ska återanpassas så att han eller hon i möjligaste mån fortsättningsvis visar respekt för sina medmänniskor och omgivningen genom att följa de i demokratisk ordning beslutade reglerna.

Brottsförebyggande insatser

Det viktigaste sättet att bekämpa brottslighet är genom förebyggande insatser och det är framför allt vuxnas ansvar gentemot barn och ungdomar. Familjens roll att fostra och leda de unga är av största vikt. Det offentliga ska prioritera insatser som stärker föräldrars möjlighet att kärleksfullt och positivt sätta gränser och ge stöd till sina barn. Det offentliga ska vidare genom olika åtgärder ge föräldrar möjlighet att tillbringa mer tid tillsammans med barnen. En stark sammanhållning mellan föräldrar och barn minskar riskerna för dåliga skolresultat och för att unga hamnar i arbetslöshet, utanförskap och dras in i brottslighet.

Vuxnas deltagande i barns och ungdomars vardag behöver vara starkt. Frivilliga insatser från enskilda och organisationer som engagerar sig för att ge barn och ungdomar meningsfulla fritidsaktiviteter ska uppmuntras och stödjas. Samhället måste vidare ge tydliga signaler om vad som är rätt och vad som är fel. En snabb reaktion på begångna brott och en ökad upptäcktsrisk för förövarna är viktigt. Socialtjänsten, polisen och skolan har en stor uppgift i detta avseende och ska ha en nära samverkan med varandra för att på ett tidigt stadium förhindra kriminalitet hos barn och ungdomar.

Skolans undervisning och relation till eleverna ska vara så utformad att den väcker respekt för människans

egenvärde och människolivets okränkbarhet. Staten måste konsekvent upprätthålla de rättsregler som beslutats. Alla brott ska effektivt och utan undantag beivras, också sådana som kan avfärdas som smärre brott och förseelser.

Den övervägande delen av våldsbrottsligheten sker under inflytande av alkohol och andra droger. Insatser ska göras för att motverka ungas alkoholkonsumtion och drogfria miljöer ska främjas.

Kriminal- och frivården ska ges tillräckliga resurser för att kunna ge erforderlig vård och i övrigt stödja och hjälpa dömda, både under och efter verkställighet av påföljder, i syfte att förebygga fortsatt brottslighet.

Påföljder

Påföljder för brott ska tjäna flera ändamål: de ska avhålla förövarna från nya brott och de ska avskräcka andra från liknande handlingar samt skydda samhället mot övergrepp och andra destruktiva handlingar. De ska också så långt som möjligt göra att förövaren gottgör brottsoffer ekonomiskt för det lidande eller den förlust som uppstått och visa brottsoffret respekt genom att samhället ställer sig på brottsoffrets sida.

Straffet ska vara så utformat att det ger brottslingen insikt om den skada som han har åstadkommit. Straffet som utdöms för ett brott är därför ett sätt för brottslingen att sona sin skuld både gentemot staten, som

har till uppgift att värna rättvisan, och gentemot brotts-offret. Genom att avtjäna ett rättvist straff sonar å andra sidan brottslingen sin skuld, och förtjänar därefter att behandlas som vilken annan medborgare som helst. Dödsstraff är ej förenligt med synen på människolivets okränkbarhet. Den utdömda påföljden ska normalt vara tidsbestämd.

För såväl förövare som brottsoffer kan det vara meningsfullt att sammanträffa. Brottsoffret kan konfrontera förövarna med sin upplevelse av brottet och förövarna kan därigenom förstå vilken skada som har åstadkommit och ges möjlighet att visa ånger och att försöka sona sitt brott.

Samhällstjänst ska alltid övervägas i första hand som påföljd för ungdomar som begått brott. Samhällstjänsten har en både pedagogisk och social funktion som syftar till att bryta ett brottsligt mönster hos den unge och anpassa denne till ett normalt och meningsfullt liv. Alla anstalter ska vara drogfria. Frivilligorganisationer ska ges goda möjligheter att verka inom anstalterna till gagn för de intagna och för samhällets insyn i anstalternas verksamhet. Samhället har ett ansvar att stödja den straffade med hjälp till drogfrihet, arbete, utbildning och bostad för att denne efter avtjänat straff ska kunna återinträda i samhället och inte återfalla i brottslighet. Frivilligorganisationerna ska uppmuntras att vara en aktiv del i detta arbete.

Polis, åklagare och domstolar

Tilltron till rättssamhället bygger på att människorna kan förlita sig på att en effektiv brottsbekämpning och en fri och oberoende rättskipning ger trygghet för personlig integritet och egendom. Polisens uppgift är att förebygga brott, upprätthålla ordning samt att utreda och beivra brott. Nära och förtroendefulla kontakter mellan polis och allmänhet ska utgöra grunden för ett bra polisiärt arbete. Det utåtriktade brottsförebyggande arbetet är viktigt och samarbetet med socialtjänst och skola ska ges en hög prioritet.

Åklagarna ska skyndsamt väcka och utföra åtal. Det är särskilt viktigt att myndigheterna reagerar snabbt på brott som begås av ungdomar.

För att möta den internationella brottsutvecklingen krävs ett väl fungerande samarbete över myndighetsgränser och ett utvecklat internationellt polissamarbete. Domstolarna ska stå fria och oberoende från statsmakterna och handlägga mål och ärenden på ett rättssäkert och effektivt sätt. Domstolsväsendet ska vara organiserat så att domar och beslut kan ges inom rimlig tid. Det är också viktigt med ett lokalt förankrat rättsväsende.

2.4. Säkerhet och försvar

Krig och konflikter mellan såväl enskilda människor som stater uppstår till följd av människans ofullkomlighet. Vår rädsla för det okända, girighet, avund, maktlystnad och prestige är ofta orsak till att en konflikt växer och övergår i krig. En framgångsrik säkerhets- och försvarspolitik bygger på tidiga varningssystem och förhindrar och förebygger att konflikter leder till våldshandlingar, förmår lindra dess konsekvenser och skyddar människors liv, frihet och egendom.

Rätten till liv är en grundläggande mänsklig rättighet. Respekten för den är en förutsättning för att den enskilda människan ska kunna åtnjuta sina övriga rättigheter. Rätten till liv, kroppslig integritet och respekt för den personliga värdigheten innefattar även rätten att försvara sig mot angrepp.

Vid konflikter har fredliga metoder, såsom diskussion och förhandling, företräde framför vapenbruk. Aggression och offensivt krig är inte etiskt försvarbart.

Utifrån ett kristdemokratiskt synsätt kan dock vapenmakt brukas under iakttagande av följande kriterier, och då alla andra ansträngningar att lösa konflikten med fredliga medel har prövats:

- För att förebygga att konflikter växer, främja uppbyggnad av fred och vara till stöd för samt skydda olika humanitära hjälpinsatser.

- Om det är ett försvarskrig måste det föreligga ett rättfärdigt ändamål, det vill säga självförsvar, skydda oskyldigas liv eller säkrande av grundläggande mänskliga rättigheter.
- Vapeninsatsen måste stå i proportion till det som avses att försvaras, och den förödelse som därigenom uppstår. Aggression riktad mot civila är ej försvarbar.
- Det måste alltid finnas en seriöst grundad utsikt till framgång. Även försvarskrig upphör att vara legitimt då det enbart leder till fortsatt lidande och ödeläggelse.

Människosläktet utgör en enhet, vars medlemmar och gemenskaper är etiskt bundna till varandra genom ömsesidiga rättigheter och skyldigheter. Fred kan inte byggas utan aktiva och skapande ansträngningar. För att öka samt effektivisera internationellt samarbete i dessa frågor bör lämpliga gemensamma institutioner finnas. FN, EU, NATO och OSSE är exempel på internationella organisationer som stundtals varit lyckosamma i att förebygga konflikter och därmed bidra till en fredligare värld. I FN-stadgans första artikel manifesteras emellertid den olösta spänningen mellan stat och folk. Stadgan utgår från folkrätten, där folk utgör naturliga gemenskaper med lika rättigheter och

självbestämmanderätt. FN:s medlemmar utgörs dock av stater som åberopar suveränitet oavsett hur maktförhållandena och de ofta godtyckliga gränserna har kommit till. Något som också kan dela folk snarare än förena.

Självständiga stater har ett stort värde, som ansvariga för det gemensammas bästa inom sina gränser. Men då stater misslyckas med att skydda människors säkerhet, eller systematiskt bryter mot mänskliga rättigheter finns det en förpliktelse att ställa upp för utsatta medmänniskor. Aggression får aldrig löna sig och ingen har rätt, i en attityd av passiv neutralitet, att överge människor som utsätts för krigshandlingar. Därför måste det i folkrätten finnas regler för hur och när internationella organisationer som FN och EU kan ingripa, även militärt, för att förhindra systematiska övergrepp mot civilbefolkningen också inom ett land, genom en så kallad humanitär intervention. Det handlar om att skapa en säkerhetspolitik som i högre grad bygger på människors säkerhet istället för enbart staters säkerhet.

Sveriges säkerhetspolitik ska präglas av samarbete, förutseende och helhetslösningar inom en internationell säkerhetssamverkan. För att säkerställa att Sveriges säkerhetspolitiska behov tillgodoses ska samverkan med andra länder och organisationer vara en

naturlig del av säkerhetspolitiken. En given förutsättning för all sådan samverkan är att folkrätten och de mänskliga fri- och rättigheterna respekteras. Målet är att fördjupa fredsuppbyggnaden i vårt närområde, i Europa samt i övriga världen. FN bör vara effektivt och starkt som organisation för global krishantering, och EU samt OSSE som regionala europeiska säkerhetsorganisationer. Ett öppet och nära samarbete med NATO bör, givet nämnda kriterier, vara en naturlig del av svensk säkerhetspolitik.

Sverige ingår i EU där ett europeiskt säkerhets- och försvarspolitiskt samarbete växer fram. Vi kan inte stå neutrala om våra grannländer anfalls. Vi bör vara delaktiga i att lösa säkerhetsproblem i Europa och närområdet, och efter förmåga även i övriga delar av världen. Svenska åtaganden ska främja bland annat europeisk säkerhet och vara fredsbevarande. Genom ett europeiskt försvarssamarbete stöds också den svenska försvarspolitiken som syftar till fred och frihet. Svenska militära insatser ska genomföras först efter självständiga svenska beslut.

Kriser måste mötas med politikens alla preventiva möjligheter. Säkerhetspolitiken bildar tillsammans med utrikes- och försvarspolitiken liksom närings-, miljö- och biståndspolitiken en helhet. Den bästa förutsättningen för att undvika väpnade konflikter är att främja respekten för de mänskliga rättigheterna och att säkra

en demokratisk samhällstradition. Dessa grundvärden måste ständigt erövrats och försvaras.

Nya typer av konflikter och hot leder till ett vidgat säkerhetsbegrepp. Hoten sträcker sig från den hårda kärnan av traditionella hot till dem som följer av det moderna samhällets sårbarhet. Sverige måste kunna möta angrepp från internationell kriminalitet, terrorism, cyberkrigföring, biologiska vapen, kemiska vapen och kärnvapen. Dessutom krävs förmåga att hantera nya konflikter av bland annat inomstatlig karaktär och där mänskliga rättigheter kränks eller när utomstatliga aktörer agerar för att överta territorier.

Försvarsmaktens huvuduppgift är att värna människors liv och frihet. Det sker i regel bäst genom att värna territoriell integritet och utöva gränsskydd samt värna fredstida yttre säkerhet. Därutöver krävs att totalförsvaret förmår upprätthålla beredskap för att kunna delta i hanteringen av katastrofer och andra svåra påfrestningar i samhället samt att delta i förebyggande åtgärder för att begränsa riskerna för sådana. Dessutom bör Sverige kunna delta, efter beslut i FN:s säkerhetsråd eller utifrån folkrättsligt godtagbara kriterier, även utanför Europa. Försvarsmakten ska ha en sådan styrka, sammansättning, beredskap och gruppering att den kan verka krigsavhållande vid säkerhetspolitiska kriser i närområdet.

Alla svenska medborgare ska omfattas av en total-

försvarsplikt. Därigenom förankras det svenska försvaret hos det svenska folket. På vilket sätt personalförsörjningen ska tryggas och vilka som ska tas ut för utbildning i fred ska avgöras utifrån försvarets uppgifter och hotbilder. Den som är verksam inom försvarsmakten bör se på sig själv som varande i fredens tjänst och väktare av medmänniskors trygghet och frihet. Militärutbildning bör så långt som möjligt bygga på frivillighet och de som av samvetsskäl inte vill göra vapentjänst inom totalförsvarsplikten, ska bemötas med respekt och beredas tjänstgöring med civilplikt.

Det samlade totalförsvaret måste ha tillräckliga resurser för att kunna garantera befolkningen ett gott skydd mot effekterna av såväl civila katastrofer som aktuella militära hotbilder. Det ekonomiska försvaret är en viktig del av totalförsvaret. Sverige ska i princip kunna svara för befolkningens livsmedels- och energiförsörjning samt hålla en god beredskap inför avspärrning av utrikeshandeln.

Civilmotstånd och andra alternativa försvarsformer ska vara ett komplement till det militära försvaret och vara en möjlighet till aktiva insatser för medborgare, som utan att bruka vapen vill delta i försvaret av Sverige.

Som en följd av försvarets uppgifter krävs en försvarsmateriell kompetens inom landet, vilket förutsätter en inhemsk försvarsindustri. Vapenexporten ska begrän-

sas till demokratiska stater och omgärdas av noggrann kontroll. Export ska ej gå till offensivt krigförande länder eller till stater där det förekommer systematiska kränkningar av mänskliga rättigheter.

2.5. Europeiska unionen (EU)

Människors gemensamma angelägenheter avgörs på en mängd olika nivåer i samhället. Det är gemensamma erfarenheter av det sena 1900-talet att alltfler sådana angelägenheter måste lösas genom internationellt samarbete. Den enskilde medborgarens problem och möjligheter är i allt större utsträckning ett resultat av internationella omständigheter.

Det är denna koppling till den enskilda människans verklighet, som gör den europeiska unionen nödvändig. EU är en strävan att på över- och mellanstatlig nivå skapa det medborgarskap – ett demokratiskt ansvarstagande – som är nödvändigt för att bygga ett gott samhälle. Vi vill skapa ett medborgarnas Europa, där unionen är öppen för medborgarnas kontroll och där medborgarnas trygghet och välbefinnande skyddas av unionen.

EU får aldrig bli enbart en intressegemenskap. Unionens folk förenas också av gemensamma värden som grundar sig i vårt gemensamma arv från den judisk-kristna traditionen och humanismen. Här ligger ett starkt och livskraftigt arv som EU-länderna har att förvalta. Idag grundar sig vår gemenskap för-

utom på dessa grundläggande traditioner, också på övertygelsen om det demokratiska systemet och de mänskliga rättigheterna. Till detta kommer den sociala marknadsekonomin. Denna värdegemenskap bör EU söka att stärka, utan att för den skull resa murar mot omvärlden. Tvärtom måste EU:s relationer till omvärlden präglas av respekt och dialog.

Det yttersta målet för EU är att vara garant för fred, säkerhet och dialog mellan de europeiska folken. Principen bör vara att unionen är öppen för varje europeiskt land som delar grundläggande värden om demokrati och mänskliga rättigheter samt bygger på den sociala marknadsekonomin.

I kristdemokratin är övertygelsen om alla människors absoluta och okränkbara värde grunden för relationerna med andra folk. Europeisk säkerhet skapas genom gränsöverskridande samarbete och solidaritet. EU måste också ha en samordnad förmåga att självständigt hantera kriser av militär eller civil natur inom eller invid unionens gränser. Varje medlemsstat måste självständigt få ta ställning till deltagande i ett eventuellt gemensamt territorialförsvar.

Det följer av engagemanget för internationell gemenskap att Europa ska vara öppet mot omvärlden. EU har ett ansvar att bidra till rättvisa globala spelregler som kan ge alla länder möjlighet till en hållbar utveckling. Det handlar om en förlängning av den krist-

demokratiska idén om samhällsgemenskap. Genom en sammanhållen politik inom utvecklingsbistånd, handelspolitik och utrikespolitik kan EU bidra till detta. Handels- och jordbrukspolitiken måste göras förenliga med internationell solidaritet. Det är också EU:s skyldighet att vara öppen för de människor som söker skydd från förtryck och våld. En gemensam asylpolitik är önskvärd för att dela ansvaret mellan EU:s länder.

På det ekonomiska området kan EU bidra till välbefindets uppbyggnad genom att utveckla och förbättra den inre marknaden. Det måste ske genom att förenkla regler och förbättra konkurrensen, genom att bryta upp slutna marknader och monopol, och att förhindra otillbörligt statligt stöd. På så vis kan EU skapa bättre möjligheter för enskilt företagande och därigenom för människor att genom eget arbete skapa sig ekonomisk trygghet.

EU ska vara en social och miljömässigt hållbar marknadsekonomi. Kristdemokratiskt tänkande har inspirerat den europeiska modellen, som förenar personlig frihet med samhälleligt ansvarstagande i form av ett socialt skyddsnät för alla. Det är angeläget att motverka de tendenser till ökade klyftor som kommer med nya strukturförändringar. Bäst görs detta genom att EU-länderna skapar förutsättningar för livslångt lärande och en dynamisk ekonomisk utveckling i alla regioner.

Full sysselsättning och goda ekonomiska villkor i Europa kan åstadkommas genom en entreprenörsvänlig och flexibel ekonomi som gynnar det personliga initiativet. Endast då kan EU:s inre marknad komma till sin fulla rätt. Varje land har dock rätt att själv välja utformningen av sin ekonomiska politik.

EU:s inre marknad bygger på visionen om att en allt mer sammanflätad europeisk ekonomi säkrar freden. Med en inre marknad förstärks dessutom konkurrenskraften och den ekonomiska dynamiken. För att den inre marknaden ska fungera långsiktigt krävs ett nära och solidariskt samarbete inom penning- och växelkurspolitiken. En gemensam valuta har fördelar, men förutsätter dels ökad överstatlighet, dels att alla deltagarländer tillämpar samma stränga budgetdisciplin och lever upp till gemensamt beslutade regler i alla delar. Det är önskvärt att hela Europa binds samman till en öppen gemenskap. Då krävs också gemensamt stöd till de regioner som har störst problem att anpassa sig till utvecklingen.

Jordbrukspolitiken inom EU måste tillhandahålla förutsättningar för ett konkurrenskraftigt europeiskt jordbruk förenligt med internationell solidaritet och en levande landsbygd, som dessutom tjänar som garant för biologisk mångfald, god djurhållning och livsmedel framställda på ett miljömässigt hållbart sätt.

Då miljöproblemen är gränsöverskridande till sin

natur är EU i många fall den mest lämpliga nivån för att arbeta med miljöproblemen i vår världsdel. Förvaltar- skapsprincipen måste vara förankrad och få en tydlig tillämpning i EU. Det innebär att en långsiktigt hållbar utveckling måste vara målet för samtliga EU:s politik- områden. Försiktighetsprincipen och principen om att förorenaren betalar, bör vara centrala i miljöarbetet i EU. EU bör verka för att en grön skatteväxling sker inom samtliga EU-länder. Miljöpolitiken måste vara så flexibel att varje land och region kan anpassa åtgär- der efter sina unika förhållanden. På global nivå måste EU verka för en lösning av klimatproblemet. Minimi- nivåer för miljöavgifter ska kunna fastställas genom majoritetsbeslut inom EU.

Det krävs en ökad samordning av energipolitiken på EU-nivå. EU-länderna måste samarbeta för att möta de utmaningar som globala klimatförändringar medför. Även försörjningstryggheten utgör en gränsöverskri- dande utmaning. Gemensamma åtgärder för bättre en- ergihushållning krävs.

En stärkt miljögaranti med omvänd bevisföring bör finnas. Detta innebär att det är upp till den som är minst miljövänlig att bevisa att den så kallade miljö- garantin inte kan tillämpas.

Det krävs ett nära samarbete på EU-nivå för att motverka allvarlig gränsöverskridande brottslighet och smuggling. Handeln med droger och människor

bör vara prioriterade områden i brottsbekämpningen. Åklagare och polismyndigheter inom EU måste samordna sin verksamhet. Det europeiska polissamarbetet ska vara väl utvecklat samtidigt som dess befogenheter ska vara tydligt avgränsade, och skyddet för den personliga integriteten värnas.

Europeiska unionens funktionssätt måste kunna fungera med ett stort antal medlemmar. Ändringar i fördragen ska beslutas med enhällighet. Alla medlemsstater ska även godkänna överföring av utökad beslutsrätt till EU. Majoritetsbeslut ska vara regel inom EU:s kompetensområde.

EU bör ha en konstitution som på ett tydligt sätt visar maktfördelningen mellan EU och medlemsstaterna samt beslutsordningen i unionen. Demokratisk kontroll och öppenhet måste vara grundläggande för en sådan konstitution. Beslutsprocessen måste vara överblickbar för medborgarna och därmed ge möjlighet att utkräva ansvar. Innebörden i den svenska offentlighetsprincipen bör gälla i EU. Det bör tydligt vara fastslaget vilka EU:s kompetensområden är, och vilka de inte är. En avgränsning av EU:s uppgifter är nödvändig för att förhindra ovälkommen centralisering. En mekanism för tillämpning av subsidiaritetsprincipen i beslutsprocessen måste finnas.

Europaparlamentet ska ha ett enda säte. Inom unionen bör en flexibel integration tillåtas, för att ge län-

der möjlighet att fördjupa samarbetet i sin egen takt och ge grupper av medlemsstater möjlighet att utveckla egna angelägenheter. Det är också grundläggande att respekten för nationell kultur och inhemska språk garanteras.

KAPITEL 3. Människan – unik eller ett djur bland alla andra?

ÄR DET INTE HÖJDEN AV HÖGMOD och egoism att tillmäta människan värde och rättigheter som vida överträffar andra varelsers? Finns det egentligen något legitimt skäl att värdera en människans liv högre än till exempel schimpansens, vars gener till mer än 98 procent är gemensamma med människans?

Enligt den kristna traditionen är det utifrån uppfattningen om människan som en person, som gränsdragningen mellan människa och djur bör motiveras. Vad menas då med att människan – till skillnad från djuren – kan beskrivas i termer av en person? Personbegreppet innebär att människan är en unik individ och att hon som sådan inte tillhör någon annan än sig själv. Det innebär att ingen människa kan reduceras till en handelsvara, någon annans ägodel eller en del av ett större kollektiv.

Samtidigt är en person mycket mer än en individ. Personen tillhör visserligen ingen annan än sig själv men är likväl inte sig själv nog. Hon är istället en gemenskapsvarelse som utvecklas i relation till andra människor. Människan är således både en social varelse och en självständig individ. Men det är inte främst i dessa avseenden som hon skiljer sig från djuren. Tvärt-

om kan även åtskilliga djur karaktäriseras som enskilda individer i flock.

Det som ger människan hennes absoluta och okränkbara värde och därmed hennes särställning är hennes rationella natur. Med rationell natur avses det som vi också ibland kallar förnuft. Det handlar om hennes möjlighet att göra medvetna val, att reflektera över sin egen existens och kunna ägna sig åt verksamheter bortom primära drifter och instinkter. Konst, intellektuell förkovran och existentiell ångest är vitt skilda exempel på uttryck som denna exklusiva mänskliga natur ger upphov till.

Människans rationella natur innebär också att hon inte är bunden till instinkter utan hon är en moralisk aktör, fri att välja mellan ont och gott och därmed också ansvarig för sina handlingar. Hennes särställning inbegriper därför inte bara rättigheter utan i minst lika hög grad moraliska skyldigheter. Detta betyder bland annat att människan är förpliktigad att ta ansvar för djuren, så att de behandlas med respekt och omtanke, och därmed komma till rätta med onödigt lidande hos djur. Samtidigt vore det felaktigt att utvidga den status som människan har till att också omfatta djuren. Det är endast människan som har inneboende förutsättningar att skilja mellan gott och ont och därmed också har ett moraliskt ansvar för sina handlingar.

Det förhållandet att människor i olika sammanhang är mer eller mindre oförmögna att handla rationellt varken upphäver hennes rationella natur eller undergräver

hennes absoluta och okränkbara värde. Att vara av rationell natur är inte detsamma som att handla – eller att ens vara förmögen att handla – rationellt. Ett exempel tydliggör vad som avses. En människa som sover kan inte handla rationellt. Ändå är personen alltjämt av rationell natur. Handlingsmönstret i detta tillstånd kännetecknas knappast av agerande som vi brukar räkna som rationellt, till exempel noggranna överväganden och kalkylerade val. Ändå är personen alltjämt av rationell natur.

Yttringar av rationalitet är därför inte avgörande för människans rationella natur eller hennes värde. Detta är viktigt att komma ihåg när förmågan till rationalitet saknas eller slås ut av allvarigare anledningar än sömn, till exempel demens, olyckor eller psykisk sjukdom. Den rationella naturen konstituerar människan, den är inte valfri, utbytbar eller tillfällig utan finns med från tillblivelse till dödsögonblick. Eventuella brister i förmågan att vara rationell påverkar inte detta förhållande.

I själva verket är alla människors handlande förknippat med en varierande grad av bristande rationalitet. Likaväl som människan ibland visar prov på hoppingivande förnuftighet, kännetecknas också hennes handlingar tyvärr alltför ofta av obegriplig ondska och dumhet. Insikten om att detta dubbla stråk också tillhör den mänskliga naturen, kallas i kristen tradition för ofullkomlighetstanken. Den leder till slutsatsen att det är i gemenskap och samarbete med andra människor som vi bäst kompenserar dessa brister.

3.1. Äldre och unga

Samhället måste skapa förutsättningar för att människor ska få kunna växa upp och åldras under trygga och värdiga former. Respekten för alla människors absoluta och okränkbara värde måste upprätthållas under hela livsrytmen. Värdeaktningen i ett samhälle kan bäst bedömas utifrån hur man bemöter de mest behövande människorna.

Att det finns representanter i olika åldrar och därmed skiftande perspektiv i olika beslutande församlingar är en förutsättning för ett gott beslutsfattande.

Det är också viktigt att skapa mötesplatser mellan unga och äldre i samhället. I generationsmötet knyts kontakter. Där utbyts erfarenheter som kan medverka till ökad förståelse och stärkt samhällsgemenskap.

Äldre

De äldre utgör en stor tillgång. De representerar en mångårig livserfarenhet som bör komma hela samhället till del. Kontakten med denna erfarenhet är ett helt avgörande villkor för ett vitalt och växande samhälle.

I takt med den ökade medellivslängden vill många äldre med god hälsa fortsätta att arbeta i yrkesliv och företagande. Det är viktigt att samhället tar till vara denna resurs. Samhället måste även skapa förutsättningar för att äldre ska kunna hålla sig friska längre och forma lösningar som möjliggör ett fortsatt aktivt liv även som pensionär.

Alla medborgare ska kunna åldras med värdighet. Det innebär att service, vård och omsorg ska vara tillgänglig och ges utifrån en helhetssyn på den enskilde med hänsyn till själsliga, andliga och materiella behov. Denna samhällsliga skyldighet innebär att äldreomsorgen måste vara väl utbyggd med hemtjänst och hemsjukvård, olika former av dagverksamhet samt ett varierat utbud av boendeformer. Äldres inflytande i form av patient-, pensionärs- eller brukarföreningar ska uppmuntras.

Individuella behov ska vara utgångspunkten för service, vård och omsorg och förhållningssättet ska genomsyras av respekt för den enskildes integritet och rätt till självbestämmande. Därför måste utformningen av det stöd som ges präglas av valfrihet. En stor öppenhet måste finnas för olika former av vård och omsorg. Äldreomsorgsverksamheten ska därför bedrivas i både privat och offentlig regi. Genom stödinsatser ska det också finnas möjlighet att bo kvar hemma för dem som så önskar. Det är viktigt att den ovärderliga resurs som anhöriga oftast utgör förvaltas väl genom bemötande och tillgång till råd och stöd.

Finansieringen av insatserna inom vård- och omsorgsverksamheten ska vara solidariskt utformad. Det får aldrig bli en ekonomisk fråga om man ska kunna få tillgång till den service, vård och omsorg man behöver. Avgifter ska utformas med detta som utgångspunkt.

Det är viktigt att man som vårdtagare och anhörig

har kännedom om vilka krav som kan ställas på vård- och omsorgsgivaren. Därför ska det finnas värdighetsgarantier inom vård och omsorg som konkret anknyter till de villkor under vilken verksamhet bedrivs.

Unga

Ungdomsåren är i hög grad den tid då individens identitet formas. Den utvecklas i samspel med föräldrar och familj, andra små naturliga gemenskaper och det omgivande samhället. Ungdomar behöver vuxna i sin närhet som har ork och tid att vara den trygghetsfaktor som är en förutsättning för frigörelseprocessen och identitetskapandet. Ungdomar har rätt till goda uppväxtvillkor som tillgodoser både behovet av trygghet och personlig utveckling. De offentliga insatserna får inte utformas eller genomföras så att de leder till att de unga, deras föräldrar och andra vuxna i deras närhet hindras från att ta sitt personliga ansvar. Däremot ska det offentliga stödja de frivilliga krafterna och ha det yttersta ansvaret för att särskild omsorg eller insatser erbjuds vid behov.

I det politiska systemet måste man lyssna på och beakta ungdomars synpunkter när beslut fattas. Detta är särskilt viktigt när det gäller yngre som saknar rösträtt. Många beslut som fattas av vuxna får större konsekvenser för barn och ungdomar än för beslutsfattarna själva. Det kan till exempel gälla beslut rörande skuldsättning, skolans utformning eller miljö-

frågor. Detta understryker betydelsen av att ungdomar får komma till tals i det politiska beslutsfattandet.

Kanaler som kan användas för att inhämta ungdomars synpunkter kan vara föreningar som organiserar barn och unga samt olika organ för ungdomar i den kommunala organisationen. Alla politiska beslut bör fattas i enlighet med förvaltarskapsprincipen, vilket innebär att konsekvenserna av besluten ska beaktas utifrån ett framtidsperspektiv. Resurser i form av en ren miljö, ansvarsfullt skötta offentliga finanser och ett robust försäkringssystem måste säkerställas.

3.2. Hälsa och sjukdom

Hälso- och sjukvården ska utgå från att varje människa är unik och att alla människor har samma absoluta och okränkbara värde. Trygghet, tillit och självbestämmande är, utöver grundläggande värden som liv och hälsa, viktiga värden i hälso- och sjukvården. Det innebär att man inom vården ska ha en helhetssyn på människan som tar hänsyn till kroppsliga, själsliga och andliga behov. Hälso- och sjukvården ställs inför stora utmaningar när livslängden ökar, tekniska och medicinska landvinningar skapar möjligheter till fler och bättre insatser samtidigt som befolkningens förväntningar på hälso- och sjukvården förändras och stegras. Det är positivt att människors hälsa förbättras och att livskvaliteten ges förutsättningar att öka

genom förebyggande arbete och effektiva behandlingar. Ohälsa relaterad till psykosociala faktorer och stress är dock allvarliga problem som kräver insatser från såväl hälso- och sjukvården som medmänniskor, arbetsgivare och andra aktörer i samhället.

Den solidariskt finansierade hälso- och sjukvården är välfärdens kärna och ska vara behovsstyrd. En efterfrågestyrd hälso- och sjukvård bryter mot principen om alla människors absoluta och okränkbara värde. Men en hälso- och sjukvård byggd på människovärdes- och behovsprincipen kräver prioriteringar. Med detta följer en avgränsning mot de åtaganden som inte omfattas av en solidarisk finansiering. Sådana insatser bör den enskilde själv välja, finansiera och prioritera.

Den solidariskt finansierade hälso- och sjukvården ska vara ändamålsenlig och kostnadseffektiv, säker för patienterna och baserad på kunskap och beprövad erfarenhet, det vill säga evidensbaserad. Vår gemensamma hälso- och sjukvård ska kännetecknas av kvalitet, mångfald och valfrihet. Flera olika vårdgivare kan stimulera till nytänkande och tillföra vården nya dimensioner. Privata, kooperativa och ideellt drivna alternativ ska ges förutsättningar att utvecklas. Medborgarna ska ges frihet att själva välja vårdgivare. Vård- och värdighetsgarantier, som grundar sig på etiska prioriteringar, ska finnas.

Vården ska vara jämlik och tillgänglig för hela be-

folkningen. Även människor som har svårt att nyttja sin valfrihet ska ha tillgång till en god, trygg och värdig vård.

Hälsa, i vid mening allt från kost och motion till yttre miljö och relationer, handlar om att få leva ett så friskt liv som möjligt, utifrån sina egna förutsättningar. Hälsöfrämjande arbete ska stimuleras. Sociala och ekonomiska villkor, arbetsmiljö och levnadsvanor är viktiga faktorer för hälsoutvecklingen. Folkhälsoarbetet får därför inte inskränkas till hälso- och sjukvården utan kräver ett gemensamt ansvarstagande och samverkan mellan olika samhällsaktörer.

Alla ska kunna förlita sig på att den vård och omsorg man en dag kommer att behöva då står till förfogande. Tillgång till hälso- och sjukvård vid behov är i vid mening en rättighet för alla invånare. Att som patient få tillgång till information, kunna påverka vård och behandling, att få rätt vård i rätt tid och ett bra bemötande av vårdpersonalen ger förutsättningar för respekt och tillit.

Många drabbas någon gång under livet av psykisk ohälsa. Psykiatrisk vård och omsorg ska präglas av tillgänglighet och flexibilitet utifrån patientens behov. Särskild vikt ska läggas vid snabb och tillgänglig kompetens för barn och ungdom med psykisk ohälsa.

Anhörigas vårdinsatser är en ovärderlig tillgång som behöver tas tillvara, synliggöras och uppmuntras. Men vård av anhöriga måste bygga på frivillighet.

Tandvården är en del av hälso- och sjukvården. Alla ska ha tillgång till god tandvård.

Läkemedel är en väsentlig del av de flesta behandlingsmetoder. Nya och hälsoekonomiska läkemedel utvecklas ständigt. Det är angeläget att kunskap från den komplementära/alternativa medicinen tas till vara inom den etablerade hälso- och sjukvården utan att det görs avkall på krav om säkerhet och evidens. Läkemedel ska efter särskilt godkännande omfattas av ett solidariskt finansierat system. Ett försäkringssystem ska finnas för medicinskt felbehandlade patienter.

3.3. Medicinsk etik

Rätten till liv är den grundläggande förutsättningen för övriga mänskliga rättigheter. Det absoluta och okränkbara människovärdet är knutet till människans existens, från tillblivelsen till livets slut. Mot denna bakgrund anser vi att rätten till liv ska grundlagsfästas.

Traditionell medicinsk etik utgår från människovärdesprincipen. Den har sina rötter i den kristna traditionen och i den grekiska läkekonsten från Hippokrates och framåt. Människan är ett mål i sig. Den sjuka människan får inte behandlas på ett kränkande sätt eller som ett medel för någonting annat. Alla människors absoluta och okränkbara värde ska därför prägla ramar, regler och praktik inom det medicinsk-etiska området.

Ett annat synsätt på människan går tillbaka till kon-

sekvensetiken eller utilitarismen. För denna etik finns inget specifikt människovärde. Det enda värdet är den kalkylerbara nyttan och i medicinska sammanhang njutning eller frånvaro av lidande. Följden av ett sådant sätt att se på liv och lidande blir att människolivet i sig är underordnat att minimera lidande. Att döda för att förhindra lidande kan då betraktas som en rättfärdig handling. Detta strider mot människovärdesprincipen.

Synen på det absoluta och okränkbara människovärdet har lett till ytterligare principer om godhet, rättvisa, självbestämmande och om att inte skada. Det betyder att patienten ska behandlas väl och inte diskrimineras. Utredning och behandling får inte ske mot patientens vilja annat än vid vårdintyg. Den ofta komplexa verkligheten leder till etiska dilemman. Hur vi än väljer kan resultatet bli något vi inte önskar, något som är moraliskt felaktigt. Sådana moraliska dilemman existerar och man måste ta hänsyn till dem när lagar stiftas och reformer genomförs. Staten och lagstiftningen har till uppgift att informera, tydliggöra dilemmat, ange önskad inriktning och ge rådrom inför beslut. Likaså måste respekt finnas för sjukvårdspersonal så att ingen tvingas att delta vid ingrepp som strider mot det egna samvetet.

Moraliska dilemman och omöjligheten att välja rätt när alla handlingsalternativ i någon mening blir fel får inte tas till intäkt för att hävda att de grundläggande

medicinsk-etiska principerna inte är giltiga. Snarare visar moraliska dilemman att tillvaron inte är enkel och målad i svart eller vitt.

Förmågan till omtanke och kärlek är en del av den mänskliga identiteten. Det är naturligt att föra detta vidare till nästa generation. Oförmåga att få barn kan därför bli en smärtsam upplevelse. Samtidigt är det en gåva att kunna få barn – inte en rättighet. Det följer av människovärdesprincipen att ingen kan bli ett medel för någon annan. Vid hjälp mot barnlöshet bör det naturliga förloppet eftersträvas så långt möjligt. Adoption bör underlättas med olika statliga eller andra offentliga åtgärder. Fosterdiagnostik ska användas för att diagnostisera sjukdomar i avsikt att bota, förebygga sjukdom eller skydda barnet. Ökade möjligheter till tidig upptäckt av sjukdomsanlag med utsorterande syfte kan leda till att människor värderas olika. Det gäller inte bara det anlagsbärande mänskliga embryot eller fostret utan även dem som lever i samhället med just dessa sjukdomar eller funktionsnedsättningar. Fosterdiagnostik ska vara i livets tjänst.

Genetiska tester på vuxna avseende risk för sjukdomsanlag ska endast utföras efter den enskildes egen begäran och/eller informerat samtycke. Lager av blodprov och andra vävnadsprover från människor är att betrakta som genetiska personregister och ska behandlas med sekretesskydd. Av de etiska principerna följer även att information om en människas arvsmassa en-

bart får lämnas ut efter personens samtycke. Arbetsgivare eller försäkringsbolag och liknande får ej ställa gentest som villkor för arbete eller försäkring.

Det är varje värdeförankrad demokratis ansvar att värna livet allt ifrån dess tillblivelse. En abortsituation är därför en konflikt mellan rätten till liv och de blivande föräldrarnas situation i de fall man inte tycker sig ha möjlighet att fullfölja graviditeten.

Mot bakgrund av människovärdesprincipen är det omöjligt för staten och lagstiftaren att ställa sig neutrala till det etiska dilemma som en abort innebär. En abort innebär att ett liv släcks. Lösningen på detta dilemma är emellertid inte förbud. Erfarenheten visar att där aborter inte är tillåtna utförs de ändå, och då med metoder som hotar kvinnors liv och hälsa. Det är inte rimligt att någon annan än kvinnan under graviditetens första fas fattar det avgörande beslutet om en eventuell abort.

Målet ska emellertid vara ett samhälle där aborter inte efterfrågas. Samhällets uppgift måste vara att genom förebyggande arbete minska oönskade graviditeter samt att erbjuda bästa möjliga stöd för att inte praktiska, ekonomiska eller sociala svårigheter ska utgöra hinder för att fullfölja graviditeten. I detta sammanhang är det också centralt att arbeta för ett barnvänligare samhälle där föräldraskap på olika sätt underlättas och uppmuntras.

Människovärdet är lika absolut och okränkbart även

när döden närmar sig. En värdig död med en god vård i livets slutskede är i överensstämmelse med människovärdesprincipen och människans djupaste önskan. Sjukvården ska stå i livets tjänst. Aktiv dödshjälp avvisas därför och istället krävs en helhetssyn som syftar till en avancerad omvårdnad och smärtlindring vid livets slut. Personalen ska erhålla utbildning och fortbildning som leder till medvetenhet om existentiella frågor. Det är dessutom angeläget att arbeta för en positiv attityd till organdonation. Donatorns vilja ska vara avgörande.

3.4. Personer med funktionsnedsättning

Myten om den perfekta människan som ideal och norm riskerar att bli ett hot mot viktiga värden som delaktighet och solidaritet. Politiken måste förankras i en människosyn som både tillmäter människan ett absolut och okränkbart värde och erkänner att alla människor är olika med olika begåvning, intressen och förutsättningar. Den kristna människosynen uppfyller dessa krav.

Graden av funktionsnedsättning är inte statisk, utan är till del en följd av samhällets beredvillighet och förmåga att gå människor med funktionsnedsättning till mötes. Funktionsnedsättningen blir i själva verket ett handikapp för den enskilde först när samhället inte förmår att kompensera bristerna.

Personer med funktionsnedsättning riskerar att i olika sammanhang bli negativt särbehandlade. Detta

är diskriminering och kan aldrig tolereras. Därför behöver det finnas en lagstiftning mot diskriminering. Det viktigaste arbetet mot diskriminering görs emellertid under uppväxtåren. Av de gemensamma samhällsliga institutionerna har framförallt förskola och skola en viktig uppgift att förmedla normer och värderingar som bygger på den kristna människosynen om varje persons absoluta och okränkbara värde.

Men arbetet för personer med funktionsnedsättning får inte begränsas till åtgärder som förhindrar negativ särbehandling. Även insatser som är kompensatoriska minskar betydelsen av funktionsnedsättningen och är därför nödvändiga. Här handlar det om att minska människors funktionsnedsättning i samhället. En viktig ledstjärna i detta avseende är FN:s konvention om rättigheter för människor med funktionsnedsättning. Det är befogat att använda lagstiftningsinstrumentet för att underlätta situationen för personer med funktionsnedsättning. Det bör finnas en rättighetslag som skapar förutsättningar för goda levnadsvillkor. Ett annat viktigt sätt att minska funktionsnedsättningens betydelse är att öka tillgängligheten i samhället. Det ska vara självklart att offentliga inrättningar, anläggningar och informationssystem utformas med höga krav på tillgänglighet. Likaså måste kultur- och fritidsaktiviteter vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. I detta sammanhang måste särskild uppmärksamhet

ägnas åt barn med funktionsnedsättning eftersom de sällan kan hävda sina rättigheter själva med samma kraft som de vuxna. FN:s barnkonvention stadgar att barnets bästa ska komma i främsta rummet.

Såväl hjälpmedel som utbildning, vård, omsorg och service av olika slag ska utformas efter den enskildes behov. Ansträngningar måste göras för att säkerställa en hög grad av valfrihet i detta sammanhang. Vem som ska utföra tjänsten ska den enskilde själv få bestämma.

Långt ifrån alla funktionsnedsättningar är synliga. Detta ska emellertid inte påverka utformningen av samhällets stöd som alldeles oavsett funktionsnedsättningens karaktär ska vara anpassat och effektivt. Även personer med icke synliga funktionsnedsättningar har samma rätt till samhällets stöd som de med mer fysiskt betingade funktionsnedsättningar. Särskilt viktigt är att arbeta mot de fördomar och skamkänslor som i allt för stor utsträckning präglar attityderna till psykiska sjukdomar.

Det offentligas hjälp till anhöriga ska vara flexibel, utgå från den enskildes önskemål och integritet samt vara utformat efter subsidiaritetsprincipen, vilket innebär att insatserna ska vara stödjande och kompletterande istället för styrande och ersättande.

3.5. Kultur

Mänskligheten har i alla tider kännetecknats av en obändig skaparlust. I historien har detta satt outplån-

liga spår. Utan kulturellt skapande av exempelvis musiker, författare, konstnärer och skådespelare skulle världen vara mycket fattig. Människans kulturella verksamhet genom historien visar att hon inte kan reduceras till enbart en biologisk varelse med uteslutande materiella behov. I den människosyn som kristdemokratin bygger på betonas istället vikten av att anlägga ett helhetsperspektiv på människan, där hennes andliga och själsliga dimensioner tas på djupaste allvar.

Genom kulturen får vi rötter till vår historia, mening i nuet, visioner för framtiden och möjlighet att ingå i ett sammanhang. Kulturen hjälper oss att bli hela som människor, och som en del i det har den ett unikt egenvärde och får inte begränsas till en avgränsad sfär utan måste få genomsyra samhällets alla delar.

Sveriges ursprungsbefolkning och nationella minoriteter är en levande del av det svenska samhället och deras språk är en värdefull del av den svenska kulturen. Genom att tillerkänna samer, sverigefinländare, tornedalingar, romer och judar språkliga och etniska rättigheter stärks deras självtillit och kulturella identitet. Det är viktigt att dessa gruppers behov och intressen beaktas i alla delar av landet och på alla nivåer i den offentliga sektorn.

För att människans kreativitet ska slå ut i full blom måste den omges av fri livsluft. Därför är det viktigt att slå vakt om den konstnärliga friheten. Denna handlar om öppenhet och tolerans men också om res-

pekt för andra människors integritet och livsåskådning. Yttrandefriheten kan inte tas till intäkt för företeelser som kränker människovärdet. Det offentliga ska inte bara garantera kulturell frihet, utan också aktivt bidra till att kulturen kommer medborgarna till del. Vägledande för statens, kommunernas och landstingens/regionernas förhållningssätt till den kulturella verksamheten ska vara subsidiaritetsprincipen. Den innebär att kulturverksamhet som bedrivs av det civila samhället ska stödjas av det offentliga, men inte styras, och att de offentliga besluten i kulturfrågor ska fattas på en ändamålsenlig nivå.

Det offentliga har ansvar för att konstarna får goda villkor att verka. Även att tillhandahålla det som det civila samhället inte kan erbjuda. Staten ska ansvara för det som brukar benämnas en kulturell infrastruktur, i hela landet.

En god kulturpolitik måste sträva efter att ta tillvara det värdefulla kulturella arv som tidigare generationer har lämnat efter sig. I kristdemokratiskt tänkande kallas detta ansvar för förvaltarskap. Detta förvaltarskap omfattar det materiella kulturarv som vi ser i form av till exempel kulturhistorisk bebyggelse, fornlämningar och föremål men även de seder och bruk som vuxit fram genom historien. Här spelar offentliga institutioner som till exempel museer en viktig roll tillsammans med frivilliga organisationer och föreningar. Förvaltarskapsansvaret inbegriper också

det svenska språket, vars ställning som majoritetsspråk bör vara grundlagsskyddat.

Biblioteken är en av våra mest anlitade kulturinstitutioner. Vi vill värna den unika plats för läsning, informations- och kunskapsökning, folkbildning och möten som biblioteken utgör.

Vårt arv och vår samtids kultur berikas ständigt av människor med annan kulturell bakgrund än den svenska. Det är en central offentlig uppgift att stödja minoriteters egna insatser för att behålla och vidareutveckla de kulturella drag som de själva anser viktiga. Ett sätt att göra detta är att tillförsäkra minoritetsspråken en stark ställning genom lagstiftning. Målet måste vara att skapa ett samhälle där enskilda och gemenskaper ges frihet att få utlopp för just sin kreativitet. Denna öppenhet för pluralism är den enda vägen mot reell integration. En framgångsrik kulturpolitik ökar förutsättningarna för människor och olika gemenskaper i samhället att uppfatta sig som jämlikar, vilket kan öka människors vilja till samverkan för att vidmakthålla och vidareutveckla vårt demokratiska samhälle.

Ett rikt kulturliv vitaliserar även demokratin. I detta sammanhang spelar folkbildningen en omistlig roll. Genom ökad kunskap skaffar sig medborgarna verktyg som underlättar deltagandet i samhällslivet.

Betydelsen av oberoende och reklamfria radio- och TV-kanaler utan vinstintressen är stor. Public service ska tillhandahålla oberoende och saklig nyhetsför-

medling liksom ett brett och högkvalitativt kulturutbud. En viktig del av uppdraget är att göra utbudet tillgängligt för personer med funktionsnedsättning och möta minoriteters behov och önskemål.

3.6. Religion och livsåskådning

Ett av de mest karaktäristiska uttrycken för människans natur är förmågan och benägenheten att reflektera över sin egen existens. Detta har fött existentiella frågor som visat sig vara närvarande under hela mänsklighetens historia och som till exempel handlat om världens uppkomst, döden och meningen med livet. Till det djupast mänskliga hör således människans själsliga och andliga behov.

Det är ett obestriddigt faktum att kristendomen historiskt sett har haft ett stort och positivt inflytande i världen och Sverige. Läran om att varje människa är skapad till Guds avbild, och önskad av Gud, har på ett sätt som saknar motstycke bidragit till respekten för varje persons absoluta värde och oersättlighet. Samtidigt har jämlikhetsideal under sekler kunnat hämta näring i den kristna etikens jämställande av alla, oberoende av etnicitet, kön och social ställning. Detta har exempelvis varit påtagligt i kampen för slaveriets avskaffande. Den för den kristna traditionen unika distinktionen mellan andlig och världslig auktoritet har utgjort en av grundvalarna för såväl västerlandets politiska frihetstradition som för religionsfriheten.

Kristen etik utgör till stor del den värdegrund som vårt samhälle vilar på. Detta kommer till uttryck i lagstiftningen och synen på svaga och sjuka. Därutöver har kristendomen och de kristna samfundet haft stor betydelse för såväl demokratins framväxt i västerlandet som för den kommunistiska diktaturens sammanbrott i det forna Östeuropa. Kristendomen har också på många sätt bidragit till att forma det andliga, kulturella och demokratiska landskapet i Sverige. Gemensamt har vi en förpliktelse gentemot kommande generationer att förvalta detta vitala arv. Att skapa en medvetenhet om den egna historiska identiteten är en central bildningsuppgift för samhällets institutioner och är därtill en viktig förutsättning för att kunna förstå människor som har en annan religiös och kulturell bakgrund.

Sekularisering och invandring har inneburit att det svenska samhället i allt högre grad har kommit att präglas av religiös pluralism. Eftersom människan är en fri, tänkande varelse med eget samvete är religionsfrihet en självklar mänsklig rättighet, vilket innebär att alla människor ska ges rätten att bekänna och utöva sin religion. Den ökande religiösa pluralismen ska dock inte bara tolereras, utan också respekteras. Den tillför nya perspektiv på de existentiella frågorna, vilket ökar både förståelsen för och kunskapen om olika religioner och dess utövare. Friheten att utöva sin religiösa tro får dock aldrig medföra att man i trons namn kränker andra människor.

Det offentliga ska förhålla sig till de olika religiösa

samfunden i enlighet med subsidiaritetsprincipen, det vill säga vara stödjande och kompletterande istället för styrande och ersättande. Det innebär att religiösa samfund ska ges goda möjligheter att verka och utvecklas i frihet utan statlig styrning.

Förutom att vara ett forum där människor kan dela och uttrycka sin andliga längtan, är ett vitalt samfundsliv till gagn för samhället även i ett generellt perspektiv. Stöd ska därför utgå till de trossamfund som bedriver verksamhet vars karaktär och ändamål står i överensstämmelse med grundläggande principer om att varje människa är unik och att alla människor har samma absoluta och okränkbara värde.

3.7. Skola, utbildning och forskning

Den outsläckliga kunskapstörsten är kanske ett av de mest framträdande dragen i den mänskliga naturen. Denna drivkraft efter sanning har resulterat i att människan under historiens lopp har skaffat sig allt mer kunskap om tillvaron, vilket har manifesterats i vetenskapliga landvinningar. Sökandet efter kunskap är en mänsklig rättighet som måste värnas.

Äktheten i detta mänskliga drag förutsätter dock att det finns en objektivt existerande verklighet att utforska. Kanske vi aldrig når ända fram till sanningen i vårt kunskapssökande, men förvissningen om att den finns och att den går att söka utgör själva utgångspunkten för kristdemokratisk utbildnings- och forskningspolitik.

Enligt förvaltarskapsprincipen har vi också en gemensam förpliktelse att föra vidare tidigare generationers landvinningar och att uppmuntra till kunskapssökande i samtiden. Utifrån detta synsätt har vi både ett personligt och gemensamt ansvar att ta tillvara våra resurser.

All skolverksamhet ska i enlighet med den etik som förvaltats av kristen tradition fostra eleverna till ansvarskännande medborgare. Övertygelsen om alla människors absoluta och okränkbara värde ska genomsyra skolmiljön. Solidaritet med svaga och utsatta, jämställdhet mellan könen och tolerans för människors olikheter är förhållningssätt som ska främjas. Mobbning och annan kränkande behandling måste kraftfullt motverkas.

Förskoleverksamhet

Barn har olika behov och förutsättningar. De behöver därför olika stöd och stimulans beroende på ålder, mognad och social bakgrund. Gruppstorlekarna får inte vara större än att varje barn kan få sina behov tillgodosedda. Det är viktigt att förskoleverksamheten för de mindre barnen präglas av omsorg och lek, samt att de pedagogiska inslagen ökar i takt med barnens stigande ålder. Den pedagogiska verksamheten måste ske på barnens villkor och inte innebära att lekfulla inslag går förlorade. Förskoleverksamheten ska vara flexibel till sin karaktär och möta det enskilda barnets behov.

Familjer ska kunna välja mellan olika omsorgsformer. God valfrihet för föräldrarna förutsätter mångfald i utbudet. Det är därför viktigt att kommunerna även stöder alternativa former som familjedaghem och öppna förskolor.

Skola och vuxenutbildning

Skolan har två huvuduppgifter: dels att stimulera elevernas intellektuella och praktiska kunskapsutveckling och kritiska tänkande och dels att, tillsammans med föräldrarna, fostra eleverna till ansvarsfulla samhällsmedborgare. Under förutsättning att skolorna har denna utgångspunkt, följer läroplanen och lever upp till kvalitetskrav, ska de ges ett stort mått av frihet att själva utforma undervisningen. Det är också viktigt att eleverna ges möjlighet att påverka sin studiesituation och att föräldrarna involveras i sina barns skolgång.

Enskilda eller sammanslutningar av medborgare som bestämmer sig för att driva fristående skolor ska uppmuntras och stödjas av det offentliga. Valet av skola ska vidare vara fritt för elever och föräldrar och får inte begränsas av skolavgifter. Skolorna ska tillförsäkras resurser för att kunna tillmötesgå elever med särskilda behov. Skolstarten i både grund- och gymnasieskola bör i stor utsträckning vara flexibel.

Målet med skolans verksamhet bör vara att eleverna utvecklar ett förhållningssätt som kan beskrivas såsom dygdigt, det vill säga att de tillägnar sig en beständig

strävan att göra det goda. Innebörden och budskapet i begrepp som klokhet, rättvisa, solidaritet och civilkurage ska gestaltas och förmedlas i undervisningen. Det är viktigt att skolans arbetsmiljö genomsyras av trygghet, arbetsro och god ordning.

Undervisningen i skolan ska utgå från människans naturliga kunskapsörst och syfta till att förverkliga varje enskild elevs fulla potential. Genom utvecklingssamtal och betyg ska elevernas kunskapsbildning utvärderas för att förbättringsområden ska kunna identifieras. Skolan har ett ansvar för att eleverna får det stöd och den stimulans som motsvarar deras behov. Det är viktigt att utvärderingar görs av elevernas kunnande så att eventuella brister kan åtgärdas så tidigt som möjligt. Samtidigt är det viktigt att elever med speciella talanger och egenskaper uppmuntras och ges förutsättningar att utveckla dessa. Särskolans verksamhet har stor betydelse för att hjälpa personer med intellektuell funktionsnedsättning till ett självständigt liv och möjlighet att delta i samhället på likvärdiga villkor.

Prioriterade områden i grundskolan ska vara basfärdigheter som att kunna läsa, skriva och räkna. Utrymme ska även ges åt praktiska och estetiska ämnen som bidrar till en allsidig och kreativ personlighetsutveckling. För att kunna utöva ett aktivt medborgarskap och skaffa sig en grund för fortsatta studier, ska alla elever i grundskolan dessutom tillgodogöra sig kun-

skap i språk samt samhälls- och naturorienterande ämnen. Ur ett folkhälsoperspektiv är det också viktigt att eleverna engageras i motions- och idrottsaktiviteter. Dessutom visar forskning att fysiska aktiviteter främjar lärandet.

Gymnasieskolan ska i hög grad utgå från elevernas behov och intressen och bör därför präglas av mångfald. Ett brett spektrum av både teoretiska och praktiska utbildningar ska erbjudas eleverna. Lärlingsprogram där undervisningen växelvis bedrivs på skola och arbetsplats ska finnas. Genom en gymnasieexamen tydliggörs den kompetens och de kunskaper som eleven har tillägnat sig under utbildningen.

Möjligheterna till fortsatta studier ska inte vara begränsade till ett visst åldersintervall i yngre år. Istället måste möjligheter finnas att påbörja helt nya studier eller att komplettera tidigare utbildning under hela livet. Det innebär att vuxenutbildningen ska vara väl utbyggd. Därigenom ökar dessutom förutsättningarna att tillgodose arbetsmarknadens mångfacetterade och ofta snabbt skiftande behov av utbildad arbetskraft. Det är också angeläget att vuxna med intellektuell funktionsnedsättning ges möjlighet till utbildning och vidareutveckling.

Folkbildningens unika och viktiga uppdrag bidrar till människors möjligheter till utveckling och ny kunskap hela livet. Folkhögskolorna representerar en egen och mycket värdefull utbildningstradition som

måste ges frihet och möjligheter att utvecklas på egna villkor.

Inom den akademiska utbildningen är möjligheten till utveckling av praktiska förmågor och intressen begränsad. Med kvalificerade praktiska utbildningar på exempelvis yrkeshögskola ökar förutsättningarna för detta.

Universitet, högskola och forskning

Universitet och högskola har tre uppgifter: att genom undervisning ge studenterna möjlighet att tillägna sig vetenskaplig kunskap och ett vetenskapligt förhållningssätt, att genom forskning generera ny vetenskaplig kunskap samt att samverka med det omgivande samhället. Det vetenskapliga arbete som bedrivs inom universitets- och högskoleväsendet är ett uttryck för människans naturliga kunskapsörst och sanningssökande och har därför ett värde i sig. Alla ämnesområden måste garanteras tillräckliga resurser, därför kan ekonomiskt tillväxttänkande inte dominera tilldelningen av resurser till universitets- och högskoleväsendet. Även om universitet och högskolor har en stor betydelse för till exempel näringslivets förnyelse, regional utveckling och bättre hälsa måste ämnesområden där landvinningar inte direkt kan omsättas i materiell tillväxt tillförsäkras goda villkor. Utbildning och forskning inom dessa områden, till exempel humaniora, är ofta kulturbärare och bidrar till ökad bildning och att upprätthålla goda värden.

Universitets- och högskoleverksamheten ger upphov till samhällseliga vinster genom att arbetsmarknaden får tillgång till välutbildad arbetskraft och att de vetenskapliga framstegen underlättar vår tillvaro. För vår välfärd är det viktigt att Sverige ligger långt framme när det gäller forskning och det måste finnas tillräckliga resurser för att vi ska hålla en hög internationell nivå inom området. Det är av gemensamt intresse att det görs lönsamt att genomgå högre utbildning och att resurser satsas för att verksamheten ska hålla hög kvalitet. Utbildning på både grundutbildnings- och forskningsnivå måste därför uppmuntras och verksamheten vid universiteten och högskolorna ständigt utvärderas så att de håller hög kvalitet. Tankens frihet är en förutsättning för framgångsrikt kunskapssökande. Universitet och högskolor ska åtnjuta stort mått av självbestämmande i förhållande till staten. Högskolor och universitet med andra huvudmän än staten ska också uppmuntras och stödjas. Vidare ska det finnas stora möjligheter för enskilda universitet och högskolor att själva utforma antagningskriterierna till utbildningarna och utbildningarnas utformning.

Den högre utbildningen ska vara tillgänglig för alla som har intresse av och förutsättningar för studier på universitets- och högskolenivå. Ingen ska behöva avstå från högre studier av ekonomiska skäl. Kostnaderna för försörjningen under studietiden ska delas mellan den

enskilde och det offentliga. Studiestödssystemet ska vara överblickbart och långsiktigt hållbart.

Som alla andra människor i samhället har självfallet också studenterna inom universitets- och högskoleväsendet full föreningsfrihet. Det innebär rättigheter att såväl kunna avstå från att organisera sig som att bilda nya studentorganisationer. Den kunskap som det mänskliga kunskapsökandet ger upphov till kan missbrukas och användas i moraliskt förkastliga sammanhang. Såväl den enskilde forskaren och det vetenskapliga samfundet som samhället i stort har ett ansvar för att verksamheterna inom universitet och högskola bedrivs inom givna etiska ramar, där alla människors absoluta och okränkbara värde är en självklar utgångspunkt.

3.8. Jämställdhet

Grunden för jämställdhet mellan kvinnor och män är alla människors lika absoluta och okränkbara värde. Kvinnor och män ska ha likvärdiga förutsättningar och villkor för att kunna utveckla sin fulla potential. Jämställdhet är att människor, oavsett kön, har makt att forma sitt liv utifrån sina egna önskemål. Det är en viktig uppgift att undanröja traditionella föreställningar, fördomar, strukturer och juridiska hinder som försvårar och förhindrar jämställdhet mellan kvinnor och män. Detta gäller familjeliv, arbetsliv och samhällslivet i övrigt. Det handlar inte bara om lag-

stiftning utan även om opinionsbildning och attitydförändringar.

Jämställdhetsperspektivet ska genomsyra alla politikområden. Det innebär att förslag och beslut ska analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv för att klarlägga möjliga konsekvenser för kvinnor och män. Förutsättningarna för bra politiska beslut ökar när kvinnor och män finns jämnt representerade i alla beslutande församlingar.

Jämställdhet börjar i hemmet och barnen lär sig tidigt av sina föräldrars könsroller. För att jämställdhet ska uppnås är det viktigt att kvinnor och män delar ansvaret och det praktiska arbetet i hem, familj och samhälle.

Jämställdhet är bra för barnen. Föräldrarna har lika stort ansvar för barnens välbefinnande. Båda föräldrarna har rätt och skyldighet att delta i barnens omvårdnad och fostran. Betydelsen av både manliga och kvinnliga förebilder under barnens uppväxt får inte undervärderas.

Det offentligas stöd till barnfamiljer ska vara så utformat att det blir ekonomiskt möjligt för såväl kvinnor som män att prioritera tid med barnen. Vård och omsorg om barnen ska vara båda föräldrarnas självklara rätt och skyldighet. Därför måste föräldraledighet för både män och kvinnor betraktas som utvecklande och kompetenshöjande.

En förutsättning för att både kvinnor och män ska ha möjlighet att utvecklas i sin yrkesroll och samtidigt

kunna fungera i den viktiga föräldrarollen är ett barnvänligt yrkesliv. Politiker, arbetsgivare och fackföreningar har ett gemensamt ansvar för detta. En viktig faktor är möjligheten att påverka arbetstidens omfattning och förläggning.

Ett tecken på bristande jämställdhet är osakligt motiverade löneskillnader mellan kvinnor och män. Bakom lönesättningen ligger värderingar, men också arbetsgivares och fackliga organisationers förbunds uppfattningar av värdet av olika arbeten. Traditionellt kvinnliga yrkesområden som vård, omsorg och undervisning ska värderas lika högt som traditionellt manliga yrkesområden. Principen om lika lön för likvärdigt arbete är grundläggande och ska upprätthållas.

Jämställdhetsarbetet i hela utbildningsväsendet är viktigt, särskilt i de tidiga åldrarna. Det ska ha som inriktning att ge utrymme och lika möjligheter för både kvinnor och män. Skillnader mellan flickor och pojkar i mognad, värderingsmönster, språk och prestationer måste uppmärksammas och påverka skolans arbetsätt. Eftersom utbildningsväsendet spelar en viktig roll när det gäller såväl fostran som samhällsutveckling och forskning är det angeläget att en jämn könsfördelning eftersträvas på alla dess nivåer.

Högskolan har en viktig uppgift när det gäller att skapa ett jämställt samhälle. Högskolan ska präglas av ett jämställt tänkesätt och en jämställd arbetsmiljö. Forskningsbetingelserna ska utformas så att hänsyn

tas till såväl kvinnors som mäns situation i samband med föräldraskap.

Mäns våld mot kvinnor är det yttersta uttrycket för brist på jämställdhet. Det är helt oacceptabelt att kvinnor i världen ska behöva leva med risk att utsättas för överfallsvåld, människohandel, fysiskt eller psykiskt våld från en närstående eller för annan form av övergrepp och våld. I lagstiftningen måste markeras att våld mot kvinnor är ett allvarligt brott.

Kvinnor, män och barn som utsatts för våld i en nära relation ska ges adekvat stöd och skydd. Effektiv handläggning av ärenden som rör våld i nära relationer förutsätter välutbildade medarbetare hos polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvård samt ett väl fungerande samarbete mellan myndigheterna. Frivilligorganisationernas stöd till dessa utsatta våldsoffer ska uppmuntras.

Vården måste medvetet beakta skillnader mellan kvinnor och män. Kvinnor och män kan ha olika symptom och olika vårdbehov vid ett och samma sjukdomstillstånd. Såväl läkemedels- som vårdforskning måste inriktas på både kvinnor och män.

Det offentliga stödet till idrotten ska främja jämställdhet.

Jämställdhet mellan kvinnor och män är ett betydelsefullt samarbetsområde inom den gemensamma marknaden. Det europeiska samarbetet ska främja jämställdhet i all verksamhet inom EU. Samarbetet inom

EU ska nyttjas för att med kraft motarbeta den sexualiserade slavhandeln med kvinnor och barn.

Diskriminering av kvinnor i utvecklingsländerna försvårar arbetet med fattigdomsbekämpning, demokrati och mänskliga rättigheter. Att främja jämställdhet mellan kvinnor och män samt att förbättra kvinnors villkor är både mål och medel i detta arbete.

KAPITEL 4. Människan i samhället – sig själv nog eller i behov av andra?

ÄR MÄNNISKAN EN ENSAMVARG, sig själv nog och utan behov av andra? Är det rädsla för fiender som gjort att människor förenats i samhällen och familjer? Eller ligger det i människans natur att bilda gemenskaper?

Varje människa föds in i ett sammanhang med nära relationer. Vi har ett djupt behov av andra människor och vi är alla i olika faser av våra liv så svaga att vi är helt beroende av andra.

Enligt den personalistiska människosynen är gemenskap något naturligt för människan. Människan tar ansvar för sig själv, för de sina och för sina livsvillkor. Hon bildar gemenskaper och sociala nätverk och mår väl av att ha goda relationer till sina medmänniskor. Familjer, släkt och samhällets övriga gemenskaper som grannskap, intresseföreningar, fackföreningar och trossamfund uppstår naturligt och kan rationellt motiveras utifrån sin ändamålsenlighet och hur verkligheten är beskaffad. Familjen är en naturlig gemenskap vars särskilda ändamål är omsorgen om barnen, och den binds samman av skyldigheter och rättigheter. Slakten föds man in i och grannskapet får man när man flyttar in i ett område. Intresseföreningar går man in i för att man drivs av liknande intressen och fackföre-

ningar behövs för att organisera arbetstagare att tillvarata gemensamma intressen. Alla mår väl av att gemenskaperna präglas av trohet, omsorg, generositet och ärlighet.

Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till samhällets och statens skydd. Väl fungerande familjer byggda på ömsesidig kärlek och trohet är av avgörande betydelse för barnen och för samhällets framtid. När familjen sviktar är det kommunens uppgift att socialt och ekonomiskt stödja familjen att kunna utföra sina uppgifter och skyldigheter. Detta stöd är en följd av subsidiaritetsprincipen, som innebär såväl att naturliga gemenskaper inte ska berövas sina uppgifter som att kommunen, som närmaste offentliga nivå över familjen, ska ge stöd vid behov.

Genom lagstiftning ska det offentliga respektera familjens sfär och rättigheter. Familjen ska inte berövas sina naturliga uppgifter utan istället ges förutsättningar och vid behov socialt och ekonomiskt stöd att självständigt och tryggt kunna utföra dem. Den mest uppenbara skyldigheten är att ta hand om barnen och ansvara för deras utveckling in i vuxenlivet.

Naturliga gemenskaper som familjer, släkt, grannskap, företag, intresseföreningar, fackföreningar och trossamfund utgör det civila samhället. Dessa utgör sammanhållande nätverk, som inget samhälle kan vara

förutan. De skapar starka sociala band med trygga och ordnade förhållanden. Om staten, landsting/regioner eller kommuner inte respekterar det civila samhällets rättigheter att fullgöra sina uppgifter undergrävs det gemensamma bästa. När det offentliga genom lagstiftning, skatter, incitament eller pålagor tar över det civila samhällets uppgifter ökar hela samhällets sårbarhet.

Kristdemokraterna betonar värdet av personliga relationer. Goda relationer är grunden för ett gott samhälle. Goda relationer ger oss stor personlig glädje och förståelse, de skapar trygghet och ordnade förhållanden, de påverkar effektiviteten i ekonomin och invånarnas mönster av solidaritet.

4.1. Familjen

Människor utvecklas, mognar och mår bäst i små grupper. I den lilla gemenskap som en familj utgör får familjemedlemmarna möjlighet att ge och möta kärlek, omtanke och förståelse, men också ställas inför krav och ta ansvar. På det sättet anknyter familjen som gemenskap till människans djupaste behov – behovet att bli sedd och inte vara utbytbar. En viktig förutsättning för att en familj ska fungera är att alla respekterar vissa grundläggande värden som jämställdhet och respekt för varje människas integritet. En annan är att familjen inte fungerar som en sluten enhet utan snarare som en bas för ett vidare samhällsengagemang. Vid utformning

det av politiken gentemot barnfamiljer är det viktigt att inse att familjer ser olika ut och har olika behov.

I vårt föränderliga och globaliserade samhälle ökar familjens roll som identitetsskapare och balanspunkt. Perfekta familjer och felfria föräldrar existerar inte. Precis som i alla andra mänskliga sammanhang uppstår konflikter och det begås misstag också inom familjen. Trots sina brister är familjen den viktigaste byggstenen i samhället och den livsform som har störst möjlighet att vara den lilla nära gemenskap som behövs för att människor ska växa. Fungerar inte familjen som en bas fungerar inte heller samhället. Därför bör alla politiska beslut analyseras utifrån vilka konsekvenser de får för familjer och nära relationer. Övergrepp och förtryck kan aldrig tolereras inom familjen, lika litet som någon annanstans. Men att sådant förekommer kan aldrig tas till intäkt för att avfärda familjen som samlevnadsform.

Att vara förälder är den mest ansvarsfulla uppgift man kan ha. Föräldraskapet innebär att man åtar sig en viktig och betydelsefull samhällsuppgift. Därför ska samhället bidra med så goda förutsättningar som möjligt.

Barnens och familjernas behov är utgångspunkten för familjepolitiken. Alla ska ha möjlighet att välja den barnomsorgsform som passar de egna förhållandena bäst. Begreppet barnomsorg innefattar såväl föräldrarnas omsorg i det egna hemmet som förskola, familje-

daghem, öppen förskola, fritidshem och andra former. Förskoleverksamheten, som har en viktig pedagogisk uppgift, ska präglas av valfrihet, jämn och hög kvalitet i form av små barngrupper och personal med både pedagogisk och omvårdande kompetens. Föräldrars delaktighet ska uppmuntras och underlättas. Eftersom behov och önskemål varierar över tid och mellan olika familjer måste samhällets stöd till barnfamiljer vara organiserat så att det kan användas på ett flexibelt sätt.

Familjepolitiken måste skapa förutsättningar för föräldrarna att tillbringa tillräckligt med tid med sina barn. En jämnare fördelning mellan förvärvsarbete och vård av eget barn skulle i många fall medföra starkare anknytning mellan föräldrar och barn, och även ge positiva effekter när det gäller att främja familjebildning och ökad familjestabilitet.

Kvinnor och män ska vara jämställda och ges samma möjligheter i familjen liksom i samhället i övrigt. Jämställdhet börjar redan i hemmet och barnet lär sig tidigt av föräldrarnas roller. Det är därför viktigt att med opinionsbildande arbete stimulera föräldrar att dela på ansvaret för hem och familj så att båda får möjlighet att ta del av barnets utveckling och fostran. Barn behöver och har rätt till kontakt med båda sina föräldrar. Detta gäller inte minst den vardagliga kontakten, även om föräldrarna inte lever tillsammans.

Ensamstående föräldrars situation kräver särskild

uppmärksamhet. Olika former av särskilt stöd, såväl praktiskt som ekonomiskt och socialt, ska finnas för att underlätta föräldraskapet. En stor grupp människor bor i ensamhushåll. Det är viktigt att deras situation beaktas i det politiska beslutsfattandet.

I ett samhälle med höga krav på småbarnsföräldrar att klara av både ett ansträngande yrkesliv och ett krävande föräldraskap utgör far- och morföräldrar samt andra släktingar och nära vänner ett omistligt stöd. Ett flexibelt utformat barnomsorgsstöd och en bostadspolitik som underlättar flergenerationsboende är exempel på hur sådana relationer kan underlättas.

Samhället ska framhålla en medveten vilja till stabil familjegemenskap. Det markeras bäst genom en civilrättslig giftermålsbalk som gäller för både olikkönade och samkönade par och som erbjuder den tryggaste juridiska formen för samlevnad. Det är staten som ska ansvara för det juridiska giftermålet. Äktenskapet, som traditionellt sett förbehållits en relation mellan en man och en kvinna, ingås vid vigselgudstjänst eller andra betydelsefulla ceremonier och är en fråga för religiösa samfund, andra sammanslutningar och för parterna själva. Giftermål får endast ingås med de två blivande makarnas fria och fulla samtycke. Familjen består i de flesta fall av mamma, pappa och barn men i vårt samhälle finns andra familjebildningar som ska ha samma respekt och stöd.

Stabila och väl fungerande familjer är bra för både

barn och vuxna och en förutsättning för ett gott samhälle. Familjen bestående av barn och deras föräldrar är en naturlig gemenskap som förtjänar samhällets stöd och uppmuntran. Varje barn har rätt till känedom om sitt ursprung och att, så långt som möjligt, få bli omvårdad av sina föräldrar. Barnets bästa ska vara styrande i all familjepolitik och vid alla beslut som rör barn. Utgångspunkten vid adoption är att sätta barnperspektivet i främsta rummet. Samhället ska eftersträva att ge barnet en ny familj som ersätter barnet för den mamma och pappa som gått förlorade.

För att stödja familjestabilitet ska familjerådgivning finnas och vara lättillgänglig. Föräldrautbildning är en form av förebyggande insats som bör erbjudas alla. Olika slags mötesplatser för föräldrar och familjer ger goda förutsättningar för nätverk och gemenskap mellan människor.

Pensionssystemet ska utformas så att vård av eget barn och/eller minskat förvärvsarbete under småbarnsåren inte missgynnar den ena föräldern.

4.2. Social omsorg

Medmänsklighet och kärlek är grundläggande värden som inspirerar till solidaritet. Solidaritetsprincipen motiverar oss att ta gemensamt ansvar för alla människor, i synnerhet de utsatta. Den sociala omsorgen ska utgå från människans behov av små, naturliga gemenska-

per, främst familjen. Socialpolitiken ska stödja när det brister och stimulera de positiva krafterna i dessa gemenskaper.

De sociala nätverken skapas av människor tillsammans. De är en naturlig och avgörande del av våra liv. Dessa sociala nätverk framstår som särskilt betydelsefulla när människor drabbas av svårigheter av olika slag.

Välfärdssamhället ska bygga på att enskilda och grupper av människor som familj, grannar, föreningar, i första hand ges möjlighet att ta ett stort ansvar för den nära omgivningen. Med subsidiaritetsprincipen som grund ska det offentliga stödja de naturliga nätverken. Men det offentliga är ytterst ansvarigt för att alla ska kunna leva ett tryggt och värdigt liv. Offentlig, ideell och privat verksamhet ska komplettera varandra.

Målet för socialpolitiken är att stödja gemenskaperna och de enskilda människorna till egen försörjning och god omvårdnad. Socialpolitiken ska levandegöra att varje enskild människa har samma absoluta värde oavsett ålder, etniskt eller socialt ursprung, sexuell identitet, religion eller kön. De insatser som görs av de sociala myndigheterna ska bidra till att fördela välfärden rättvist och solidariskt och till att ge alla likvärdiga förutsättningar. Socialpolitiska insatser måste präglas av respekt för den personliga integriteten och ge förutsättningar för inflytande och delaktighet från den enskilde, för såväl vuxna som barn.

Ett solidariskt finansierat socialförsäkringssystem ska finnas för att ge ekonomisk trygghet under livets olika skeenden. Nivåerna på ersättningarna ska utformas så att den enskilde stimuleras att delta i åtgärder som leder till så god hälsa som möjligt och återgång till arbetslivet.

Det finns tydliga samband mellan kostnaderna för socialförsäkringarna, hälso- och sjukvården, arbetslivsrehabiliteringen och kommunernas socialtjänst. För en effektiv användning av de samlade resurserna bör finansiell och organisatorisk samordning ske mellan dessa verksamheter. På så sätt kan de offentliga resurserna användas på ett optimalt sätt till insatser för vård och rehabilitering.

Barn har rätt till en trygg uppväxtmiljö. Insatser för att stödja barn och ungdomar ska ske med utgångspunkt i FN:s barnkonvention och bygga på det nära nätverk som finns runt barnet. Samverkan mellan olika huvudmän ska vara väl utvecklad.

Pensionssystemet ska utgå från den livsinkomst den enskilde arbetar ihop och som utgör grunden för den avgift som betalas in och den pension man får ut. En solidariskt finansierad garantipension ska finnas som skydd för den som inte kunnat arbeta ihop en rimlig pension. Pensionsåldern ska vara flexibel och utgå från den enskildes val. Delning av pensionsrätt mellan makar bör vara norm.

Alkohol och droger

Det alkoholpolitiska arbetet ska syfta till att minimera alkoholskador genom en låg totalkonsumtion. Genom generella och särskilda åtgärder som information, en aktiv prispolitik, försäljningsmonopol och en restriktiv lagstiftning, skapas förutsättningar för att minska skadeverkningarna.

I det förebyggande arbetet ska insatser för barn och ungdomar prioriteras. Det ska finnas åldersgränser för inköp av alkohol och tobak. Återhållsamhet med alkohol ska gälla vid offentlig representation.

Målet med narkotikapolitiken ska vara ett narkotikafritt samhälle. Allt ickemedicinskt innehav och bruk av narkotika ska vara förbjudet. Missbrukarvård ska inriktas på att bryta beroendet och ge förutsättningar för en ny drogfri livsstil. Vård och rehabilitering ska vara av hög kvalitet och erbjudas och vara tillgänglig i hela landet. Den ska i första hand bygga på frivillighet. Tvångsvård ska användas restriktivt och endast där särskilda skäl finns. Frivilligorganisationers arbete med missbrukarvård är omistligt och ska stödjas.

4.3. Föreningsliv

Människan finner det naturligt att bilda gemenskaper och sociala nätverk för att ta ansvar för sig själv, för de sina och för sina och andras livsvillkor. Ett vitalt civilsamhälle är av stor betydelse eftersom engage-

mang i föreningar, frivilligorganisationer och samfund innebär demokratisk fostran och normöverföring. Det främjar också det personliga ansvarstagandet. Dessutom är det civila samhället en mötesplats där sociala kontakter skapas och utvecklas både inom och mellan generationer. Denna civila kultur är en förutsättning för en levande demokrati, men även för samhällets ekonomiska utveckling.

Idéburna eller intressebaserade organisationer som vill ge röst åt särskilda grupper i viktiga frågor har starkt bidragit till det välfärdssamhälle vi har idag. Det är viktigt att politiker och offentliga tjänstemän inser att ideella organisationer är fristående från den offentliga sektorn och att de i första hand är till för att uppfylla organisationens mål. Det innebär inte att de saknar samhällseliga mål för sin verksamhet. Tvärtom är det viktigt att det sociala kapital som ideell verksamhet utgör också knyter an till demokratiska värden och att de vill medverka till förbättrade livsvillkor utifrån sina syften.

Ideell verksamhet ska prioriteras framför kommersiella intressen vid utformningen av statens och kommunernas fritidspolitik. Gåvor till ideella organisationer bör vara skattebefriade. Det offentliga stödet ska i första hand inriktas mot barn- och ungdomsverksamhet. Vid utformningen av stödet är det viktigt att beakta att flickor och pojkar ges likvärdiga förutsättningar för fritidsaktiviteter.

Hälsa, motion och olika former av idrott ska främjas och stödjas av kommunerna. Idrotten är en av våra största folkrörelser som bidrar till god livskvalitet för många människor. Värdegrundsarbetet som bedrivs inom idrotten är viktigt och bidrar till gott kamratskap och utveckling för den enskilde. Elitidrotten är en inspirationskälla för den breda idrottsverksamheten och måste ha rimliga villkor för att fungera. Grunden för idrotten som folkrörelse utgörs dock av många enskildas ideella insatser vars främsta syfte är att ge en bra fritidsaktivitet för barn och ungdomar. Det är viktigt att motverka elitism i tidiga år inom idrottsrörelsen.

4.4. Boende och samhällsbyggande

Att ha någonstans att bo är ett grundläggande behov hos människan. Stat och kommun måste därför trygga bostadsförsörjningen åt alla, i olika åldrar och med olika sociala och ekonomiska förutsättningar. Inte minst för barn och unga är en god boendemiljö av största vikt.

Lågavlönade barnfamiljer, pensionärer och studerande måste ges möjligheter till en god bostadsstandard.

Människans rätt att bestämma över sitt liv måste också prägla bostadspolitiken. Eftersom många vill äga sitt hem och det personliga ägandet är positivt för ett gott förvaltande av bostaden, är det angeläget att ge dem som så önskar möjlighet att äga sin bostad.

Alla kommer dock inte att vilja eller ha möjlighet att under alla skeden i livet äga sin bostad. Det är därför viktigt att lagstiftning utformas rättvist med hänsyn till olika slags boendeformer. Strävan bör vara att det i alla stadsdelar och bostadsområden ska finnas varierande upplåtelseformer, för att därigenom få till stånd en naturlig blandning av åldrar och människor med olika bakgrund och ekonomiska förutsättningar. Därigenom motverkas etnisk, social och ekonomisk segregation.

Människans närmiljö är av stor vikt för vårt psykiska och fysiska välbefinnande. En trygg och estetiskt tilltalande närmiljö är viktig för att vi ska må väl och utvecklas i positiv riktning. Ett samhällsbyggande utifrån en kristdemokratisk värdegrund innebär att planera för trygga och vackra miljöer där invånarna själva tar aktiv del i beslutsprocessen och känner sig delaktiga i skapandet av sina närmiljöer.

Bostäder och samhällsplanering påverkar i hög grad och under lång tid vår livsmiljö. Därför är det av stor vikt med en arkitektur och stadsplanering som skapar bestående värden och är hållbar i begreppets fulla bemärkelse. Utmaningen är att klara hållbarhetsbegreppets tre dimensioner samtidigt; social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet.

Att bygga ett samhälle där alla trivs och känner delaktighet och trygghet kräver en vision om det goda

samhället. Denna vision innebär att allt samhällsbyggande ska ske utifrån människans behov av de små gemenskaperna. Därför bör planeringen på alla nivåer alltid ske utifrån vad som är bra för små gemenskaper, och hur sådana gemenskaper främjas. Ett sådant synsätt medför att man vid bostadsområdesplanering skapar utrymmen för människor att mötas i små gemenskaper och skapar ett småskaligt och greppbart boende även för de minsta av våra medborgare – barnen. För att främja umgänge över generationsgränserna bör flergenerationsboende underlättas. Särskild hänsyn måste också tas till äldre och till personer med funktionsnedsättning.

Det är viktigt att de invånare som är berörda av en plan får komma in med sina synpunkter så tidigt som möjligt i planprocessen. Inför planbeslut ska konsekvensbeskrivningar göras, som beskriver hur olika delar av samhället påverkas. Det gäller såväl människor i olika skeden av livet och med olika förutsättningar som miljö och kulturvärden. Men planprocessen måste också präglas av effektivitet och god serviceanda gentemot de aktörer som vill bygga och utveckla stad och landsbygd.

Värdefulla kultur- och naturmiljöer ska hanteras varsamt så att de på bästa sätt bevaras för framtiden, men ett riksintressesystem och strandskyddsregler får inte skapa onödiga hinder för bostadsbyggande och

människors möjlighet att nyttja sin egendom. Strandskyddsregler ska tillämpas lika där förutsättningarna är lika.

En god framförhållning i samhällsplaneringen minskar behovet av att tvångsinlösa mark. Expropriation – tvångsinlösen – är en kränkning av äganderätten och bör tillämpas endast i undantagsfall. Planeringen bör också inriktas på att bygga och utforma samhällena så att trygghet främjas samtidigt som brott förebyggs och försvåras.

En god fysisk uppväxtmiljö bör betonas som viktig faktor inom bostadspolitiken. En bra bostad och en god närmiljö är av grundläggande betydelse för välfärden. Boendet ska underlätta gemenskap och ett aktivt vardagsliv.

Kommunerna ska ha det sociala ansvaret för att trygga bostadsförsörjningen för sina invånare. Krångel och onödiga regler får inte stå i vägen för en kommun att leva upp till sitt ansvar eller för enskildas möjligheter att utveckla sitt boende.

Att ha ett hem tillhör människans mest grundläggande behov. Boende kan därför inte jämföras med vilken vara eller tjänst som helst. Någon form av hyresreglering som skyddar de boende från oskäliga hyreshöjningar bör finnas. Ett lagstadgat besittningsskydd ska finnas. Boende ska ha reella möjligheter att påverka sin boendemiljö och sina boendekostnader genom medansvar och inflytande. Möjlighet ska finnas att

välja, inte bara mellan olika upplåtelseformer och olika storlekar, utan också mellan bostäder med varierande standard. Möjligheter till kollektivt boende i olika former bör finnas. Hyresgästens önskemål och synpunkter bör beaktas vid ombyggnader av flerfamiljshus. Samtidigt måste fastighetsägarens möjlighet att få betalt för gjorda investeringar tillgodoses.

Beskattningen av fastigheter får inte stå i konflikt med äganderätten eller med skatterättsliga principer som skatt efter bärkraft och likabehandlingsprincipen. Småhus och bostadsrätter är i första hand inte en kapitalplacering, och ska därför inte beskattas som om huset eller bostadsrätten genererar en löpande beskattningsbar avkastning.

Miljöanpassad arkitektur spelar en viktig roll för målet att uppnå en hållbar utveckling. Återvinningsbara och hälsodeklarerade byggmaterial, användning av förnyelsebar energi och resurseffektiva lösningar är viktiga strategier för att minska byggandets miljöpåverkan. Bostäders belastning på miljön ur ett livscykelperspektiv ska beaktas. Bostäder måste också planeras så att de ger utrymme för kretsloppsanpassade lösningar, som källsortering av avfall. Inomhusmiljön behöver särskilt uppmärksammas i offentliga lokaler som skolor och gruppboenden men också i egna hem och hyresbostäder.

4.5. Integration och migration

Det svenska kulturarvet, byggt på kristen etik och humanism och därmed en del av den västerländska kulturen, har bidragit till skapandet av vårt lands lagstiftning och rättstradition. Denna etiska grund utgör ett sammanhållande kitt för ett mångkulturellt samhälle, som innebär att många kulturer, religioner, livsstilar, språk och erfarenheter lever sida vid sida och berikar varandra.

Ett mångkulturellt samhälle fungerar inte utan en gemensam etisk grund som respekteras av både majoritetsbefolkning och minoritetsgrupper. En del av denna etiska och historiska grund är just respekten för andra individers och folkgruppers värde och särdrag. Den som har stark egen identitet och kunskap om sin egen historia har bättre förutsättningar att vilja och våga möta det annorlunda och främmande.

Jobb, kunskap i svenska språket och det civila samhället är viktiga nycklar till integration. I det civila samhället möts människor med olika bakgrund, kontakter knyts, personer utvecklas i gemenskap och får möjlighet att känna samhörighet. Sådant underlättar en väl fungerande integration.

Utgångspunkt för integrationspolitiken är att ge människor förutsättningar att kunna ta ansvar för sitt eget liv. Staten ska medverka till att underlätta och skapa förutsättningar, men inte planera och ta kontroll

över människors liv. Det offentliga ska sträva efter goda levnadsvillkor för medborgarna samt skapa lika möjligheter för utveckling och förverkligande av livsprojekt.

Integrationspolitiken ska präglas av ett medborgarperspektiv. Medborgarna ska därför ha frihet och möjlighet att organisera sig efter eget önskemål, exempelvis kunna bilda egna sammanslutningar, starta förskolor och skolor. Detta stärker identiteten och gynnar integrationsprocessen.

Sverige kan bäst verka för en generös och human flyktingpolitik genom att samarbeta med andra stater. Därför bör EU:s medlemsländer ha en gemensam och generös flyktingpolitik, som tar hänsyn till människors skyddsbehov och där humanitära skäl väger tungt.

Migrationspolitiken får inte leda till att familjemedlemmar skiljs från varandra. Utvisnings- och avvisningsbeslut som leder till familjesplittring ska inte fattas eller verkställas, såvida inte synnerliga skäl finns. Barnperspektivet ska alltid finnas med i migrationsärenden.

För den som söker asyl i Sverige måste hela processen vara utformad så att rättssäkerhet garanteras den enskilde. Resurser för mottagande av flyktingar och för utredning av deras situation ska vara tillräckliga för att åstadkomma korta handläggningstider, rättssäkerhet och effektiv hantering. Flyktingars och asylsökandes hälsoproblem, fysiska såväl som psykiska, måste upp-

märksammas. Det är viktigt att seriös och tidig information ges om möjligheterna till stöd vid frivillig återvandring.

Medlemmar i frivilligorganisationer som verkar inom flyktingområdet men även andra med lämpliga kunskaper ska kunna medverka i asylutredningar som medborgarvittnen. Frivilligorganisationerna är också viktiga vid introduktionen av flyktingar i den fortsatta integrationsprocessen.

Invandrare ska garanteras goda möjligheter till undervisning i svenska språket och om det svenska samhället. Studierna bör vara individanpassade och kombineras med praktik på arbetsplatser för att öka möjligheten till integration i samhällsgemenskapen. Människors vilja och förmåga till egenförsörjning ska tas tillvara.

Skolbarn ska ges möjlighet till modersmålsundervisning för att kunna bibehålla god kontakt med sina föräldrars kulturella identitet och för att bredda den språkliga kompetensen i Sverige.

Invandrare ska åtnjuta samma frihet som övriga medborgare och ha rätt att bosätta sig var de vill, att utöva sin religion, lära sina barn sitt modersmål och för övrigt få utöva sina mänskliga rättigheter.

4.6. Utvecklingssamarbete och frihandel i en global ekonomi

Det faktum att alla människor, var de än bor, har samma absoluta och okränkbara värde och att vi alla har ett ansvar för varandra utgör en stark motivation till den solidaritet som är grundläggande i den kristdemokratiska ideologin. Människovärdet är universellt och kan därför inte relativiseras av geografiska gränser.

De globala klyftorna är med denna utgångspunkt oacceptabla. En friare världshandel med rättvisare spelregler är en förutsättning för att klyftorna ska kunna minska. Bara då kan människor i de minst utvecklade länderna med egen kraft resa sig ur fattigdomen. I denna process kan långsiktigt utvecklingsstöd spela en viktig roll.

De övergripande målen för Sveriges utvecklingssamarbete måste vara att hävda människovärdet, främja mänskliga rättigheter och demokrati samt höja de fattigas levnadsnivå. Den enskilda människans situation måste vara i fokus för detta arbete. Måttet på utveckling kan därför inte enbart vara förändringar på makroplanet.

Mänskliga rättigheter är både ett mål och ett medel inom biståndet. Genom ökad delaktighet i samhället, starkare civila samhällen och större spridning av makt och resurser främjas förutsättningarna för en positiv ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling liksom för en mer jämlik fördelning av resurserna.

Fattigdomsbekämpningen är mångfacetterad, men

handlar ytterst om att ge möjlighet att få leva ett människovärdigt liv. Det innebär att främja ekonomisk tillväxt och handel, social utjämning, ekonomisk och politisk självständighet, stöd att utveckla en fungerande nationell hälso- och sjukvård, hushållning med naturresurser och omsorg om miljön, jämställdhet mellan kvinnor och män samt säkerhet, försoning och förebyggande av konflikt. I låg- och medelinkomstländer bär ofta kvinnor huvudansvaret för familjen och därmed de tyngsta bördorna av fattigdomen. Därför ska kvinnors situation prioriteras i utvecklingssamarbetet.

Arbetet för global utveckling kräver en helhetssyn på relationerna mellan länder i behov av stöd och resursstarka länder. I denna helhetssyn ingår såväl uppbyggande av en fungerande statsförvaltning och rättssystem som investeringar och handel. Bland annat genom ökad inhemsk förädling av råvaror, bistånd och miljöfrågor. Bistånd i sig kan inte åstadkomma ekonomisk tillväxt, utan måste vara en komponent i en sammanhållen utrikespolitik till stöd för mänskliga rättigheter och fattiga länders utveckling. Utvecklingssamarbetet bör framför allt inriktas på att överföra kunskap, och att ändra regler och strukturer som hindrar fattiga länder att utvecklas.

Handels- och biståndspolitikerna måste samverka för att låg- och medelinkomstländers ekonomier ska integreras på ett hållbart sätt i den globala ekonomin.

Det behövs handelsliberaliseringar för de produkter som låg- och medelinkomstländerna är bäst på att producera. Tillgång till EU:s jordbruksmarknad är viktig för rättvisa spelregler för dessa länder.

Utvecklingssamarbetet baseras alltför mycket på givarnas tänkande, teknikval, ekonomiska system och sociala strukturer, där höginkomstländer överför sina livsstilar till länder i behov av stöd. Detta är inte socialt eller miljömässigt hållbart. Samtidigt som västvärlden söker nya hållbara produktionsmetoder måste internationellt bistånd inriktas på stöd till uppbyggande av nationellt miljöskydd, utbildning samt överföring av miljövänlig teknik.

Utvecklingssamarbete kan bidra till fredlig utveckling och motverka konflikter. Stöd till mänskliga rättigheter och demokrati kan effektivt bidra till att stabilisera nyblivna men ännu svaga demokratier. Det konfliktförebyggande biståndet är viktigt, liksom insatser för försoning och stabilitetsskapande i efterkrigsområden.

Det humanitära biståndet är en viktig del av det internationella biståndet. Det är framför allt vid katastrofer och i konflikter som människor lider, flyktingströmmar uppstår och flest brott mot mänskliga rättigheter sker. Internationella- och frivilligorganisationers resurser och distributionssystem bör nyttjas, speciellt då biståndet, på grund av väpnade strider eller diktaturregimer, inte kan nå fram via officiella kanaler.

Det slutliga målet med internationellt bistånd är att det en dag inte längre ska behövas. För att stödja den nationella biståndsviljan är det lämpligt att fastställa en biståndsnivå som gäller såväl i låg- som högkonjunktur. Sverige bör ge minst en procent av BNI i internationellt bistånd. Utöver detta bör staten på olika sätt främja människors frivilliga engagemang och gåvogivande till biståndssändamål.

Det måste finnas tydliga instrument för styrning, samordning och uppföljning av biståndet. Oberoende utvärderingar av biståndet ska ske. Detta gäller även för de multilaterala organisationer genom vilka en stor del av det svenska biståndet går.

4.7. Mänskliga rättigheter i utrikespolitiken

Människovärdet ska stå i fokus och arbetet för att skydda och värna mänskliga fri- och rättigheter ska vara ett huvudmål för utrikespolitiken. Begreppet mänskliga rättigheter bygger på tesen att den enskilda människan ska värnas mot övergrepp i alla olika kulturer och religioner i världen. Mänskliga rättigheter reglerar varje persons rättigheter mot staten, och statens förpliktelser mot varje person.

Svensk utrikespolitik ska främja fred, frihet, demokrati och utveckling samt mänskliga rättigheter, förståelse och försoning. Det är viktigt att diskussionen om mänskliga rättigheter präglas av förståelse för kultu-

rella olikheter likaväl som den står fast vid universellt gällande principer. En viktig del av den internationella politiken är tanken om försoning mellan folkgrupper och tidigare fiender.

Om de mänskliga rättigheterna ska stärkas måste efterlevandet av internationella förpliktelser garanteras. Därför måste FN:s ställning skyddas och stärkas, liksom olika internationella domstolar och rättssystem inom FN-systemet.

I främjandet av mänskliga rättigheter ska i första hand positiva verkkningsmedel användas, som till exempel finansiellt stöd, samarbetsprojekt, samtal och dialoger för att främja mänskliga rättigheter. Som en sista utväg kan bojkott och sanktioner bli aktuella.

En dialog om mänskliga rättigheter bör även föras bilateralt med enskilda länder. Även utvecklingssamarbetet ska baseras på respekt för mänskliga rättigheter. Detta ställer krav på biståndet, både när det gäller samarbetsformer och olika typer av stöd. Det rättighetsbaserade humanitära biståndet är centralt i det internationella arbetet. Den principiella utgångspunkten är att flyktingar, de drabbade och mest utsatta i konflikter, har rätt till hjälp och skydd.

Internationella organ som Världshandelsorganisationen WTO, Internationella valutafonden IMF, Världsbanken/World Bank och de regionala utvecklingsbankerna måste också ställa höga krav på respekt för mänskliga rättigheter i sin verksamhet.

Förhållandet mellan näringslivet och mänskliga rättigheter kommer i fokus genom globaliseringen. Denna process ökar förutsättningarna för opinionsbildning och information i de mänskliga rättigheternas tjänst. Därför är det viktigt att förstärka de globala etiska koderna för näringslivet. I en globaliserad värld är det inte längre enbart staten som har till uppgift att främja och garantera respekten för de mänskliga rättigheterna. Alla enskilda människor och globala aktörer, som internationella organisationer och multinationella företag, har ett ansvar för sina medmänniskors situation.

KAPITEL 5. Ett medmänskligt samhälle – går solidaritet och effektivitet att förena?

ETT GOTT SAMHÄLLE kan inte förverkligas utan en väl fungerande samhällsekonomi med politisk och personlig frihet i balans. Dessutom krävs en långsiktighet vilket förutsätter ett socialt, ekonomiskt och miljömässigt perspektiv.

Den historiska erfarenheten visar att marknadsekonomin är den bästa metoden för att skapa en god samhällsekonomi. Erfarenheterna efter kommunismens sammanbrott visar också att ett samhälle utan enskilt ägande förlorar en avgörande drivkraft för ett gott förvaltarskap. Marknadsekonomin bygger på att människor enskilt eller i olika former av samverkan fritt kan äga, förvärva och förvalta egendom och företag. Den ger människan valfrihet och utlopp för sin kreativitet. Därigenom skapas grunden för ökat välstånd och för en solidarisk välfärdspolitik.

Marknadsekonominns civilrättsliga grundvalar är frivilliga och ofta informella avtal mellan självständiga aktörer. Hederlighet och personligt ansvarstagande är viktiga fundament. De förbättrar ekonomins funktionsätt genom att det sänker kostnaderna för att sälja och köpa – transaktionskostnader – och leder till ökad effektivitet. Den kristna etiken spelar därför en avgörande

de roll för att åstadkomma en effektiv marknadsekonomi.

Marknadsekonomin är inte i sig själv tillräcklig för att skapa ett gott samhälle. Den kan aldrig ensam skapa en rimlig inkomstfördelning. En god ekonomisk utveckling förutsätter också hög sysselsättning, hög utbildningsnivå och jämn resursfördelning.

Marknadsekonomin måste bygga på förvaltarskapets principer som betonar människans personliga och gemensamma ansvar för sig själv, sina medmänniskor, efterkommande generationer samt den fysiska livsmiljön. Detta leder till ett ödmjukt förvaltande av de ekonomiska tillgångar som finns tillgängliga och en strävan efter ett långsiktigt perspektiv i den ekonomiska politiken. En ekonomi präglad av inflation och spekulation, ansvarslöshet och egoism, är därför motsatsen. Informationstekniken som bidrar till allt snabbare informationsflöden ökar också risken för ett oövertänt och kortsiktigt beteende. Förvaltarskapets principer måste därför genomsyra ekonomins spelregler och övervakande myndigheter liksom de enskilda aktörernas medvetande.

Förvaltarskapsprincipen innebär inget passivt bevarande, utan ett ansvarsfullt brukande och förädlande av tillgångarna. Ekonomisk utveckling som skapar resurser för att åstadkomma en bättre livssituation för alla människor är därför en viktig uppgift för den ekonomiska politiken. Men ekonomisk utveckling får inte ske

genom ett kortsiktigt utnyttjande av vare sig arbetskraft eller miljö. En hållbar ekonomisk utveckling kan endast erhållas om ansvaret för miljö och människor är en integrerad del av den ekonomiska politiken.

I det ekonomiska livet måste finnas insikt om att beslut ska fattas på lägsta möjliga ändamålsenliga nivå och om människans behov av små nära gemenskaper. Därför är löntagarnas inflytande viktigt samt att arbetslivet organiseras i små grupper där ansvarstagande och helhetssyn uppmuntras medan anonymitet motverkas. Det är också angeläget att det personliga ägandet uppmuntras på bekostnad av det institutionella ägandet. Välfärdssystemen ska utformas så att de stödjer familjer och personer och samtidigt främjar valfrihet, mångfald och personligt ansvar. Samhällsplaneringen ska präglas av en målmedveten strävan mot ett decentraliserat samhälle.

Ett gott samhälle byggs således utifrån en marknads ekonomi baserad på grundläggande etiska värden och principer styrd av sociala och ekologiska hänsyn.

5.1. Social marknadsekonomi

Samtidigt som den fria marknadsekonomin är en självklar utgångspunkt, kan ingen marknad existera i ett vakuum. En marknadsekonomi behöver ordning och regler för att kunna fungera väl. En sådan ordning uppstår inte spontant utan behöver en personalistisk människosyn och grundläggande värden. Det samhällsekonomis-

ka målet ska vara att skapa en till alla delar god livsmiljö för människorna. Men ekonomisk utveckling får inte mätas genom ett snävt tillväxtbegrepp. Ekonomisk utveckling innebär istället tillväxt av den totala nationalförmögenheten. I nationalförmögenheten räknas miljö och naturresurser, de mänskliga resurserna, produktionskapitalet samt en nations finansiella tillgångar. En tillväxt av nationalförmögenheten innebär en materiell välfärdsökning endast om hänsyn tas till miljöeffekter och påverkan på människans hälsa och förmåga. Den ekonomiska politiken ska främja en uthållig tillväxt av den totala nationalförmögenheten. Endast med detta synsätt kan förvaltarskapet förverkligas och verklig välfärd utvecklas.

En oreglerad marknadsekonomi riskerar att leda till miljöförstöring. Det beror på att vissa naturresurser kan utnyttjas gratis, eller till ringa kostnad, trots att de representerar stora värden. Miljöpolitiken ska bygga på principen att förorenaren ska betala för de miljökostnader som uppstår. Ekonomiska styrmedel och stöd ska användas för att skapa ekonomiska motiv att agera miljövänligt för såväl konsumenter som producenter. Ett nära samarbete med näringslivet är en viktig del i detta arbete.

Nationalräkenskaperna bör utöver ekonomiska mått också bestå av mått på livskvalitet som baseras på miljömässiga och sociala kriterier. Marknadsekonomi ska, för att bidra till en god välfärd för alla, kombineras med en socialt ansvarsfull politik som ger alla

människor likartade förutsättningar och ser till att det sociala skyddsnetet fungerar i olika skeden av livet. Välfärdspolitiken ska vara generell i det avseendet att den ska ge en grundläggande trygghet för alla. Socialförsäkringssystemen ska vara utformade så att alla får en rimlig trygghet vid sjukdom, arbetslöshet, arbetskada och pension. Inslag av försäkringssystem bör finnas för att undvika alltför stor andel skattefinansierade utgifter.

En social marknadsekonomi kräver fördelningspolitiska åtgärder som riktas till den som har störst behov av stöd och hjälp. Principen bör vara att ge alla likvärdiga förutsättningar. Skatte- och bidragssystemen måste utformas så att människors egen kraft och engagemang uppmuntras, och att bidragsberoende motverkas.

Den arbetsrättsliga lagstiftningen ska ge ett rimligt anställningsskydd för arbetstagaren, samtidigt som arbetsgivaren ska ha goda möjligheter att leda och fördela arbetet och små företag ska ges möjlighet att växa sig starka. En hög ambitionsnivå ska prägla lagar och arbetet för bra arbetsmiljöer.

En central uppgift för den ekonomiska politiken är att skapa sådana förutsättningar att alla människor har tillgång till arbete. Det kan endast åstadkommas i en ekonomi med god konkurrenskraft, gott företagsklimat och stabiliseringspolitisk balans. Därför ska låg inflationstakt eftersträvas. Ett viktigt medel för att uppnå detta är en självständig riksbank med ett uttalat ansvar

att styra penningpolitiken så att ett stabilt penningvärde kan erhållas. Sparandet i den svenska ekonomin måste hållas högt genom hushållssparande och genom återhållsamhet i de offentliga utgifterna.

En väl fungerande marknadsekonomi förutsätter en effektiv konkurrens, stabila institutioner och etiskt handlande. I annat fall hotas tilltron till marknadsekonomin.

En väl fungerande offentlig sektor är en förutsättning för att ett gott samhälle ska kunna skapas för alla. Den offentliga sektorns verksamhetsformer ska så långt möjligt bygga på frånvaro av monopol. För att öka mångfalden, stimulera initiativtagande och effektivitet måste produktion av välfärdstjänster i enskild regi eller via stiftelser, kooperativ och ideella organisationer ges lika förutsättningar som tjänster producerade i offentlig regi.

Politikernas uppgift är i första hand att ta tillvara medborgarnas intresse. Utvärdering, kostnadsuppföljning och kvalitetskontroll är därför viktiga politiska uppgifter. Den enskilde bör själv kunna välja utförare inom ramen för det bistånd som beviljats. Övrig offentlig verksamhet, som inte är myndighetsutövning, bör upphandlas i konkurrens.

5.2. Skattepolitik och rättvisa

Syftet med skatter är att finansiera offentliga utgifter, styra den ekonomiska utvecklingen i en social och ekologisk riktning samt mildra inkomstspridningen. Samtidigt riskerar skatter att försämra ekonomins funktions-

sätt och leda till ett osunt ekonomiskt beteende. Strävan måste därför vara att skattesystemet är transparent och etiskt legitimt. Det bör också utformas så att det stimulerar arbete, hederlighet, sparande och företagande.

Skattesystemet ska vara utformat så att den enskilde i största möjliga utsträckning får behålla sin egen lön eller pension innan kompletterande bidrag betalas ut. Målet är att alla heltidsarbetande ska kunna leva på sin inkomst. Studier och kompetensutveckling måste löna sig. Skatte-, bidrags- och socialförsäkringssystemen ska sammantaget ta hänsyn till familjesituationen och försörjningsansvaret samt upplevas som rimligt av medborgaren.

I en globaliserad ekonomi utsätts främst kapital-skattesystemet för konkurrens. Kapitalskatterna måste därför vara konkurrenskraftiga. Beskattning av inkomster, varor, tjänster, fastigheter, förmögenhet eller andra former av beskattning får inte urholka äganderätten och ska utformas enligt vedertagna skatterättsliga principer som skatt efter bärkraft och likabehandling. Skattesystemet ska även bidra till ett gott klimat för företagsamhet och främja eget ansvarstagande. Det är dessutom viktigt att skattereglerna utformas så enkelt som möjligt för att därigenom underlätta för bland annat småföretagsamhet.

Nivån på mervärdesskatten bör i princip vara generell. En hög generell nivå på momssatsen medför dock att undantag kan behöva göras.

Beskattningen ska utformas så att arbete gynnas medan förbrukning av ändliga naturresurser, miljöpåverkande utsläpp och annan miljöskadlig verksamhet motverkas.

Det är en statlig uppgift att stödja kommuner som inte har ett tillräckligt skatteunderlag för att klara sina lagstadgade skyldigheter mot kommunens invånare.

5.3. Kommunikationer

Förvaltarskapsprincipen innebär ett ansvar för medmänniskor och miljö, men också ett ansvar att utveckla och förvalta de tillgångar som vi har. För ett glest befolkat land som Sverige med stora naturtillgångar och en utvecklad handel är väl utbyggda kommunikationer av största vikt. Ett väl fungerande system av vägar, järnvägar, flygförbindelser, sjöfart samt tillförlitliga elektroniska kommunikationer med hög prestanda är en förutsättning för regional balans, ekonomisk utveckling och mänsklig kontakt.

Det offentliga samhället har ansvar för trafiksystemens utveckling och dess infrastruktur. Själva trafiken bör bedrivas i konkurrens. Staten har ansvar för att investeringsnivån i kommunikationssystemens infrastruktur såsom vägar, järnvägar och elektroniska kommunikationskanaler hålls på en långsiktigt hög nivå så att ekonomisk utveckling och regional balans främjas, bland annat genom att skapa förutsättningar för ett ökat bostadsbyggande och utvidgade arbets-

marknadsregioner. Ekonomiska och legala styrmedel ska utformas så att de samhällsekonomiskt och miljömässigt mest effektiva kommunikationssystemen stimuleras.

Cykeln är för många ett viktigt och dagligt transportmedel. Fördelarna med en cykelfrämjande infrastruktur är flera, till exempel miljömässiga och hälsofrämjande. Politiken ska lägga grunden för effektiva, säkra och miljövänliga kommunikationer för invånare och näringsliv i hela landet. Målet ska vara att respektive transportslag bär sina egna samhällsekonomiska kostnader.

Tillgång till bil är för många en förutsättning för att kunna leva och verka oavsett var i landet man bor. Olika fordonsslag är också medel för att förverkliga fritidsintressen och känna frihet. Samtidigt måste de negativa effekterna av vägtrafiken begränsas.

Lastbilen utgör en nödvändig del av transportsystemet. Det bör dock eftersträvas att mer av godstransporterna i första hand sker med miljövänliga och energieffektiva transportslag. Ett välfungerande inrikesflyg är nödvändigt i Sverige med dess långa avstånd. Staten har ett ansvar att upprätthålla ett system av nationella och regionala flygplatser liksom regionalt betydelsefull flygtrafik som inte kommer till stånd på kommersiella grunder. Sveriges ställning som sjöfartsnation bör vara stark genom långsiktiga och konkurrenskraftiga villkor. Sjösäkerheten ska prioriteras.

Trafiksystemet ska utformas med hänsyn till alla godkända fordonsslag. Det ska präglas av tillgänglighet och säkerhet, så att det även kan nyttjas av barn och personer med funktionsnedsättning. Såväl trafikmiljön som säkerhetsåtgärder ska formis utifrån ett sådant helhetsperspektiv.

Kollektivtrafik

En väl utvecklade kollektivtrafik är av största betydelse för ökat bostadsbyggande, utvidgade arbetsmarknadsregioner och en minskning av bilismens negativa miljöpåverkan. Kollektivtrafiken med buss, spårvagn, tåg och tunnelbana ska vara attraktiva resealternativ på en marknad med konkurrens och långsiktiga spelregler. Övergång till miljövänliga drivmedel, säkerhetsarbete samt service- och kvalitetsutveckling inom kollektivtrafiken ska stimuleras. Taxorna inom kollektivtrafiken ska utformas så att de främjar kollektiva transporter och en god resurshushållning.

Trafik och miljö

Transportsektorns stora beroende av fossila bränslen utgör en stor utmaning för att minska utsläppen av växthusgaser. Alternativen till vägtransporter ska utvecklas, inte minst för arbetspendling. För att minska vägtrafikens utsläpp bör politiken nationellt och på EU-nivå understödja och påskynda utveckling, produktion och

användning av energieffektiva fordon och icke-fossila drivmedel, genom stöd till forskning och med ekonomiska och legala styrmedel. Långsiktiga förutsägbara spelregler och villkor måste gälla för att näringsliv och hushåll ska investera i nya produktionsanläggningar och fordon.

Trafiken utgör också en belastning för människans livsmiljö genom hälsovådliga utsläpp, intrång i naturmiljön, buller samt olyckor. Dessa negativa påverkansfaktorer måste minska för att inte lägga hinder i vägen för planeringen av infrastruktur, bostadsbyggande och annan stadsutveckling.

För att fördela trafiken bättre över tid och minska trängsel ska kommunerna kunna besluta om införande och utformning av trängselavgifter för biltrafiken.

Trafik och säkerhet

Det är viktigt med en nollvision för dödsfall och svåra skador i trafiken. Ansvar för en säker trafik ligger både på dem som utformar trafikmiljön, staten och kommunerna, men också på den enskilde trafikanten. Hastighetsbestämmelser ska anpassas till miljö- och säkerhetsaspekter.

Att köra med alkohol eller andra droger i kroppen ska vara förbjudet på land, på vatten och i luften. Hårda säkerhets- och miljökrav ska ställas på transporter av olja och andra miljöfarliga produkter på land och till havs.

5.4. Företagande och näringsliv

Ett konkurrenskraftigt och differentierat näringsliv är en förutsättning för det goda samhället och en god välfärd. Detta innebär i sin tur att ett gott klimat måste skapas och vidmakthållas för ett dynamiskt småföretagande, där enskilda människors idéer, kreativitet och entreprenörskap får möjlighet att blomma ut. De små och medelstora företagen, som ofta är familjeföretag, ska stå i centrum för utformningen av näringslivspolitikerna.

Det personliga initiativet utgör grunden för nyföretagande. Det är viktigt att initiativ och skaparkraft uppmuntras av samhället, till exempel genom utbildningssystemet och ett gott företagarklimat.

Förvaltarskapsprincipen måste vara utgångspunkten för den politiska synen på näringsverksamheten. God förvaltning förutsätter närhet till beslut och delaktighet i ansvar. En väl fungerande ekonomi bör därför bygga på en hög grad av personligt ägande. Ett fungerande näringsliv förutsätter en marknadsekonomi baserad på etiska principer och styrd av socialt och miljömässigt hänsynstagande.

Statens roll i näringspolitiken är att övervaka att lagstiftningen och en god etik upprätthålls på marknaden. Det är viktigt att de regler staten ställer upp för företagen är långsiktiga. Dessutom måste staten ta det övergripande ansvaret för att likvärdiga villkor ska gälla för olika företagsformer och företagande i alla delar av landet och inte missgynnar små och medelstora företag

eller företagande i kvinnodominerade branscher. En effektiv konkurrenspolitik motverkar oligopol, monopol och illojal konkurrens. Monopol och konkurrensbegränsningar får endast förekomma undantagsvis, exempelvis av folkhälsoskäl.

Näringspolitiken ska bedrivas med generella medel, det vill säga syfta till att skapa goda förutsättningar för företagande över hela landet. Byråkrati och krångliga regler ska motverkas. Direkta företagssubventioner avvisas. Tillkommande lagar bör prövas ur ett småföretagarperspektiv.

Skattesystemet ska vara sådant att vinster kan genereras samtidigt som sparande i det egna företaget uppmuntras. Skattesystemet ska vara så utformat att det främjar tillgången till riskvilligt kapital för nya och växande företag. Skatteregler ska utformas så att generationsskiften i företagen underlättas.

Staten bör främja nyföretagande genom att skapa ett gott klimat för innovationer samt produkt- och marknadsutveckling. De offentliga organen bör medverka till att nödvändigt riskkapital finns tillgängligt, inte minst för mindre företag och i regioner med svag kapitalbildning och sysselsättningsproblem.

En fungerande marknadsekonomi kräver aktiva och välinformerade konsumenter samt effektiva rättsliga spelregler. En väl utbyggd konsumentinformation är nödvändig. Fria och självständiga konsumentorganisationer ska uppmuntras. Vilsledande och diskrimine-

rande reklam och i övrigt aggressiva marknadsföringsmetoder ska motverkas.

Ett starkt bidrag till Sveriges ekonomiska välbefinnande har exempelvis varit handel med råvaror och tjänster. Internationaliseringen av ekonomin förstärks inte minst genom utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknologin.

En politik utformad för den moderna ekonomin måste omfatta såväl satsningar på utbildning som åtgärder för att förbättra den miljö inom vilken kunskap ska kommersialiseras och spridas. Sverige måste därför ligga i främsta ledet när det gäller satsningar på forskning och utbildning. Dessutom måste spelreglerna utformas på ett sätt som tar vara på det kunskapskapital som finns i det svenska samhället. Det är viktigt att skattepolitiken utformas på ett sådant sätt att den inte driver människor och företag ut ur landet.

5.5. Arbetsmarknad

I arbetslivet ges möjlighet att delta i ett aktivt förvaltarskap där var och en i olika arbetsuppgifter brukar, bevarar och utvecklar mänskliga förmågor och materiella resurser. Ett gott förvaltarskap innebär också att alla människors unika karaktär, kapacitet och förmåga tas tillvara och möjlighet att utvecklas i gemenskap med andra människor på en arbetsplats. Arbetet är således viktigt för människans möjlighet att utveckla sin identitet.

Den enskilda människans värde förknippas ofta mycket starkt med innehavet av ett traditionellt förvärvsarbete. Detta är både ett farligt och felaktigt synsätt. Farligt därför att den som blir arbetslös känner sig värdelös, felaktigt därför att människans absoluta och okränkbara värde ligger i det faktum att hon är en människa, inget annat.

I människans natur ligger ett behov av att få känna gemenskap med andra, ta eget ansvar och utvecklas som person. Aktivt arbete och engagemang, oavsett om det är organiserat förvärvsarbete eller annan form av meningsfullt ansvarstagande för familj, vänner eller andra medmänniskor, är därför av största vikt.

Förvärvsarbetet har en särställning, eftersom det är en organiserad form av samhällsinsats och ger varje person ekonomiska möjligheter att ta ansvar för sig själv och sina närmaste. Förvärvsarbetet innebär också stora möjligheter till personlig utveckling, arbetsgemenskap och sociala kontakter. I den meningen är arbetslöshet ett slöseri med mänskliga resurser. Därför är full sysselsättning ett viktigt politiskt mål. En förutsättning för god sysselsättning är att det svenska näringslivets konkurrenskraft upprätthålls gentemot omvärlden. En långsiktig och stabil ekonomisk politik i samspel med en aktiv arbetsmarknadspolitik är därför nödvändig för att skapa ett gott samhälle där alla får möjlighet att delta i samhällsbygandet.

Personliga och sociala problem blir ofta en följd vid långvarig ofrivillig arbetslöshet eftersom alla människor behöver känna sig efterfrågade och behövda. Ett arbete är för de flesta av största vikt för en god livskvalitet. Den ekonomiska politiken ska skapa förutsättningar för ekonomisk utveckling och ett dynamiskt näringsliv. Med fler sysselsatta kan fler försörja sig själva och därmed få mer makt över sitt liv. Med fler sysselsatta skapas också resurser för att värna välfärdssystemen så att de som bäst behöver samhällets stöd också kan få detta. Därför är tillkomsten av nya jobb den i särklass viktigaste fördelningspolitiska frågan.

Arbetsmarknadspolitiken måste också utgå från subsidiaritetsprincipen. Det vill säga att det en lägre nivå klarar av på ett ändamålsenligt sätt ska inte högre nivåer lägga sig i. Arbetsmarknadspolitiken ska vara subsidiär på så sätt att samhällets insatser ska vara stödjande när så krävs, dock utan att skada ordinarie arbetsmarknad.

Starka och partipolitiskt oberoende fackföreningar är en oundgänglig del av ett demokratiskt samhälle för att tillvarata löntagarnas rättigheter och intressen och skapa effektiva samarbetsformer mellan arbetsgivare och arbetstagare. Det goda företaget ska vara så utformat att såväl kapital- som arbetsinsats berättigar till inflytande och medbestämmanderätt. En positiv samverkan grundad på ömsesidigt förtroende mellan alla i ett företag ska eftersträvas.

För att uppnå en lönebildning som medverkar till låg inflation och internationellt konkurrenskraftigt näringsliv bör det svenska förhandlingssystemet vara decentraliserat. Utformningen ska göras av arbetsmarknadens parter. En klar rollfördelning ska upprätthållas mellan dessa och staten. Statlig styrning av lönebildningen i form av inkomstpolitik avvisas. Uppbyggande av företagsvisa vinstdelningssystem med individuell anknytning bör uppmuntras.

Ett väl fungerande utbildningssystem som skapar goda förutsättningar för kompetensutveckling under hela yrkeslivet är av allra största vikt för att värna samsättningen på lång sikt.

För att underlätta för den enskilde och för familjer ska det finnas goda möjligheter att arbeta lite mindre under vissa skeden i livet.

Långtidsarbetslöshet ska bekämpas kraftfullt. Det bör finnas en mångfald av aktörer som agerar arbetsförmedlare. Ett utvecklat lärlingssystem bör finnas för att inte minst ungdomar ska kunna få yrkes- och arbetslivserfarenhet.

God anställningstrygghet för alla arbetstagare ska eftersträvas. Lagstiftning om anställningsskydd ska skapa rimlig trygghet för de anställda utan att leda till omotiverade trösklar in på arbetsmarknaden. Den enskildes trygghet ska i största möjliga utsträckning tillgodoses vid nedläggning och omlokalisering av verksamhet. För att garantera alla som blir arbetslösa en

grundläggande ekonomisk trygghet ska en allmän obligatorisk arbetslöshetsförsäkring finnas. Arbetslöshetsförsäkringen bör finansieras med egenavgifter och arbetsgivaravgifter.

Lika lön för likvärdigt arbete och jämställda lönevillkor för kvinnor och män ska gälla. Pensionsåldern bör vara flexibel.

Väl fungerande lagar mot all diskriminering i arbetslivet ska finnas. Stat och kommun bör föregå med gott exempel bland annat då det gäller att anställa människor med funktionsnedsättning, äldre, invandrare och personer som är i behov av rehabilitering. Mobbning på arbetsplatsen måste aktivt bekämpas.

Stora ansträngningar bör göras för att anpassa lokaler, maskiner och utrustning, arbetsuppgifter, arbetstempo och arbetstider till de anställdas behov och förutsättningar. Staten ska bland annat genom rådgivning, stöd och kontroll aktivt verka för en förbättrad arbetsmiljö. Ett väl fungerande arbetarskydd och god arbetsmiljö ska ta hänsyn till såväl fysisk som psykisk hälsa hos arbetstagarna.

5.6. Regionalpolitik

Alla människor ska oavsett bostadsort kunna få del av samhällets grundläggande sociala rättigheter och ges rimliga förutsättningar att försörja sig och utveckla sin bygd. Därför krävs en aktiv regionalpolitik. En väl utbyggd infrastruktur är ett av de viktigaste medlen för

att skapa goda förutsättningar för hela Sveriges utveckling. De lokala och regionala förutsättningar som finns i form av naturresurser och människors kompetens och kreativitet ska stödjas och främjas.

Regionalpolitiken ska medverka till att en god grund för näringslivet i sysselsättningssvaga områden skapas i första hand genom generella stimulansåtgärder. Dessa insatser kan sedan kompletteras med riktade åtgärder. Med hjälp av snabba och effektiva kommunikationer och ett utvecklat utbildningssystem kan arbetsmarknaden vidgas. Arbetspendling, distansarbete och mänsklig kontakt som främjar ekonomisk utveckling kan då skapas. Ny teknik som skapar stora möjligheter till decentralisering av produktion och beslutsfattande ska tas tillvara.

En demokratisk, dynamisk och tillväxtinriktad regionalpolitik förverkligas bäst genom att de folkvalda på regional nivå själva ansvarar för utvecklingsplaneringen av den egna regionen. Samtidigt har staten ansvar för att den statliga servicen är tillgänglig i hela Sverige.

Målet är att hela Sverige ska leva och att varje kommun och region ska vara ett fungerande samhälle, där människor kan få sina grundläggande behov av arbete och service tillgodosedda.

Systemet för kommunal utjämning ska vara statligt och så utformat att konsekvenserna av skillnader i skattekraft, befolkningsstruktur, geografiska avstånd, klimat och sociala omständigheter utjämnas.

5.7. Naturens näringar

Förvaltarskapsprincipen ska vara vägledande vid utformandet av en säker livsmedelsförsörjning. Produktionen av livsmedel är en basnäring som måste vårdas och utvecklas. Jordbrukspolitiken bör utformas så att den skapar förutsättningar för närhet mellan producent och konsument. Detta minskar behovet av långväga transporter. Försiktighetsprincipen vägleder beträffande genetiskt modifierade livsmedel.

Ur såväl ett globalt som nationellt perspektiv är det långsiktigt nödvändigt att åkermarken i Sverige och övriga Europa kan nyttjas för livsmedelsproduktion eller annan produktion som lätt kan avbrytas och återgå till livsmedelsproduktion, som till exempel vid odling av energigrödor.

För en levande landsbygd är ett livskraftigt jord- och skogsbruk samt fiske och rennäring av central betydelse. De har även en stor betydelse för sysselsättning i näringar som förädlar och säljer råvaror. Bärkraftiga familjejordbruk bör även i fortsättningen vara basen i svenskt jordbruk. Även differentierat landsbygdsföretagande ska underlättas. Det är nödvändigt att dessa näringar ges likvärdiga konkurrensvillkor gentemot andra länder.

Kultur betyder ursprungligen ”odling”. Det är nödvändigt att ta till vara den kultur- och miljöinsats som görs inom jordbruksnäringen. En övergång till mer

miljöanpassade och hållbara bruksmetoder måste ske. Sverige bör ta till vara sina mycket goda förutsättningar för miljövänlig och säker produktion av högkvalitativa livsmedel. Sverige ska aktivt verka för ett mer miljöanpassat jordbruk inom EU.

Rennäringen ska värnas eftersom den är en betydelsefull del av samisk kultur samt viktig för sysselsättning och boende i Sveriges norra inland och fjällvärld.

Den svenska fiskerinäringen måste ges förutsättningar att även i framtiden vara livskraftig. Den regionalpolitiska betydelsen av svenskt fiske är stor. Många i skärgården är direkt eller indirekt beroende av en väl fungerande och livskraftig fiskerinäring. Fisket ska i likhet med allt annat nyttjande av naturresurser ske med hänsyn till förvaltarskapsprincipen. Det ska vara långsiktigt ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart. Ett alltför omfattande fiskeuttag gynnar ingen utan resulterar endast i att tillgången sinar och att näringen på lång sikt dör ut.

Skogsbruket och den därmed sammanhängande förädlingsindustrin är sedan länge en viktig svensk basnäring. För att svenskt skogsbruk och skogsindustri ska kunna utvecklas krävs övergripande långsiktiga och hållbara spelregler som främjar såväl produktions- som miljömål. Det är angeläget att dessa mål har samma prioritet och dignitet vid utformandet av den övergripande skogspolitiken.

KAPITEL 6. Framtidens samhälle – förbrukat eller förvaltad?

DEN SOM OROAR SIG för hur framtidens globala miljö kommer att se ut saknar inte anledningar. Klimatförändringar, utarmningen av den biologiska mångfalden, skogsförstörelse, minskade fiskefångster, kemikalier i miljön, regional vattenbrist och övergödning är alla exempel på en utveckling som inte är hållbar. Samtidigt visar erfarenheter att det går att bryta en negativ trend.

Begreppet hållbar utveckling definieras ofta som en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Genom att betona generationsperspektivet återspeglar denna definition mycket väl en av de principer som är grundläggande för kristdemokraternas förhållningssätt till miljön, det vi kallar förvaltarskapsprincipen. Med detta menas att människan är förvaltare av – och inte herre över – skapelsen. Det ger oss människor ett speciellt ansvar. Vi ska agera med en långsiktig helhetssyn med respekt för vår samtida omgivning och kommande generationer.

Förvaltarskapet gäller både de egna personliga tillgångarna och de materiella värdena; miljö och naturresurser. Vi ska agera på ett sådant sätt att vi med stolthet kan överlämna frukterna av vårt arbete. Det förutsätter

att vi förvaltar och inte på ett ansvarslost sätt förbrukar ändliga resurser och naturvärden. Det förutsätter också att agerandet grundas på försiktighetsprincipen. Med detta menas att om misstanke finns om hot eller oåterkallelig skada på miljön, måste extra försiktighet tillämpas.

Förvaltarskapet innebär inte ett passivt förhållningssätt utan är utvecklande och förädlande till sin karaktär. Människan kan därför ingripa och påverka naturen, men ska göra det på ett sätt som är långsiktigt hållbart och varsamt. Förhållandet till djuren ska präglas av förvaltarskap, så att djuren behandlas med respekt och omtanke. Det faktum att djur och människor inte har samma värde innebär inte att djuren skulle sakna värde.

Ansvar, som är grundbulten i förvaltarskapsprincipen, är både personligt och gemensamt. Människan är en rationell varelse ansvarig för sina handlingar. Hon kan själv göra medvetna val och utnyttja sin makt som konsument för att ta tillvara både sina egna och andras yttre resurser. Det går inte att vältra över ansvaret på andra personer, eller på samhället i övrigt, när det gäller att ändra livsstil. Strävan att förbruka mindre av ändliga resurser och ett personligt ansvar för kretslopp och avfallshantering är en nödvändighet för mänsklighetens långsiktiga överlevnad.

Samtidigt räcker det inte med bara individuella beslut. Det behövs övergripande ramar och förutsätt-

ningar som möjliggör och uppmuntrar en långsiktigt hållbar livsstil. Miljöhänsyn behöver genomsyra alla politikområden. Hållbar utveckling förutsätter att ekologi, ekonomi och sociala hänsyn integreras. Olika styrmedel, såväl informativa och regulativa som ekonomiska, kompletterar varandra och kan användas var för sig eller tillsammans beroende på verksamhetsområde. Lagstiftning med förbud och gränsvärden, en ekologiskt färgad skattepolitik, miljöledningssystem och miljövänlig upphandling är exempel på strategiska instrument som ska användas. Substitutionsprincipen, som innebär att mindre farliga ämnen så långt möjligt ska ersätta farliga, är också ett viktigt verktyg.

En marknadsekonomi utifrån ett förvaltarskapsperspektiv ger möjligheter att driva utvecklingen så att den blir hållbar. Att människor överutnyttjar vissa miljöresurser har till stor del sin grund i så kallat marknadsmisslyckande. De kostnader som den enskilde individen eller företaget belastas med motsvarar inte de kostnader som totalt sett uppstår i samhället. Många gånger har utnyttjandet av miljön uppfattats som gratis. Men om miljöns värde synliggörs och miljökostnaderna återspeglas i prissättningen, kan dessa beaktas i de beslut som tas av producenter och konsumenter. Detta kan ske genom att upprätthålla principen att förorenaren ska betala och att beskattningen i högre grad ligger på natur- och miljöresurser än på människors arbetsinsatser. Dessutom bör det traditionella välfärdsbegreppet, beräknat som brut-

tonationalprodukten (BNP), kompletteras med miljöräkenskaper för att synliggöra sambandet mellan ekonomi och miljö.

6.1. Naturresurser och miljö

Länge dominerades miljödebatten av oron för att vissa ändliga råvaror skulle ta slut. Även om det fortfarande är ett stort problem i vissa sammanhang har erfarenheterna visat att då tillgången på de ändliga råvarorna minskar så regleras det ofta med stigande priser eller upptäckter av nya ämnen som kan ersätta bristvarorna. Men samma mekanismer finns inte då ”miljöutrymmet” minskar. Det allvarligaste problemet är därför brist på förnybara resurser. Med en ökande befolkning och fortsatt tillväxt är det framförallt tillgång till betes- och jordbruksmark, till rent vatten och ren luft samt fiskemöjligheter som är hotad. Detta sker genom över- och felutnyttjande samt inte minst genom avfallsmängder och utsläpp som är så stora att naturen inte kan bryta ned dem, vilket leder till miljöförstöring.

För att motverka klimatförändring krävs krafttag för att hejda utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser. Fossilbränslena måste fasas ut från såväl energi- som transportsektorn. Förnyelsebara bränslen måste skattevässigt gynnas. Inhemsk produktion ska stimuleras.

För att minska avfallsmängden behövs en kretsloppsanpassad utveckling, bland annat genom ett utökat producentansvar. När producenterna får ansvar för avfallet

ökar incitamenten att redan från början producera varor som går att demontera och återvinna. Avfallshandling ska främst utgå från att förebygga avfall, sedan följer återanvändning och materialåtervinning.

En livsstil som innebär ett slöseri med resurser är inte långsiktigt hållbar. Därför måste vi bli mycket mer effektiva i vårt resursutnyttjande. För att produktiviteten ska öka och mindre resurser användas behöver det också finnas drivkrafter till detta i alla delar av ekonomin. Det måste löna sig att investera i produktion och utveckla ny teknik för att höja kvaliteten och minska resursåtgången.

Miljön i ett internationellt perspektiv

De allvarligaste miljöhoten är globala eller storregionala. Därför är ett samarbete över nationsgränserna nödvändigt och en av EU:s viktigaste uppgifter.

Människor i höginkomstländer kan med innovationer, prioriteringar och regleringar bryta sambandet mellan tillväxt och miljöbelastning. Samtidigt driver efterfrågan i dessa länder ett resursutnyttjande som flyttas till länder med lägre välstånd. I låginkomstländer saknas ofta nödvändig reglering och modern miljöteknik. Människor i nöd tvingas till kortsiktiga beslut med hög belastning på lokala ekosystem som följd. Höginkomstländer som efterfrågar varor och produkter har ett ansvar att hantera denna situation, genom en rättvis handelspolitik och bistånd som möjliggör en utveckling i rätt riktning och tillgång till

miljöanpassad teknik för låginkomstländerna. En hållbar utveckling förutsätter också marknadsekonomi och demokrati. Inte någonstans har miljöförstörelsen varit så stor som i de länder där man tillämpat planekonomi. Ett system som innebär att utsläpp medför kostnader bör finnas inom EU.

6.2. Naturvård, biologisk mångfald och djurskydd

Att slå vakt om den biologiska mångfalden är viktigt av många skäl. Mångfalden är en förutsättning för ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga. Av rent praktiska skäl är det också viktigt med mångfald då de areella näringarna nyttjar olika arter, liksom läkemedelsindustrin och energiindustrin. Idag är det dessutom omöjligt att förutse alla nya värdefulla framtida användningsområden. Vidare finns de rena estetiska värdena i form av värdefulla kulturmiljöer och möjlighet till fritid och rekreation. Det finns dessutom ett etiskt perspektiv som innebär hänsyn till morgondagen.

Nationalparkerna är viktiga för att bevara vårt nationella naturarv åt kommande generationer. Men det är också viktigt att det finns stadsnära naturområden av hög kvalitet och att allemansrätten bevaras så att möjlighet till friluftsliv finns på nära håll för alla människor. Även små grönytor i städerna fyller en viktig funktion för människors hälsa och rekreation. Parker fyller vissa behov och naturområden för fri utveckling fyller andra behov.

Bevarande av den biologiska mångfalden kräver både reservatsskydd i olika former och stor naturhän-syn i skogs- och jordbrukslandskapet. Markägarna är här en stor resurs, inte minst då det gäller att bevara kulturlandskapet.

Våtmarker behöver bevaras och vid behov återställas, skog behöver reservatsskyddas i tillräcklig omfattning för att bevara den biologiska mångfalden. Det behövs ett strand- och biotopskydd samt särskilda skyddsregler för den fjällnära skogen. Ett strandskydd bör inte tillämpas generellt utan användas i områden där det finns skäl för det. Men det räcker inte bara med naturskydd. Internationella överenskommelser behövs för att begränsa utsläpp som leder till försurning och övergödning.

Människan har ett ansvar att värna andra levande varelser. Det innebär att människan ska ta väl hand om de djur som hon har i sin vård och sörja för att dessa djur får leva ett så naturligt liv som möjligt. Utgångspunkten för människans umgänge med djur bör vara, att så långt det är möjligt, undvika stress, smärta och skador för djuren. Vid djurhållning ska också djurens hälsa främjas och hänsyn tas till djurens fy-siologiska och beteendemässiga behov. Onödigt lidande ska inte förekomma, och djurförsök ska endast få förekomma i yttersta undantagsfall. Långväga djurtransporter ska undvikas i största möjliga utsträckning. Strikta regler för hur djuren ska behandlas vid transport ska finnas.

Människans ansvar omfattar också de vilda djuren. De ska alltid behandlas med hänsyn till sitt behov av ett naturligt liv.

6.3. Jakt, fiske och viltvård

Jakt, fiske och viltvård är en del i bevarandet av den biologiska mångfalden. Förutom att de för många människor är en viktig del i rekreation och friluftsliv, är de dessutom ett tydligt exempel på tillämpat förvaltningskap av naturliga resurser. Viltvård är viktig för att undvika sjukdomar, trafikolyckor samt skador på jordbruksgrödor och skog. Med utgångspunkt i ett principiellt stöd för den enskilda äganderätten och generationers erfarenhet av enskilt ägande av skogs- och jordbruksmark som garant för gott och långsiktigt förvaltningskap, bör kopplingen mellan markägande och jakt- och fiskerätt finnas. Samtidigt är det angeläget att det offentliga vidtar olika åtgärder för att bereda marklösa jägare tillgång till jakt på offentligt ägd mark.

Det ska finnas livskraftiga stammar av våra fyra stora rovdjur: björn, lo, järv och varg. De ska förvaltas så att samexistens med andra intressen är möjlig. Det ska också finnas möjlighet till skydds jakt för att värna liv och egendom. En långsiktigt hållbar rovdjurspolitik måste utformas i samråd med den berörda landsbygdsbefolkningen.

6.4. Genteknik

Den moderna gentekniken är ett av de kraftfullaste instrument till förändring som kommit i människans hand. Rätt förvaltd kan den främja det gemensamma bästa och en god samhällsutveckling. Utvecklingen går snabbt när det gäller genteknik tillämpad på växter och djur. Eftersom allt liv har samma byggstenar finns också en oerhörd potential att påverka mänskliga celler och därmed mänskligt liv. Detta öppnar möjligheter till bland annat helt nya medicinska behandlingsmetoder men medför också nya etiska dilemman. Detta är inte något helt nytt. Det har funnits etiska problem även inom traditionell avel långt innan den moderna gentekniken blev aktuell. Skillnader är dels hastighet och styrka på de instrument som nu är tillgängliga, och dels att man nu kan göra genkombinationer som aldrig skulle ha uppstått på naturlig väg. Eventuella misstag och oförutsedda effekter får därför mycket större konsekvenser än tidigare. Det är viktigt att man går ytterst varsamt fram och att man i lagstiftningen kräver att etiska hänsyn ska tas.

Gentekniken kan vara ett verksamt medel för att kunna föda en växande världsbefolkning, men också för att kunna bota mycket av mänskligt lidande. Gentekniken öppnar fantastiska möjligheter men kan även skapa hittills oöverblickbara problem som gör att stor försiktighet måste iakttas. Risker finns att grödor med ge-

ner som gör dem motståndskraftiga mot vissa bekämpningsmedel ska korsa sig med vilda släktingar och bilda hybrider, med svåröverblickbara ekologiska följder.

Växt- och djurförädlingen kan också bidra till en utarmning av det genetiska kapitalet genom att konkurrera ut befintliga sorter och raser. Utarmningen av gener ger mindre variation att bygga vidare på. Vi vet inte exakt vilka betingelser som kommer att gälla i framtiden. Därför är en så bred genetisk bas som möjligt en form av försäkring inför en okänd framtid. Gentekniska förändringar i djurens arvs massa, som till exempel skulle kunna innebära förändringar i utseendet eller reproduktionsförmågan, ska inte tillåtas. Utifrån förvaltarens principen måste försiktighetsprincipen vara rådande vid lagstiftning och tillståndsgivning inom genteknikens område.

Som konsument ska man ha möjlighet att undvika produkter som innehåller genetiskt modifierade organismer. En tydlig märkning, med möjlighet till kontroll och uppföljning måste därför finnas.

En förutsättning för att den biotekniska industrin ska kunna växa och skapa värden för mänskligheten är möjligheten att skydda äganderätten till uppfinningar. Det handlar om ensamrätt att utnyttja en intellektuell prestation, en uppfinning, inte om att äga liv, enskilda gener eller organismer, växter eller djur.

Det är därför viktigt att upprätthålla den grundläggande skillnaden mellan upptäckt och uppfin-

ning. Patent ska inte beviljas på rena upptäckter av till exempel en gen, gensekvens eller ett enzym. Det som existerar före forskning och genteknik är en del av det gemensamma kulturarvet i vidare mening.

Teknik och etik får inte separeras. All forskning och bioteknisk verksamhet inklusive patent och växtförädlarskydd ska ytterst syfta till mänsklighetens gemensamma bästa och måste utgå från och respektera alla människors absoluta och okränkbara värde. Varken människan eller miljön får äventyras.

6.5. Energi

Sveriges energiförsörjning ska tryggas genom en långsiktig energipolitik med fasta spelregler, där inhemska förnybara energikällor och bränslen utgör en växande bas. De tre grundpelarna för den svenska energipolitiken ska vara miljömässig hållbarhet, försörjningstrygghet och konkurrenskraft. Den negativa påverkan på hälsa, klimat och miljö måste vara så liten som möjligt. Därför behöver investeringar, forskning och utveckling i elkraft från vind, sol och vatten stödjas liksom utveckling av nya förnybara energikällor. Det är av yttersta vikt att finna långsiktigt hållbara alternativ för den framtida energiförsörjningen. Den svenska kärnkraften ska fasas ut ur energisystemet i samma takt som den ersätts med förnybar energi. En driftsäker kärnkraft kommer dock under överskådlig tid att vara en viktig del av svensk elproduktion.

Energiskatter och regelverk behöver utformas med

hänsyn till förhållanden i omvärlden för att inte näringslivets konkurrenskraft ska urholkas.

Strävan ska vara att åstadkomma ett system som minimerar miljöbelastningen och säkerställer tillgången till billig energi framställd under trygga och säkra förhållanden.

Målet är ett ekologiskt hållbart energisystem utan drastiska prisförändringar, elbrist eller andra betydande påfrestningar på välfärd och sysselsättning. För att detta ska kunna vara möjligt krävs långsiktiga investeringar och att stora satsningar görs på energiforskning och energiteknisk utveckling.

Ett väl fungerande energisystem kräver att överföringskapaciteten inom Sverige och till andra länder är väl utbyggd, också för att möjliggöra svensk export av klimateffektiv el. En öppen och internationell energimarknad med ökad konkurrens är till nytta för kunderna. Prisbildningen och marknadens funktionssätt behöver samtidigt hållas under kontinuerlig uppsikt av berörda myndigheter.

Medvetna konsumenter får därmed större möjlighet att välja energi och el som är producerade med mer miljövänlig teknik och kan därför driva utvecklingen framåt. Energieffektivisering är ett lönsamt och effektivt sätt att trygga energiförsörjningen och nå våra miljö- och klimatmål. Det ger stora samhällsekonomiska vinster genom lägre kostnader för hushåll och företag, nya jobb, teknisk utveckling, innovation och hållbarhet.

ORDLISTA

A

allmänprevention

påverkan på allmänhetens rättsuppfattning; straffets förebyggande/avskräckande verkan på allmänheten, jfr individualprevention

anarki

tillstånd utan styrande makt; laglöshet, oordning

anarkism

den ideologi som företräder anarki, se anarki

anonymitetsskydd

rätt att förbli okänd, då man exempelvis lämnar uppgifter till massmedia

areell näring

avser vanligen jordbruk, skogsbruk, renskötsel eller yrkesfiske

B

besittningsskydd

skydd i lagen för hyresgäst mot att tvingas flytta

beslutskompetens

rätt att fatta beslut inom ett visst område

betingelse

förutsättning

bilateral

som omfattar två parter, vanligtvis stater

bioteknik

bioteknik = kombination av biologi och teknik, där i

första hand celler, eller delar av celler, används i tekniska tillämpningar inom bl. a. hälsovård, jordbruk och miljö

biotopskydd

skydd och bevarande av hela livsmiljöer, biotoper, som erbjuder lämpliga villkor för de växter och djur som lever där

C

CDI

Christian Democratic International. Organisation bestående av kristdemokratiska partier från hela världen.

centralisering

koncentration av en verksamhet till ett ställe

civil olydnad

brott mot lagen i syfte att förändra den

civilmotstånd

motstånd eller kamp utan våldssamma metoder, oftast mot fysiskt överlägsen motståndare

civilplikt

tjänst inom totalförsvaret för den som inte vill göra militär värnplikt

civilrätt

rättsregler som rör förhållandet mellan enskilda personer eller sammanslutningar/föreningar. Motsats till offentlig rätt, som gäller det allmänna (stat, kommun osv).

civilsamhälle/ civilt samhälle

samlade begrepp för de gruppering-

ar, föreningar och organisationer som existerar fristående från staten och det offentliga i övrigt i ett demokratiskt samhälle

D

decentralisering

uppdelning och spridning av t. ex. makt eller ägande

diametral

totalt motsatt

diktatur

samhälle där all politisk makt finns samlad hos en enväldshärskare eller hos ett litet fåtal. Motsats till demokrati.

diskriminering

orättvis särbehandling av individer eller grupper

dynamisk

(i sammanhanget) handlingskraftig, energisk

E

ekosofism

filosofisk skola som anser att allt levande, människor, djur och växter, hör samman och har ett egenvärde. Den av människan opåverkade naturen befinner sig i ekologisk balans. Människan bör därför inte försöka påverka eller göra några ingrepp i naturen.

elitism

synsättet att de som "vet bäst" ska bestämma över andra; gynnande av en elit i samhället

empati (*förmåga till*) inlevelse i andra människors känslor

energigröda

odlade växter avsedda som råvara för utvinning av energi

entreprenör

någon som skapar ny affärsverksamhet

enzym

ämne som påverkar biokemiska reaktioner i organismer, utan att självt förändras

EPP

European People's Party. Samarbetsorganisation för kristdemokratiska och konservativa partier i Europa.

etik

läran om människors förhållningsätt till varandra; läran om moral

etnicitet

tillhörighet till en viss folkgrupp

etnisk

som gäller, tillhör eller utmärker viss folkgrupp

evidensbaserad

som grundar sig på bevis

existentiell

ångest

tillstånd där man inte kan finna någon mening i tillvaron

existentiella

frågor

frågor som rör eller är avgörande för människans existens

expropriation

möjlighet för stat eller kommun att under vissa förutsättningar genom tvång, men mot betalning, överta (tvångsinlösa) någon annans mark för ett allmänt intresse, t. ex. byggnation av väg, sjukhus eller skola

F

fascism

antidemokratisk nationalistisk ideologi som hyllar idén om den starke ledaren och en stark stat. Fascismen är starkt förknippad med den rörelse som leddes av Mussolini i Italien före och under andra världskriget, men är i dag även en allmän beteckning för högerextremistisk ideologi.

feodalt samhälle

hierarkiskt medeltida samhällssystem, baserat på trohetseder mellan över- och underordnade, odemokratiskt men starkt decentraliserat

finansieringsprincipen

(i sammanhanget) principen om att

beslut som fattas av staten, som ökar/minskar kommunsektorns kostnader/intäkter, ska regleras genom ökning/minskning av statsbidragen

folkbildning

undervisning i allmänbildande syfte med vuxen målgrupp, ofta utförd inom ramen för studieförbund eller ideell organisation

folkkrätt

system av rättsregler som bestämmer staters inbördes rättigheter och skyldigheter

fossilt bränsle

bränsle som utvinns ur avlagringar i berg- eller jordart. De ekonomiskt viktigaste fossila bränslena är kol, olja och naturgas, jfr biobränsle.

fosterdiagnostik

undersökningar som syftar till att upptäcka missbildningar och sjukdomar hos fostret

frihandel

handel mellan länder utan tullar eller andra hinder

frivård

kriminalvård utanför anstalt

fördelningspolitik

del av politiken som handlar om hur fördelningen av samhällets resurser mellan människor ska ske

fördrag

en mellan två eller flera stater träffad överenskommelse, se konvention

författning

en samling grundläggande

bestämmelser som beskriver hur ett land ska styras och den offentliga makten utövas. Kan vara oskriven eller nedtecknad i särskild lag kallad grundlag eller konstitution.

författningsdomstol

domstol som prövar om lagar och föreskrifter överensstämmer med grundlagen eller annan överordnad lag

förnyelsebar energi

energi som utvinns från källor som ingår i naturens kretslopp. Exempel på sådana energikällor är sol, vind och vatten.

försvarsmateriell kompetens

förmåga och resurser att tillgodose

behovet av materiel till försvarsverksamhet

förvaltare

att ansvarsfullt bevara och bruka resurser. Kan gälla både de egna personliga möjligheterna och den omgivande naturens.

förädlingsindustri

industri där en råvara omarbetas till en produkt

G

genetiskt modifierad

med genteknik utförd förändring av genuppsättningen hos en organism.
GMO = genetiskt modifierad organism

gensekvens

sekvens av gener eller basparens

ordningsföljd i DNA (byggelement i levande cellers kromosomer)

genteknik

samlingsnamn för alla tekniker som används för att undersöka, överföra och modifiera arvsanlag. Tekniken gör det möjligt att överföra gener som mottagaren normalt saknar.

globalisering

världsomspännande ekonomiska, kulturella och politiska förbindelser, möjliggjorda av framför allt informations-tekniken

grundlag

se författning

grundvärde

(i sammanhanget) värdemässig utgångspunkt

grön skatteväxling

att skatter på arbete sänks medan skatter på miljöfarliga utsläpp och liknande höjs med motsvarande belopp

H

handelsliberalisering

borttagande av tullar eller annat handels hinder

Hippokrates

grekisk läkare, ca 460-370 f Kr, kallas läkekonstens fader

humaniora

humanistiska (filosofiska, historiska och språkliga) vetenskaper eller läroämnen

humanism

klassiskt bildningsideal med inriktning på vetenskaper som retorik, etik, politik

och historia; åskådning som framhåller människans värde och förmåga att utvecklas genom att tillägna sig kultur

humanitär

som präglas av respekt för människans värdighet och grundläggande rättigheter

humanitär intervention

att med militära tvångsmedel blanda sig i en stats inre angelägenheter för att förhindra grova brott mot mänskliga rättigheter

humanitärt bistånd

bidrag och stöd i nödsituationer och långvariga kriser, vanligtvis vid naturkatastrofer och väpnade konflikter

huvudman

den som bär huvudansvaret för en verksamhet eller institution

hybrid

växt eller djur som har uppkommit genom korsning mellan arter med olika arvsanlag

hyresreglering

regler för hur hyror får tas ut

I idéburen

vägled av ideologiska utgångspunkter

IMF

International Monetary Fund. Internationella valutafonden, som bl. a. övervakar det internationella betalningssystemet.

incitament

något som sti-

mulerar till viss verksamhet

individual-prevention

straffnivåns förebyggande/avskräckande effekt på den som fått straff, tänkt att förhindra återfall i brott, jfr allmänprevention

inflationstakt

genomsnittlig prisökningstakt i en ekonomi, vilken påverkar penningvärdet

infrastruktur

fasta anläggningar som utgör grunden för ett lands försörjning, t. ex. vägar, järnvägar, el- och vattensystem

informations-teknologi

läran om informationstekniken (IT). Ofta används termen i stället för

ordet ”informationsteknik”, dvs om datateknik och telekommunikation i samverkan.

inkomst-spridning

skillnad i löner

innovation

uppfinring;
(teknisk) nyhet

institutionellt ägande

då stat, kommun, fond eller annan institution är ägare. Motsats till direkt ägande, där en privatperson är ägare.

instrumentell karaktär

(i sammanhanget)
avsaknad av moralisk grund

integration

(i sammanhanget)
process som leder till att olika befolkningsgrupper kan leva tillsammans

integritet

(i sammanhanget)
okränkbar sfär; inre moralisk resning och auktoritet; förmåga att handla efter eget samvete

internationalsering

ökning av kontakter och samarbete av alla slag över nationsgränser

K

kapitalbildning

process för uppbyggnad av realkapital, t. ex. maskiner och byggnader

kapitalistisk

som kännetecknar ekonomiskt system uppbyggt på privat ägande av produktionsmedel i en marknadsekonomi

kapitalplacering

förvaltning av finansiella tillgångar,

som t. ex. pengar och aktier

kapitalskatt

skatt på kapital, förvärv av kapital eller kapitalavkastning (t ex aktieutdelning, ränta)

kardinaldygd

en av de fyra grundläggande dygderna: praktisk klokskap, tapperhet, självbehärskning och egenskapen att vara rättvis; mer generellt om mycket viktig dygd

katolsk sociallära

Katolska kyrkans officiella lära om hur samhället bör byggas upp, kristen etik tillämpad på sociala förhållanden

klasskamp

konflikt mellan olika grupper av samhällsmedbor-

gare vilken bygger på skillnader i ekonomiska förutsättningar

kodifiera

utforma lag av tidigare oskrivna regler eller rådande praxis, dvs. hur man brukar göra

kollektiv

en grupp personer som betraktas som en helhet i stället för individer; gemensam om t. ex. boende eller trafik

kollektivism

åskådning där det gemensamma intresset är viktigare än individens

kommersialisera

göra något till föremål för vinstgivande affärsverksamhet

kompetensområde

område som t. ex.

en myndighet ansvarar för

komplementär/alternativ medicin

olika metoder att behandla sjukdom eller skada vid sidan av den etablerade läkekonsten (skolmedicinen)

konfessionell

som gäller religiös bekännelse

konkurrens-politik

politik som motverkar olika former av marknadsmonopol eller -oligopol, se monopol och oligopol

konskvensbeskrivning

beskrivning av hur ett beslut påverkar t. ex. människor och miljö

konsekvensetik

teori som hävdar att man kan avgöra huruvida en handling är rätt utifrån dess konsekvenser. Kontrast till pliktetik, som innebär att vissa handlingar inte får begås även om de får bättre konsekvenser än alternativen.

konstituera

(i sammanhanget) utgöra det väsentliga i

konstitution

se författning

konstitutionell monarki

statsform där monarkens befogenheter är inskränkta av grundlagarna och i huvudsak innebär representationsuppgifter

konsumtions- samhälle

samhälle där förbrukning och konsumtion är ett mål i sig, ”slit och släng”

konvention

se fördrag

kooperativ

verksamhet som ägs av och drivs till förmån för sina medlemmar, andelsrörelse

kostnadseffektiv

som till sitt resultat väl motsvarar förväntningarna och ekonomiska resurser som satsats

kostnads- uppföljning

fortlöpande granskning av det ekonomiska utfallet för en viss verksamhet

kritisk rationalism

(i sammanhanget)
kritisk urskiljningsförmåga att avgöra vad som är rätt och fel i olika valsituationer

källsortering

den som ger upphov till avfall sorterar det själv i olika behållare för olika material, exempelvis brännbart, komposterbart, plast, glas, etc.

L

lagföra

dra inför domstol, stämma, åtala

lagprövningsrätt

domstolarnas rätt att pröva om en lag överensstämmer med grundlagen eller strider mot denna

lagtrots

vägran att följa lagen

laissez faire- liberalism

tankeströmning som hävdar att staten inte ska ingripa inom näringslivet. Företagen ska sköta sig själva utan regleringar.

legitim

som erkänns av lagen; rättmätig, berättigad

likabehandlings- principen

principen att likartade objekt ska behandlas på likartat sätt

livsåskådning

sammanhållande tankesystem som svarar på de stora frågorna, människans grundläggande frågor om meningen med livet etc.

lärlingsprogram
yrkesförberedande gymnasieprogram med praktisk inriktning, vilket omfattar praktik hos företag

lönebildning
process där lönerna bestäms, ofta mellan arbetsgivare och fackförening

M
Magna Charta
fri- och rättighetsförklaring som kung Johan utan land, England, tvingades underteckna 1215 och som begränsade kungens makt. Har tolkats som ett erkännande av rättigheter till skydd mot förtryck från kungamakten.

makro-
i stor skala

maktindelning
den offentliga maktens uppdelning

mellan olika organ, t. ex. styrande, lagstiftande och dömande makten; fördelning av makt mellan olika nivåer t. ex. kommun, region och stat

marknads-ekonomi
ekonomiskt system som präglas av fri konkurrens där tillgång och efterfrågan styr produktion och priser

materialism
filosofisk strömning som hävdar att enbart det materiella och/eller inomvärldsiga verkligen existerar; habegär och pryflfixering, ensidig fokusring på materiell välfärd

medborgarvittne
(civil)person som är med vid polisförhör för att intyga att allt går rätt till, t. ex.

att inga otillåtna påtryckningar sker

meddelarfrihet
grundlagsfäst rätt att fritt meddela uppgifter till massmedia. Innebär också att myndigheter inte får eftersöka uppgiftslämnaren.

mervärdesskatt
indirekt skatt på konsumtion av varor och tjänster. Detsamma som moms.

migrationspolitik
de medel som används för att hantera folkförflyttningar inom och mellan länder. Svensk migrationspolitik omfattar flyktning-, invandrings-, integrations- och återvändarfrågor.

miljöavgift

ekonomiskt styrmedel för att begränsa miljöstörning, avgift för utsläpp av t. ex. svavel och kväveoxider

miljögaranti

princip inom EU-samarbetet som garanterar att befogade miljökrav kan inskränka den fria rörligheten inom EU för en vara eller tjänst

miljöräkenskaper

informationssystem liknande nationalräkenskaperna som systematiskt beskriver sambanden mellan miljö och ekonomi. Ger underlag för kostnadsberäkningar av miljöåtgärder och miljöskador, analyser av miljöpolitik och ekonomisk politik samt indikatorer

över miljötillstånd och uthållig utveckling.

momssats

nivå för mervärdesskatten. Se mervärdesskatt.

monopol

situation där ett företag har en ställning som leder till att det utan konkurrens kan utöva en ekonomisk verksamhet

multilateral

som omfattar fler än två parter, vanligtvis stater

människovärdesprincipen

principen om att varje människa har ett okränkbart, unikt och ett i förhållande till andra människor likställt värde

N

nationalförmögenhet

tillgångarna minus skulderna för alla sektorer i samhället

nationalräkenskaper

Nationalräkenskaperna (NR) sammanfattar och beskriver i form av ett kontosystem med kompletterande tabeller vårt lands ekonomiska aktiviteter och utveckling

naturrätt

etiska och rättsliga normer, som är grundade i tillvarons ordning, nedlagda i människans natur och begripliga för människans förnuft

neutralitet

opartiskhet, att inte ta ställning för

någondera parten i
t. ex. en konflikt

nyttoetik

se utilitarism

O

offentlig förvaltning

ledning av statlig
och kommunal
verksamhet

offentlighets- principen

rätt till allmän insyn
i och kontroll av
myndigheternas
verksamhet genom
att var och en har
rätt att ta del av
deras handlingar

oligopol

marknad eller
prisbildning med
endast några få säl-
jare, jfr monopol

organdonation

att skänka sina
egna organ för
transplantation till

annan person eller
forskning

OSSE

Organisationen för
säkerhet och samar-
bete i Europa

P

panteistisk

som präglas av
åskådningen att allt
är gud

personalism

filosofisk riktning
som hävdar att
människan är en
person med ett
absolut och okränk-
bart värde. Att vara
en person innebär
vidare att vara en
individ av förnuftig
natur. Med perso-
nalismen följer
också att männi-
skan är moraliskt
medveten samt har
ett naturligt behov
av gemenskap med
andra människor.

planbeslut

kommunala beslut
utifrån plan- och
bygglagen,
vilken innehåller
bestämmelser om
planläggning av
mark, vatten och
byggande

planekonomi

ekonomiskt system
där beslut om hela
landets produktion
fattas av en central
myndighet

planprocess

det förlopp som
leder fram till ett
planbeslut

pluralism

mångfald, t. ex.
kulturell och åsikts-
mässig

portalparagraf

en lags allmänna
mål och syfte

positivistisk rättstradition
rättsfilosofisk åsikt att enbart den fastlagda rätten och därmed ett lands lagstiftning har moraliskt bindande auktoritet, jfr naturrätt

potential
förmåga, kapacitet, resurser, inneboende möjligheter

praktisk klokskap
kritisk urskiljningsförmåga att avgöra vad som är rätt och fel i olika valsituationer. Den främsta av de fyra klassiska kardinaldygderna.

preventiv
förebyggande

primär
det allra första/grundläggande

prispolitik
politiskt styrda priser, oftast genom s. k. punktskatter, t. ex. alkohol- eller energiskatt

producentansvar
att den som tillverkar en vara har ansvar för den eventuella skada eller det avfall varan ger upphov till

produktivitet
förhållandet mellan resultat och insatta resurser, t. ex. antalet producerade mobiltelefoner per arbetad timme.

proportionell
anpassad i förhållande till storlek eller antal

public service
radio- och TV-verksamhet ”i allmänhetens tjänst” på uppdrag av statsmakterna

påföljd
(i sammanhanget)
någon form av bestraffning, t. ex. samhällstjänst, fängelse, böter, skyddstillsyn

R
reformera
genomföra en förändring för att åstadkomma förbättring

reformistisk
som vill genomföra sociala reformer utan revolution

regeringsformen
en av våra grundlagar, se författning

regulativ
kontrollerande

rehabilitering
återanpassning av sjuk eller handikappad person till vardags- och/eller arbetsliv

relativisera

förneka att det finns några absoluta sanningar

renässans

(i sammanhanget)
pånyttfödelse, ny period

representativ demokrati

politiskt system i vilket folkvalda personer representerar medborgarna t. ex. genom politiska partier. Kontrast till direkt demokrati, där hela folket deltar i alla beslut.

resurseffektivitet

effektivt utnyttjande av naturresurserna som medför att uttaget av icke förnyelsebara resurser inte ökar

revision

förändring efter grundlig genomgång; granskning av bokföring, redovis-

ning och förvaltning i företag, förening eller offentligt organ

riskvilligt kapital

pengar som någon är villig att riskera i satsning på en företagsidé vars framtid är oviss. Om företagsidén slår väl ut kan den som satsat pengarna däremot göra en vinst som är mycket högre än vid en riskfri placering som t. ex. bank-sparande.

rådtrum

tid att tänka efter innan man utför en viss handling

rättskipning

verksamheten vid domstolarna som upprätthåller rättsordningen i samhället

rättsordning

sammanhängande system av rättsregler

rättspositivism

rättsfilosofisk åsikt att enbart den fastlagda rätten och därmed ett lands lagstiftning har moraliskt bindande auktoritet, jfr naturrätt

rättsamhälle

samhälle baserat på lag och rätt

rättsystem

se rättsordning

rättsäkerhet

den ordning som skyddar den enskilde mot godtycklig maktutövning, dvs. ser till att varje medborgare har frihet och beskydd

rättstradition

det sätt att se på lag och rätt som under lång tid varit utbrett och dominerande

rättsväsende

samlingsbegrepp för

alla de myndigheter som har med stiftandet av lagar och upprätthållandet av dessa att göra

S

samhällstjänst

påföljd som innebär att en villkorlig dom kan kombineras med att den dömda, med dennes samtycke, får utföra oavlönat arbete i visst antal timmar

sanktion

(i sammanhanget)
straffåtgärd

segregation

åtskillnad mellan befolkningsgrupper utifrån t. ex. rasstillhörighet

sekretess

att hålla något hemligt för att skydda person eller organisation, särskilt staten

sekularisering

process där religionens betydelse försvagas i samhället och i allmänhetens medvetande; i mer formell betydelse kyrkans eller religionens minskade makt och kontroll över offentliga institutioner

social marknads-ekonomi

marknadsekonomi med socialt ansvarstagande

solidaritet

engagemang och ansvar som sträcker sig utöver egenintresset

stabiliserings-politisk balans

läge där det råder full sysselsättning samt jämn och hög tillväxt utan att inflationen tar fart

statsform

beskrivning av hur en stat ser ut och styrs, t. ex. monarki/republik, demokrati/diktatur

statskonst

konsten att leda ett land på ett bra sätt

statsmakt

regering och riksdag samt underliggande myndigheter

statsskick

se statsform

strukturell orättvisa

lagar, regler eller vanor som gör att vissa grupper eller personer i samhället blir orättvist behandlade, exempelvis diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden

struktur- förändring

grundlig förändring, t. ex. i lagar, regler eller vanor eller i näringslivets sätt att organisera sin verksamhet

styrelseform

sätt att styra ett land, som t. ex. demokrati

styrmedel

uppsättning av lagar, förordningar, skatte- och avgiftsregler som är avsedda att påverka samhällsutvecklingen i en viss riktning

styrsystem

se styrmedel

subsidiaritets- principen

principen att en uppgift skall fullgöras på lägsta möjliga ändamålsenliga nivå, och att överordnade gemenska-

per har en skyldighet att stödja den mindre att fullgöra sin uppgift, exempelvis att stat/kommun inte ska överta en familjs uppgift som ansvarig för barnomsorgen, men stödja föräldrarna i deras uppgift som ansvariga för sina barn

subsidiär

stödjande utan onödig styrning

substitutions- principen

regel om att alltid försöka ersätta farliga ämnen, exempelvis en kemikalie, med mindre farliga när så är möjligt

subventionera

ge ekonomiskt stöd till någon eller något. Exempelvis subventionera läkemedel så att alla ska ha råd att köpa dem.

successions- ordningen

grundlag där tronföljden i vår monarki regleras

T territorialförsvaret

försvaret av vår nations gränser gentemot andra länder

totalförsvaret

alla delar av ett lands försvar, inkluderande det militära, civila, psykologiska och ekonomiska försvaret

totalitär

stat som präglas av att en individ, ett parti eller en organisation behärskar alla viktiga delar av samhällslivet. Även om organisationer som eftersträvar detta.

trafficking

människohandel för sexuell exploatering

transaktionskostnad

merkostnad som uppstår t. ex. vid köp och försäljning, bank- och valuta-växlingsavgifter eller advokatkostnader om komplicerade avtal måste upprättas

Tredje riket

det nazistiska Tyskland (1933-1945)

trossamfund

gemenskap eller organisation för religiös verksamhet

trängselavgift

vägavgift för bilar i tätort i syfte att minska trängsel och miljöbelastning

tvångsinlösa

se expropriation

U

upplysningstiden

den senare hälften av 1700-talet, i synnerhet i Frankrike, då upplysningsfilosofiens idéer var tongivande. De kännetecknas av en stark tro på att människan styrs av sinnesintryck, inte genom medfödda idéer, och att hon därför formas av erfarenheter och social omgivning. Upplysningsfilosofin kom ofta i konflikt med kyrkan och staten, som ansågs maktfullkomliga.

upplåtelseform

typ av boende (i Sverige för närvarande hyresrätt, bostadsrätt, eget hem)

Uppsalaskolan

riktning inom svensk filosofi och

rättsvetenskap vars upphovsmän var bl. a. Axel Hägerström, vilken vann inflytande genom sin värdenihilism. Se värdenihilism

utförare

den person, den del av en kommun, eller det företag som utför en viss tjänst för en eller flera kommuninvånare

utilitarism

nyttomoral, en filosofisk riktning som anser att man alltid ska handla så att det sammanlagda välbefinnandet hos kännande varelser blir så stort som möjligt. Värdet som livets okränkbarhet, rättvisa, jämlikhet och frihet har inget egenvärde, utan bara som medel för att uppnå största möjliga lycka åt största möjliga antalet individer.

utopi

föreställning om slutmål, ideal eller dröm som ej kan förverkligas, ofta om samhället

VW

vertikal makt-delning

förhållandet mellan den offentliga maktens olika nivåer (stat, landsting, kommun)

vetenskapliga samfundet

den gemenskap som består av alla vetenskapsmän

vinstdelnings-system

möjlighet för anställda att utöver ordinarie lön även få del av företagets vinst om uppsatta mål nås eller om det går extra bra för företaget

WTO

World Trade Organization. Världshandelsorganisationen som arbetar för frihandel.

välfärdssystem

samling av lagar och förordningar som påverkar medborgarnas materiella välfärd, t. ex. ekonomiska ersättningar och social trygghet vid exempelvis sjukdom och arbetslöshet

värde-förskjutning

när ideal och värden blir mindre viktiga eller byts ut

värdegemenskap

gemenskap där man delar ideal, värden och mål

värdegrund

system av värden t. ex. människosyn, solidaritet, frihet och sanning, som ligger eller som man anser bör ligga till grund för t. ex. ett samhälle

värdenihilism

filosofisk riktning som bygger på åsikten att värdepåståenden varken är sanna eller falska och endast har känslomässig betydelse

värdeorientering

att bygga ett samhälle utifrån hur man betraktar människans värde, förutsättningar, behov och uppgift. Motsats till systemorientering, där man försöker pressa in människan i färdiga system.

värderelativism
teori som hävdar att värdeomdömen endast har begränsad giltighet, ofta att de bara gäller i ett visst sammanhang och under en viss tid

**värdevitalt
samhälle**

samhälle där värden är starka, livskraftiga och viktiga

**värdighets-
garanti**

kristdemokraternas namn på de fördjupade kvalitetskrav som patient eller anhörig ska kunna ställa på hälso- och sjukvården. De centrala delarna i en värdighetsgaranti

utgår från patientens delaktighet i sin egen vård, personlig integritet, respekt för den enskilde, tid för omvårdnad och möten mellan människor. Ska ej förväxlas med vårdgaranti, som uteslutande handlar om väntetider och tillgänglighet.

växthusgas

gas som förekommer i atmosfären och bidrar till att hålla kvar värme kring Jorden, och därigenom påverkar mängden växthusgaser i atmosfären och temperaturen vid jordytan

Y

yrkeshögskola

kvalificerad yrkesutbildning på högskolenivå

Ö

övergödning

alltför stor tillförsel till mark eller vatten av näringsämnen, särskilt kväve och fosfor, som förorsakar bl. a. algblomning och forcerad igenväxning

K

D

—